

MVJIR

57 / 1 / 2022
ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH
VZTAHŮ PRAHA

Mezinárodní vztahy
Czech Journal of
International Relations

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

Redakční rada: Ioannis Armakolas, Pavel Barša, Jozef Bátora, Dimitar Bechev, Florian Bieber, Oldřich Bureš, Ondřej Císař, Jan Drahokoupil, Petr Drulák, Rick Fawn, Simona Guerra, Tim Haughton, Ondřej Horký-Hlucháň, Jan Hřích, Jan Karlas, James Ker-Lindsay, Petr Kopecký, Vincenc Kopeček, Zuzana Lehmannová, Dan Marek, Markéta Pitrová, Karolina Pomorska, Jan Růžička, Monika Sus, Ann Towns, Milada Anna Vachudova, Šárka Waisová, Tomáš Weiss, Jiří Zemánek, Štěpánka Zemanová
Předseda redakční rady: Viacheslav Morozov

Šéfredaktor: Julian Schmid, schmid@iir.cz
Zástupce šéfredaktora: Jan Kovář, kovar@iir.cz
Editor, koordinátor odborných akcí: Jan Daniel, daniel@iir.cz
Editorka recenzí: Míla O'Sullivan, osullivan@iir.cz
Asistentka editorského týmu: Helena Drdlová
Redakce: Vladimír Trojánek

Články uveřejněné v tomto časopise jsou abstrahovány či indexovány v následujících databázích: Web of Science (ESCI), Scopus, ERIH PLUS, Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Political Science Complete (EBSCO), CSA Worldwide Political Science Abstracts (ProQuest), International Bibliography of the Social Sciences (ProQuest), International Political Science Abstracts / Documentation Politique Internationale (SAGE), Česká národní bibliografie (Národní knihovna ČR), World Affairs Online (Fachinformationsverbund Internationale Beziehungen und Länderkunde) a Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ – Nezpracovávejte 4.0. Licenční podmínky jsou dostupné na adrese <<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>>.

Adresa redakce: Nerudova 3, 118 50 Prague 1.

Redakce
telefonní číslo: +420 251 108 140
webové stránky: www.mv.iir.cz

Předplatné a objednávky vyřizuje redakce.
Telefonní číslo na odbytové oddělení: +420 251 108 107, e-mail: eshop@iir.cz

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš.
Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena výtisku 95 Kč, roční předplatné 285 Kč, roční předplatné pro Slovenskou republiku 18,92 €.
Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., www.iir.cz

Výzkumné články

Vojtěch Sadil, Juraj Sipko
Přechod k multipolárnímu měnovému uspořádání?
Trendy v měnové koncentraci a internacionalizaci dolaru, eura a renminbi 7

Eva Taterová
Proměny přístupu československé diplomacie k arabsko-izraelskému
konfliktu v letech 1948–1967 43

Recenze

Blanka Knotková-Čapková – Aleš Karmazin a kol.: Asijské hierarchie
v postkoloniálním kontextu: politické, sociální a kulturní dimenze.
1. vydání. Praha: Togga – Metropolitní univerzita Praha, 2020, 246 stran, ISBN: 978-80-7476-198-0.
(Zdeňka P. Kyselová) 81

Jan Hornát – Lucie Kýrová (eds.): America First: Příčiny a kontext volebního vítězství Donalda Trumpa.
1. vydání. Praha: Karolinum, 2020, 278 stran, ISBN 978-80-246-4606-0.
(Michal Himmer) 89

Ivan Krastev: Už je zítřka? Aneb jak pandemie mění Evropu.
1. vydání. Praha: Karolinum, 2020, 58 stran, 978-80-246-4647-3.
(David Jágr) 95

Knihovna Ústavu mezinárodních vztahů 103

Výzkumné články

Přechod k multipolárnímu měnovému uspořádání? Trendy v měnové koncentraci a internacionalizaci dolaru, eura a renminbi

A Transition to a Multipolar Monetary Order? Trends in Currency Concentration and Internationalization of the US Dollar, the Euro, and the Renminbi

VOJTĚCH SADIL

Tomas Bata University in Zlín, Czech Republic

E-MAIL

sadil@utb.cz

ORCID

<https://orcid.org/0000-0003-4905-8871>

JURAJ SIPKO

Institute of Economic Research of the Slovak Academy of Sciences, Slovakia

---

E-MAIL

juraj.sipko@savba.sk

ORCID

<https://orcid.org/0000-0001-6818-1774>

ABSTRACT

The main aim of this study is to verify whether the current international monetary system shows a transposition into a multipolar monetary arrangement. The study is aimed at analysing the prospects of three key currencies (the American dollar, the Euro, the Chinese renminbi) in the context of their transposition to a multipolar monetary system. For these currencies, the values of monetary concentration and those of the potential of monetary internationalization were analysed. We used a new approach for assessing the measurement potential of currency internationalization: the fuzzy-logic model. This approach includes economic and political factors. The prospects of the selected currencies are examined in this study in the context of the great economic lockdown. The conclusions confirm the existence of a trend of transposition into a multipolar monetary arrangement.

KEYWORDS

international monetary system, multipolarity, fuzzy-logic model, internationalization, currency concentration, reserve currencies, international monetary relations

---

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1788>

První dvě desetiletí 21. století přinesly nejen hospodářský a politický vzestup nově industrializovaných zemí, ale také relativní oslabení vyspělých západních ekonomik, a to jak vlivem světové finanční krize, dluhové krize v eurozóně či aktuální pandemii nemoci COVID-19. Na politické mapě světa již došlo k pomyslnému srovnání sil, což je patrné na rostoucí rivalitě mezi USA a Čínou (ZAKARIA 2020). Významné globální ekonomické a politické změny ovlivňují, byť s určitým zpožděním, podobu mezinárodního měnového systému (NĚMEČEK 2000). Vzestupy a pády jednotlivých velmocí v průběhu historie znamenaly rovněž získání a následnou ztrátu dominantního postavení jejich měn v mezinárodních měnových vztazích. Pokud se svět stal znovu multipolárním, pak je namísto otázky, zda rovněž dochází k přechodu k multipolárnímu měnovému systému (EICHENGREEN 2019A).

Předložená studie představuje příspěvek k oblasti mezinárodní politické ekonomie. Hlavním cílem studie je zjistit aktuální stav v rámci trendu přechodu k multipolárnímu měnovému systému, a to za pomoci dále představených konceptů měnové koncentrace a měnové internacionalizace. Pro tento účel jsou aplikovány zmíněné koncepty na tři klíčové měny (americký dolar, euro, čínské renminbi), které mohou, dle Eichengreena (2011; 2019A), představovat základ budoucího mezinárodního měnového systému. Ve studii je analyzována měnová koncentrace pro výše zmíněné měny, a to za účelem zjištění, jak v současnosti tyto plní funkce světových měn.

V souladu se záměrem této studie byly definovány dvě výzkumné otázky. *První výzkumná otázka (VO1):* Jaká je současná úroveň a dlouhodobý trend měnové koncentrace pro americký dolar, euro a čínské renminbi v mezinárodním měnovém systému? *Druhá výzkumná otázka (VO2):* Jaká je současná úroveň a dlouhodobý trend měnové internacionalizace pro americký dolar, euro a čínské renminbi v mezinárodním měnovém systému? Zodpovězení těchto výzkumných otázek umožní odhalit aktuální vývojové tendence v přechodu k multipolárnímu měnovému systému.

Fuzzy-logický přístup je alternativou vůči konvenčním ekonometrickým modelům, které jsou v této výzkumné oblasti využívány. Proniknutí tohoto alternativního paradigmatu do oblasti mezinárodních měnových vztahů je v této studii reprezentováno vlastním fuzzy-logickým modelem. Tento model umožní škálovat vybrané měny na pomyslné stupnici, a to

od měn s nulovým mezinárodním využitím až po světové rezervní měny. Pokud pozice amerického dolaru, eura a čínského renminbi vykazují na této stupnici konvergenci, pak lze prokázat trend přechodu k multipolárnímu měnovému systému. Výhodou tohoto přístupu je skutečnost, že bere v potaz jak ekonomické, tak i politické faktory.

Studie má následující strukturu. V přehledu literatury jsou uvedeny závěry výzkumných studií, které jsou zaměřeny na problematiku multipolárního měnového systému. Přehled literatury postihuje ty klíčové oblasti, jež jsou dále rozpracovány v teoretické sekci. V teoretické sekci jsou představeny tři klíčové koncepty, a to: *měnová koncentrace*, *měnová internacionalizace* a *koncept světové rezervní měny*. Teoretická sekce objasňuje čtyři dimenze měnové internacionalizace, které jsou součástí navrženého fuzzy-logického modelu. Je zde přiblížen tzv. funkční přístup k měnové koncentraci a přístup politické ekonomie v případě zkoumání potenciálu měnové internacionalizace. Metodologická sekce uvádí postup pro měření a analýzu měnové koncentrace a současně také metodickou podstatu fuzzy-logického modelu, který je využit pro měření potenciálu měnové internacionalizace. Analytická sekce prezentuje výstupy z měření měnové koncentrace a potenciálu měnové internacionalizace. Součástí této sekce jsou odpovědi na výše definované výzkumné otázky. Analytická sekce je doplněna o studie perspektivy pro každou ze zkoumaných měn, a to v souvislosti s její budoucí možnou úlohou v mezinárodním měnovém systému. Studie uvádí závěry, které potvrzují existenci trendu přechodu k multipolárnímu měnovému systému.

MĚNOVÁ MULTIPOLARITA JAKO PŘEDMĚT VÝZKUMU

Sekce je zaměřena na přehled relevantních literárních zdrojů, které pojednávají o přechodu k multipolárnímu měnovému systému. Důraz je kladen na studie s využitím konceptů měnové koncentrace a měnové internacionalizace. Mezi autory je zatím velmi malá shoda v otázce posílení měnové konkurenceschopnosti v budoucím multipolárním měnovém systému (MOHAN ET AL. 2013; CHEY 2013; FAHRI – MAGGIORI 2018). Chey (2013) uvádí, že významnost jednotlivých determinantů měnové internacionalizace je závislá na zvoleném přístupu k dané problematice a rovněž na přístupu k měření a analýze měnové internacionalizace. Závěry odborných studií politického charakteru se liší od těch studií, které využívají ekonometrické

a matematické modely (LI – ZHANG 2017; LIU ET AL. 2018). Lze tak identifikovat pomyslnou mezeru ve výzkumu.

Systematické vymezení mezinárodního měnového systému a bádání v této oblasti je častým námětem výzkumu (SERVAL – TRANIÉ 2015; OCAMPO 2018; EICHENGREEN 2019A; NĚMEČEK 2000; MATES – DUTTAGUPTA – GOYAL 2009; SEDLÁČEK 2018). Přechod k multipolárnímu měnovému systému je považován za přirozený důsledek poklesu ekonomické nadvlády USA a jako důsledek aktivní politiky internacionalizace renminbi ze strany čínské vlády (EICHENGREEN 2010; 2011; 2013; CHITU – EICHENGREEN – MEHL 2012; PRASAD 2016). Nižší relativní podíl ekonomiky USA na světové ekonomice povede k omezení poskytování adekvátní dolarové likvidity (FAHRI – GOURICHAS – REY 2011). Riziko nedostatku či nadbytku globální likvidity je uváděno jako jeden z důvodů, proč současný mezinárodní měnový systém musí být reformován (BORDO – MCCAULEY 2016). S poklesem podílu ekonomik vyspělých zemí na světovém hospodářství souvisí také odpovídající nárůst těchto podílů u nově industrializovaných zemí (DAILAMI – MASSON 2011). Literatura uvádí postupnou erozi důvěry v americký dolar vlivem rekordního zadlužení americké ekonomiky (RICKARDS 2014; 2021; EICHENGREEN 2011; ECKERT 2010). Na úrovni mezinárodního měnového systému byly identifikovány dlouhodobě neudržitelné globální ekonomické nerovnováhy platebních bilancí (EICHENGREEN 2011), které prohlubují asymetrii současných mezinárodních měnových vztahů (CARNEY 2019; EICHENGREEN 2011). V neposlední řadě, z historického hlediska je multipolární uspořádání považováno za přirozené (EICHENGREEN 2019B).

V současném mezinárodním měnovém systému stále neexistuje rovnocenná alternativa k americkému dolaru, což může přechod k multipolárnímu měnovému systému opozdit (PRASAD 2016). Dle studie Mezinárodního měnového fondu (GOPINATH 2017) je odhadnuto, že si americký dolar své výsadní postavení mezi měnami může udržet s pomocí síťového efektu a téměř monopolního charakteru měnového trhu. Americký dolar funguje jako kotva vůči jiným měnám, účetní jednotka a v rámci dalších měnových funkcí vykazuje vysoké hodnoty měnové koncentrace (REINHART – ROGOFF 2008).

V literatuře se objevuje konsenzuální odhad, že architektura budoucího multipolárního měnového systému bude založena na systému volně pohyblivých výměnných kurzů. Rezervními aktivy pak mají být americký dolar, euro a čínské renminbi. Globálními politickými lídry se přirozeně

stávají USA, Evropská unie a Čína (FAHRI – GOURICHAS – REY 2011; MARGININEAN – ORASTEAN 2020). Měnová multipolarita je i v dalších zdrojích uváděna jako nejpravděpodobnější směr budoucího vývoje mezinárodního měnového systému (ANGELONI ET AL. 2011; BENASSY-QUERE – PISANI-FERRY 2011; BERGSTEN 2011; PONSOT 2016; EICHENGREEN – MEHL – CHITU 2018). Očekávanou výhodou tohoto měnového uspořádání má být vyšší stabilita, symetrie celého systému a zajištění potřebné globální likvidity (NĚMEČEK 2000; EICHENGREEN 2012; FAHRI – GOURICHAS – REY 2011). Za nevýhodné jsou považovány vyšší požadavky na globální měnovou koordinaci, politickou disciplínu a spolupráci a dočasně zvýšené transakční náklady u mezinárodních plateb (SERVAL – TRANIÉ 2015; DZINA 2020; BINI-SMAGHI 2011). V otázce, za jak dlouho má ke změně mezinárodních měnových vztahů dojít, neexistuje mezi autory shoda. Krátký časový horizont predikují Eichengreen (2019B) a Rickards (2014). K dlouhodobému časovému horizontu (do roku 2050) se přiklání Kenen (2011), Lin et al. (2012) a Prasad (2016).

Jako více systematické lze označit ty studie, které perspektivu světových měn hodnotí na základě konceptu měnové koncentrace. Stejný závěr platí také pro studie, které systematicky hodnotí měnovou internacionalizaci pro konkrétní měny. Podstatou prvně zmíněných studií je analýza zastoupení jednotlivých měn v mezinárodním měnovém systému, a to v rámci soukromých i oficiálních měnových funkcí. Tento přístup uvádí Cohen a Tabitha (2013), kteří za pomoci koncentračních poměrů a Herfindahl-Hirshmanova indexu analyzují měnovou koncentraci nejvýznamnějších měn v mezinárodním měnovém systému, a to od roku 1989 do roku 2010. Aktualizovanou verzi této studie uvádí Cohen (2015) a Ákos (2016). Autoři dochází k závěru, že se v uplynulém období multipolární měnový systém nevytvořil a že přechod k tomuto měnovému uspořádání probíhá pomalým tempem. Auboin (2012) hodnotí měnovou koncentraci v mezinárodním obchodu v rámci podílů měn na globálních platbách. Dle tohoto autora vykazuje současný mezinárodní měnový systém nanejvýš jeden a půl pólové uspořádání. Tento závěr uvádějí také Cohen a Subacci (2008), kteří však hodnotí spíše politické aspekty. Využití měnové koncentrace lze nalézt i v další monografii Cohena (2011). Studie Cohena a Tabithy (2013) tak představuje klíčový zdroj pro tuto studii (viz sekce metodologie a data).

Perspektiva jednotlivých měn, hodnocená z pohledu měnové internacionalizace, vychází ze zkoumání determinantů, které určují, jaký potenciál může mít konkrétní měna k tomu, aby se stala užívanou i na

mezinárodní úrovni. Klíčovými zdroji v této studii jsou výzkumy Mohan et al. (2013) a Maziad et al. (2011). Autoři zde zkoumají, jak vybrané měny nově industrializovaných ekonomik splňují požadavky měnové internacionalizace. Mohan et al. (2013) k tomuto účelu využívají vybrané makroekonomické ukazatele, Maziad et al. (2011) zde využívají skupinu determinantů makroekonomického a finančního charakteru. Častým námětem této kategorie výzkumných studií je internacionalizace renminbi (LI – ZHANG 2017; PRASAD 2016). Studie Chen – Peng – Shu (2009) a Liu – Wang – Woo (2019) k tomuto účelu využívají panelovou regresi a modely geografické distribuce. Tyto přístupy jsou komplikované a nezahrnují politické faktory měnové internacionalizace.

U výše citovaných studií je přechod k měnové multipolaritě zpravidla zdůvodněn na základě analýzy různého množství determinantů měnové koncentrace a internacionalizace. Často je využíván redukcionistický přístup a jednotlivé studie neberou v potaz současně ekonomické i politické faktory. Předložená studie tento rozpor do jisté míry překonává, neboť je založena jak na ekonomickém, tak i politickém přístupu k této problematice. Na rozdíl od konceptu měnové koncentrace, se alternativní přístup, v podobě aplikace fuzzy-logiky do oblasti zkoumání měnové internacionalizace, v literatuře nepodařilo dohledat. Poznatky z literárních zdrojů, které využívají fuzzy-logiku v příbuzných oblastech a mohou tak představovat relevantní zdroje pro tuto studii, jsou uvedeny v sekci metodologie a data.

KLÍČOVÉ ASPEKTY MĚNOVÉ KONCENTRACE A INTERNACIONALIZACE

Studie pracuje s několika klíčovými pojmy a teoretickými koncepty. Porozumění těmto konceptům umožní čtenáři ozřejmit konstrukci fuzzy-logického modelu a interpretovat závěry z analytické sekce. Vysvětlení těchto pojmů je rovněž zásadní pro plné porozumění metodologické sekci této studie. Existuje značný prostor pro další studie, které by mohly přispět k aktuálním debatám týkajícím se reformy mezinárodního měnového systému směrem k více světovým měnám, jež si vzájemně konkurují.

Měnovou koncentrací lze definovat jako podíl internacionalizovaných měn na soukromých a oficiálních měnových funkcích v rámci mezinárodního měnového systému (Tabulka 1). Měnovou koncentrací lze zkoumat na

úrovni jednotlivých měn, regionálních měnových bloků a také na úrovni mezinárodního měnového systému jako celku. Měnová koncentrace je měřitelná pomocí dvou nástrojů, a to koncentračních poměrů, které budou dále využity v této studii, a Herfindahl-Hirschman indexu (COHEN – TABITHA 2013; COHEN 2015). Čím vyšší je měnová koncentrace, tím nižší je úroveň vzájemné měnové konkurence (MANSFIELD 1993). Vyšší stupeň měnové koncentrace přirozeně vykazují měny, které mají vyšší potenciál měnové internacionalizace. Pro některé z funkcí světových měn (z Tabulky 1) lze nalézt adekvátní ukazatel, kterým lze měnovou koncentraci měřit a analyzovat (COHEN 2015). Využití ukazatelů měnové koncentrace je blíže upřesněno v sekci metodologie a data. Trend přechodu k multipolárnímu měnovému uspořádání lze doložit klesajícím koeficientem měnové koncentrace a rostoucí úrovní měnové konkurence v mezinárodním měnovém systému (COHEN – TABITHA 2013).

Světové měny představují kategorii, která zahrnuje jen několik měn, které plní všechny měnové funkce, uvedené v Tabulce 1 (BANK FOR INTERNATIONAL SETTLEMENT 2021). Světové měny představují klíčové prvky mezinárodního měnového systému. V současnosti sem lze zařadit pět rezervních měn, a to: americký dolar, euro, britskou libru, japonský jen a čínské renminbi. Z historického pohledu se světovou měnou může stát jen plně internacionalizovaná měna. Výše uvedený přístup k hodnocení měnové koncentrace je označován jako funkční přístup (KENEN 1983). V této studii je využit funkční přístup ke zkoumání měnové koncentrace amerického dolaru, eura a čínského renminbi.

TABULKA 1: ROLE MEZINÁRODNÍCH MĚN

Funkce peněz (měn)			
Úroveň zkoumání	Prostředek směny	Uchovatel hodnoty	Účetní jednotka
Soukromá	Prostředek směny, obchodní měna	Investice, dluh (včetně funkce kapitálu)	Zúčtovací jednotka (vyjádření ceny)
Oficiální	Intervenční měna	Rezervní měna	Kurzová kotva

Zdroj: vlastní úprava dle Kenen (1983).

Měnová internacionalizace představuje užití měny mimo hranice země, která měnu vydává. Měna je využívána v nerezidentských transakcích, při nákupech zboží, služeb a v kapitálových transakcích. Je přirozeně také používána v ekonomických transakcích rezidentů, uvnitř vydávající ekonomiky. Důležitým aspektem je ale nerezidentské užívání této měny. Úroveň měnové internacionalizace je obecně dána ochotou (poptávkou) jednotlivých

zahraničních ekonomických subjektů k obchodování, vypůjčování si a investování v jiné měně než ve své domácí měně. Internacionalizaci lze považovat za přirozenou reakci světové poptávky po nejvýhodnějším globálním peněžním prostředku. Internacionalizace měn zlepšuje užitečnost peněz ve všech jejich soukromých i oficiálních funkcích (KENEN 2011; COHEN 2015).

Předmětem výzkumu v oblasti měnové internacionalizace je určení determinantů, které ji ovlivňují (SUBRAMANIAN 2011), a hodnocení aktuální úrovně měnové internacionalizace (potenciálu) pro konkrétní měny (CAMPANELLA 2014; EUROPEAN CENTRAL BANK 2020A). Měnovou internacionalizaci lze také zkoumat ve vztahu k měnové konkurenci (GENBERG 2009). Měnová internacionalizace je rovněž důležitou součástí měnové politiky centrálních bank, které mají zájem o podporu národního finančního sektoru a zlepšení mezinárodní konkurenceschopnosti (TAGAKI 2011).

Vědecký přístup k měnové internacionalizaci má svůj původ v politické ekonomii. Strange (1971) rozvíjí otázku, za jakých politických okolností začnou ekonomické subjekty využívat měnu, která je ovládána a kontrolována jinou zemí. Autorka se dále zabývá politickými dopady pro obě zainteresované země. Aby se konkrétní měna stala internacionalizovanou, musí splňovat řadu podmínek, jež budou nyní přiblíženy. Tyto ekonomické a politické determinanty lze systematicky utřídit do čtyř dimenzí (Tabulka 2). Stanovení významnosti jednotlivých ekonomických a politických determinantů v rámci měnové internacionalizace patrně zůstane bílým místem současného poznání. Je tomu tak z důvodu vysoké komplexnosti mezinárodního měnového systému. Pro částečné zodpovězení této otázky lze využít historický výzkum (SRV, TIMMER ET AL. 2011; EICHENGREEN 2019A).

V Tabulce 2 jsou uvedeny determinanty měnové internacionalizace, které byly literární rešerší zjištěny. Determinanty lze rozdělit do čtyř dimenzí, a to dimenze *hospodářské výkonnosti*, *finanční otevřenosti*, *měnové stability* a *politicko-právní dimenze*. Uvedené determinanty představují vstupní parametry pro fuzzy-logický model a také pro modelování perspektivy amerického dolaru, eura a čínského renminbi v analytické sekci této studie. Pro podrobné představení jednotlivých determinantů ve vztahu k měnové internacionalizaci lze čtenáře odkázat na literární zdroje, uvedené v následujících odstavcích. Podstata a způsoby měření těchto determinantů jsou uvedeny v elektronické příloze studie A1.

První dimenzí měnové internacionalizace je *hospodářská výkonnost* národní či regionální ekonomiky, která je spojena s atraktivitou dané měny pro zahraniční ekonomické subjekty v mezinárodních měnových vztazích. Měny zemí, které jsou vysoce hospodářsky výkonné, získávají svou konkurenční výhodu na základě síťového efektu a zásluhou nižších transakčních nákladů. Hospodářskou výkonnost je možné hodnotit celou řadou makroekonomických ukazatelů, především pak těch, které hodnotí vztah dané ekonomiky se zahraničím (MOHAN ET AL. 2013; MAZIAD ET AL. 2011; COHEN 2015).

Dominantní *hospodářská pozice ve světové ekonomice* je základním předpokladem, a to i z historického pohledu. Dalším významným determinantem je *důvěryhodnost ekonomiky* (EICHENGREEN 2019A; COHEN 2015). Internacionalizace měny je determinována rovněž *úrovní zapojení země do světového obchodu*. Pokud má daná ekonomika více diverzifikované složení exportu a současně vysokou konkurenceschopnost, může se v mezinárodních měnových vztazích více spoléhat na svou vlastní měnu (KENEN 2011; COHEN 2015; MAZIAD ET AL. 2011). Existuje silný vztah mezi podílem na světové produkci, podílem na světovém obchodu a významností dané měny jako rezervní měny. *Čistá investiční pozice* má pak slabší vliv na složení měnových rezerv. *Vysoké vnější zadlužení* dané ekonomiky působí v neprospěch mezinárodního využití příslušné měny (SUBRAMANIAN 2011; MAZIAD ET AL. 2011).

Druhou dimenzí měnové internacionalizace je *měnová stabilita*. Důvěra ve stabilitu hodnoty měny je pro její mezinárodní využívání zásadní, protože nestabilita hodnoty zvyšuje riziko držby, a tím snižuje atraktivitu dané měny jako uchovatele hodnoty. Požadavek stability je tak obecným požadavkem na mezinárodní měnový systém i světové rezervní měny. Měnová stabilita je měřena pomocí ukazatelů *míry změn cenové inflace*, např. indexu spotřebitelských či velkoobchodních cen a míry růstu jádrové inflace (NĚMEČEK, 2000; LIU – WANG – WOO 2019). Vysoká míra cenové inflace vede ke zhoršení předvídatelnosti a efektivity obchodního plánování, snižuje kupní sílu úspor a devizových rezerv (MAZIAD ET AL. 2011; MOHAN ET AL. 2013). Také lze hodnotit *transparentnost centrální banky* vydávající světovou měnu (EICHENGREEN – DINCER 2013). Samostatnou kategorií je očekávaná důvěra v měnu, která může být dána i řadou čistě spekulativních faktorů.

TABULKA 2: ČTYŘI DIMENZE MĚNOVÉ INTERNACIONALIZACE

Hospodářská výkonnost	Finanční otevřenost (konvertibilita)	Měnová stabilita	Politicko-právní aspekty
Pozice ve světové ekonomice	Otevřenost kapitálového účtu	Cenová stabilita	Politická stabilita
Důvěryhodnost ekonomiky	Otevřenost finančních trhů	Transparentnost centrální banky	Úroveň korupce
Pozice v rámci světového obchodu	Rozvinutost finančních trhů		Kvalita legislativy
Čistá investiční pozice	Režim kurzového uspořádání		Vojenská síla
Exportní diverzifikace	Kurzové rozpětí (likvidita měny)		Podíl měny na SDR měnovém koši
Konkurenceschopnost ekonomiky			
Vnější zadlužení ekonomiky			

Zdroj: vlastní zpracování.

Třetí dimenzí měnové internacionalizace je finanční otevřenost (konvertibilita). Maziad et al. (2011) a Cohen (2015) uvádí, že nezbytným předpokladem je otevřenost finančních trhů a kapitálového účtu. Základním požadavkem na finanční trhy je likvidita. Tyto parametry jsou závislé na úrovni rozvinutosti finančních trhů. Kenen (2011) považuje finanční otevřenost za nejdůležitější podmínku měnové internacionalizace. Likviditu, jako systémový požadavek na mezinárodní měnový systém, uvádí také Němeček (2000) a do modelu mezinárodního měnového systému ji zahrnují Liu – Wang – Woo (2019). Podmínkou je úplná konvertibilita dané měny. Omezení měnové konvertibility zvyšuje náklady transakcí a limituje přístup k domácímu uchovateli hodnot s negativním dopadem na internacionalizaci (SEDLÁČEK, 2018). Důležitým determinantem je rovněž režim kurzového uspořádání pro danou měnu. Země s fixním režimem měnového uspořádání vykazují nižší finanční otevřenost (CHINN – ITO 2018).

Čtvrtá dimenze, politicko-právní, zahrnuje determinanty, které nemají ekonomický charakter. Ekonomické transakce v měnách zemí, které se vyznačují nedůvěrou a nedodržováním smluvních pravidel, nedodržováním vlastnických práv a nedodržováním právního státu, jsou přirozeně rizikovější. Jednotlivé determinanty zahrnují právní, politické a vojenské faktory. Klíčovým determinantem měnové internacionalizace je kvalita právního rámce. Účastníky trhu rovněž nebude přitahovat měna země, jež se vyznačuje vysokou úrovní korupce a politickou nestabilitou

(COHEN 2011; 2015; LIU – WANG – WOO 2019). Měnovou internacionalizaci příznivě ovlivňuje konzervativní měnová politika, kvalitní právní prostředí a nezávislost centrální banky (WALTER 2006). Země, která vydává světovou měnu, by rovněž měla mít vysokou úroveň *vojenské síly* (POSEN 2008). *Zahrnutí měny do koše SDR* (zvláštní práva čerpání) rovněž přispívá k internacionalizaci konkrétní měny. Měny, zahrnuté do koše SDR, plní funkci mezinárodního uchovatele hodnoty (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2016B).

FUZZY-LOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZKOUMÁNÍ MĚNOVÉ INTERNACIONALIZACE

Pro posouzení perspektivy multipolárního měnového systému je nutné analyzovat pozici amerického dolaru, eura a čínského renminbi. Uvedené měny je nutné analyzovat s využitím konceptů *měnové koncentrace* (VO1) a *měnové internacionalizace* (VO2). V této sekci je vysvětlena podstata výzkumného přístupu ke zkoumané problematice. Je zde zdůvodněn výběr měřítek měnové koncentrace a je zde rovněž uvedena podstata, způsob konstrukce a princip využitého fuzzy-logického modelu, včetně vysvětlení, jakým způsobem se vypočítá potenciál měnové internacionalizace.

V případě měnové koncentrace je využit metodologický postup, který uvádí Cohen a Tabitha (2013), Cohen (2015) a Ákos (2016). Dle Tabulky 1 je k vybraným funkcím přiřazen relevantní ukazatel měnové koncentrace. Tato měřítka jsou uvedena v Tabulce 3. Oproti výše zmíněným zdrojům je v této studii nově přidán ukazatel podílu jednotlivých měn na mimoburzovních (OTC) finančních derivátech a podíl jednotlivých měn na globálních platbách. Pro funkci intervenční měny a funkci peněžní kalkulace není možné adekvátní měřítko nalézt. V obou případech jsou požadovaná data nedostupná. V případě funkce kotevní měny je teoreticky možné měnovou koncentraci velmi orientačně změřit, avšak jen v konkrétních případech fixních kurzových režimů (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2020B).

Sekundární data pro analýzu měnové koncentrace jsou převzata z databází Banky pro mezinárodní platby, konkrétně z reportu Triennial Bank Survey a z databází Mezinárodního měnového fondu. Triennial Bank Survey je publikován jednou za 3 roky. Ostatní data jsou aktuální k roku 2021. Měnovou koncentraci pro vybrané měny lze určit jako

aritmetický průměr jednotlivých dílčích koncentrací. Takto získané hodnoty je možné porovnávat v čase a zjistit tak aktuální trend v této oblasti. Vypočtené hodnoty jsou uvedeny a blíže komentovány v analytické sekci této studie.

TABULKA 3: MĚŘÍTKA MĚNOVÝCH FUNKCÍ

Funkce světové měny	Měřítko (ukazatel)	Zdroj
Platební prostředek	Podíl obrátu měn na devizovém trhu (%)	Bank for International Settlement (2019)
	Podíl měn na obrátu u OTC derivátů (%)	Bank for International Settlement (2019)
	Podíl měny na globálních platbách (%)	Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (2020)
Investice, dluh, kapitál	Podíl měn na mezinárodních cenných papírech (%)	Bank for International Settlement (2019)
	Podíl měn v rámci přeshraničních bankovních pohledávek (%)	Bank for International Settlement (2019)
Rezervní měna	Podíl měn na alokovaných devizových rezervách (%)	International Monetary Fund (2021b)

Zdroj: vlastní zpracování.

Měnová koncentrace amerického dolaru, eura a čínského renminbi je analyzována nejprve v rámci funkce platebního prostředku. Zde se vychází ze tří ukazatelů. *Podíly měn na obrátu na devizovém trhu a obrátu na mimoburzovním derivátovém trhu* vychází ze statistiky Triennial survey of global foreign-exchange market activity. *Podíly měn na globálních platbách* z let 2010–2020 byly převzaty z databáze SWIFT (SOCIETY FOR WORLDWIDE INTERBANK FINANCIAL TELECOMMUNICATION 2020). V případě funkce měny jako prostředku pro investici, dluh a kapitál se vychází ze dvou ukazatelů, a to z *podílu měn na mezinárodních dluhových cenných papírech* (Debt securities statistics) a *podílu měn na přeshraničních bankovních pohledávkách* (Banks cross-border positions on residents of all countries). Také tyto statistiky publikuje Banka pro mezinárodní platby v tříletém intervalu. Funkce rezervní měny je analyzována prostřednictvím ukazatele *podílu měn na alokovaných devizových rezervách*. Zde se vychází z údajů zveřejněných Mezinárodním měnovým fondem v databázi COFER. Tato statistika je zveřejňována pravidelně každé čtvrtletí.

V rámci analýzy měnové koncentrace analyzujeme hodnoty ukazatelů z roku 2001, kdy byly poprvé zveřejněny statistiky, které již zahrnují euro. V tomto roce ale nejsou k dispozici statistiky pro čínské renminbi, jehož koncentrace a význam v mezinárodním měnovém systému té doby byly nepochybně zanedbatelné. Dále jsou analyzována data z roku 2010,

kdy byly vydány první, post-krizové statistiky. Poslední analyzovaná data jsou z let 2019 a 2020. Vzhledem ke skutečnosti, že změny v mezinárodním měnovém systému mají dlouhodobý charakter, lze považovat přibližně desetileté výzkumné intervaly za adekvátní. Závěry z analýz měnové koncentrace jsou uvedeny v analytické sekci této studie.

Fuzzy-logický model je využit v této studii pro hodnocení potenciálu měnové internacionalizace tří klíčových měn (americký dolar, euro a renminbi). Podobně, jako u měnové koncentrace, je výzkum zaměřen na roky 2001, 2010 a 2020. Rostoucí potenciál měnové internacionalizace v daném období pak může potvrdit přechod k budoucímu multipolárnímu měnovému systému. Tento model lze využít pro jakoukoliv národní či regionální měnu, pro kterou lze zjistit požadovaná vstupní data.

Měnová internacionalizace tří klíčových měn je analyzována následujícím způsobem. Nejprve jsou k jednotlivým determinantům měnové internacionalizace přiřazeny adekvátní ukazatele, a to na základě předchozí rešerše (viz teoretická sekce). Elektronická příloha studie A1 uvádí výčet těchto ukazatelů, jejichž hodnoty z konkrétního časového období představují vstup do fuzzy-logického modelu. Zde je však nutné upozornit na dva limity. Zaprvé, pro některé z uvedených ukazatelů není možné zjistit hodnoty pro rok 2019 nebo 2020. V tomto případě vycházíme z nejvíce aktuálních dostupných dat. Zadruhé, nelze zajistit relevantní vstupní data v případě eura v letech 2001 a 2010. Pro vyhodnocení trendu měnové internacionalizace eura je nutné vycházet z reportů Evropské centrální banky.

Fuzzy-logické modely, které byly inspirací při tvorbě předloženého modelu měnové internacionalizace, uvádějí Dlouhý (2016) a Dostál (2015; 2017). Tito autoři aplikují fuzzy-logické modely při hodnocení potenciálu konkrétní země z hlediska podnikatelského. Dále existuje studie, hodnotící stupeň internacionalizace malých a středních podniků s využitím fuzzy-logického modelu (MORALES 2016). Záměrem této studie je aplikovat srovnatelný postup pro hodnocení měnové internacionalizace. Podrobné představení a podstatu fuzzy-logiky a fuzzy-logických modelů uvádí Dostál (2015), Klir a Yuan (1995) a v původní studii Zadeh (1965). Výhodou fuzzy-logických modelů, v porovnání s modely ekonometrickými, je jejich robustnost a odolnost vůči chybám hodnot a šumu a také relativně snadná aplikovatelnost. Nevýhodou může být jejich nižší přesnost.

Výstupem z použitého fuzzy-logického modelu je parametr I , který představuje potenciál měnové internacionalizace. Tento parametr může nabývat hodnot v intervalu 0 až 1, resp. 0–100 %. Měna, jejíž internacionalizační potenciál se blíží k nule, nemůže plnit funkci rezervní měny. Naopak měna s nejvyšší hodnotou parametru I představuje v rámci mezinárodního měnového systému dokonalou světovou rezervní měnu. Porovnáním parametru I u tří klíčových měn budoucího mezinárodního měnového uspořádání lze identifikovat aktuální konkurenční pozici v rámci měnové internacionalizace.

Postup při aplikaci fuzzy-logického modelu zahrnuje tři kroky: *fuzzifikaci*, *inferenci* a *defuzzifikaci*. První krok, fuzzifikace, představuje převedení reálných proměnných (elektronická příloha studie A1) na jazykové proměnné (elektronická příloha studie A2). Pro každý z determinantů měnové internacionalizace byly, na základě expertního odhadu, definovány vágní jazykové proměnné. V případě konstrukce tohoto modelu se částečně vychází z rozdělovacích měřítek, která jsou uvedena v původních zdrojích, na které odkazuje elektronická příloha studie A1 (determinanty ET, DI, CPI, FMD, ERA, CL, WJP), popř. jsou jazykové proměnné odvozeny rovnoměrně (EC, EED, ED, CBT, CAO, FMO, LI, PS, SDR) a také čistě expertním odhadem (GTP, GC, PI). Pro všechny uvedené jazykové proměnné je určena míra příslušnosti, která je vyjádřena funkcí členství. Průběh funkcí členství může být lineární (např. CAO), exponenciální (např. EP) nebo ve tvaru A (např. CPI). Všechny tyto zmíněné parametry jsou zahrnuty v elektronických přílohách studie A1 a A2.

Druhý krok, inference, spočívá v definici pravidel typu IF THEN ELSE (podmíněné příkazy) na jazykové úrovni a sestavení transformační matice (elektronická příloha studie A2). Váha jednotlivých pravidel je klíčová pro výsledek z navrženého fuzzy systému. Hodnoty funkce členství jsou stanoveny na základě expertního odhadu. Klíčovým kritériem je významnost jednotlivých determinantů měnové internacionalizace. Tuto je velmi obtížné stanovit v případě vysoce komplexního systému. Jednotlivá kritéria jsou charakteristická různou úrovní významnosti pro měnovou internacionalizaci. Bylo vybráno celkem šest parametrů (EP, ET, GTP, CPI, CAO, FMO), které byly, na základě literární rešerše, identifikovány jako prioritní pro měnovou internacionalizaci. Pro tyto vybrané parametry

byla expertně stanovena dvojnásobná váha, což se projeví při konstrukci transformační matice a rovněž při výpočtu parametru I .

V rámci inference je dalším krokem vyplnění stavové matice pro konkrétní měnu. Jeden vstup může mít v jednom okamžiku pouze jeden atribut. Na základě analýzy a třídění vstupních dat je pro devatenáct vybraných parametrů určena příslušnost ke konkrétnímu parametru (1: ano, 0: ne). Výpočet v rámci fuzzy-logického modelu je pak založen na využití skalárního součinu, dle následujícího vzorce (1). K výpočtu lze využít nadstavbu programu MATLAB, Fuzzy Logic Toolbox či MS Excel. Způsob sestavení stavové matice je blíže představen v rámci transformační matice.

$$I = 100 * ((SUMPRODUCT(TM;SM) - MIN) / (MAX - MIN))$$

I = Potenciál měnové internacionalizace

TM = Transformační matice (viz elektronická příloha studie A2)

SM = Stavová matice

Třetím krokem je defuzzifikace, kdy dochází k převedení výstupu fuzzy inference (hodnoty I) na reálnou jazykovou hodnotu. Převedení fuzzy hodnoty výstupní proměnné by tak slovně mělo co nejlépe odpovídat výsledku fuzzy výpočtu (DOSTÁL 2015). V této studii není defuzzifikace uvedena. Výstupní hodnota parametru I je analyticky porovnána u zkoumaných měn. Zde je prostor pro další výzkum, kdy lze takto klasifikovat jakoukoliv měnu v mezinárodním měnovém systému a utřídit tyto měny do různých kategorií dle potenciálu měnové internacionalizace.

PERSPEKTIVA MĚNOVÉ MULTIPOLARITY

V této sekci jsou prezentovány výsledky výzkumu, jehož závěry svědčí ve prospěch přechodu k multipolárnímu měnovému systému. Druhá část této sekce umožní čtenáři získat představu o perspektivě zkoumaných měn, zda tyto mohou plnit funkci světové rezervní měny v budoucím mezinárodním měnovém systému. Součástí této sekce jsou rovněž odpovědi na výzkumné otázky.

Tabulky 4 a 5 uvádí výstupy z fuzzy-logického modelu. V Tabulce 4 jsou uvedeny hodnoty potenciálu měnové internacionalizace I dle vstupních hodnot z roku 2020. Dále jsou zde uvedeny průměrné hodnoty měnové koncentrace tří vybraných měn za rok 2020, vypočítané jako prostý aritmetický průměr. Z Tabulky 5 je patrné, že měnová internacionalizace i měnová koncentrace u amerického dolaru vykazuje mezi lety 2001–2010 mírně klesající trend. Naproti tomu čínské renminbi vykazuje ve stejném období u obou parametrů rostoucí trend. Euro vykazuje relativně stabilní hodnoty měnové koncentrace (Tabulka 7). V případě internacionalizace eura se hodnotu potenciálu měnové internacionalizace I nepodařilo zjistit pro roky 2001 a 2010. Dle poznatků z reportů ECB (*The international role of the euro*) lze doložit, že mezinárodní měnová pozice eura zůstává ve sledovaném období relativně stabilní (EUROPEAN CENTRAL BANK 2020A).

Přechod k multipolárnímu měnovému systému lze prokázat současně klesajícími hodnotami měnové koncentrace a potenciálu měnové internacionalizace u amerického dolaru a rostoucími hodnotami stejných parametrů pro čínské renminbi. Zároveň je podstatné, že se hodnota parametru I u amerického dolaru přiblížila hodnotě parametru I v případě eura v roce 2020. Na úrovni mezinárodního měnového systému lze existenci trendu přechodu k měnové multipolaritě potvrdit. Postupy, využití v této studii, prokázaly existenci trendu přechodu k měnové multipolaritě. *Výzkumné otázky (VO1) a (VO2)* je možné považovat za zodpovězené.

TABULKA 4: VÝSLEDKY MĚNOVÉ KONCENTRACE A INTERNACIONALIZACE

2020	Americký dolar	Euro	Renminbi
I (potenciál měnové internacionalizace, %)	83,04	81,30	56,09
Průměrná měnová koncentrace (%)	48,46	27,20	1,49
Internationalizace (20letý trend)	Klesající	Stabilní	Silně rostoucí
Měnová koncentrace (20letý trend)	Mírně klesající	Stabilní	Mírně rostoucí

Zdroj: vlastní výzkum a European Central Bank (2020a).

TABULKA 5: POROVNÁNÍ MĚNOVÉ KONCENTRACE A INTERNACIONALIZACE AMERICKÉHO DOLARU A RENMINBI

Internationalizace (I, %)	2001	2010	2020
Americký dolar	89,13	88,26	83,04
Čínské renminbi	29,57	50,87	56,09
Koncentrace (%)	2001	2010	2020
Americký dolar	48,86	42,83	48,08
Čínské renminbi	0–0,15	0,15	1,49

Zdroj: vlastní výzkum.

PERSPEKTIVA AMERICKÉHO DOLARU – OSLABENÍ HEGEMONA

Měnová koncentrace amerického dolaru v mezinárodním měnovém systému zůstává, v rámci všech měn v mezinárodním měnovém systému, nejvyšší. Dle Tabulky 6 lze konstatovat, že americký dolar si dlouhodobě udržuje stabilní hodnoty měnové koncentrace jako prostředek směny. V případě investiční a kapitálové funkce lze pozorovat mírně klesající trend. Americký dolar si udržuje své hodnoty měnové koncentrace především kvůli problémům eura, které zde představuje nejdůležitější konkurenční měnu. Negativní trend měnové koncentrace amerického dolaru pak lze pozorovat v případě funkce uchovatele hodnoty.

TABULKA 6: MĚNOVÁ KONCENTRACE AMERICKÉHO DOLARU

Americký dolar (USD)	2001	2010	2020
Podíl na obrátu na devizovém trhu (%)	43,5	42,4	44,2
Podíl na obrátu u OTC derivátů (%)	31	32	50
Podíl na přeshraničních bankovních pohledávkách	50,1	44,6	45,9
Podíl na mezinárodních dluhopisech	48,2	31,7	46,6
Podíl na alokovaných globálních devizových rezervách	71,5	62,2	59,8
Podíl na globálních platbách	n/a	44,1	42,5
Průměrná měnová koncentrace	48,86	42,83	48,46

Zdroj: vlastní výzkum.

V průběhu let 2001–2020 se průměrná hodnota měnové koncentrace amerického dolaru mírně snižuje. Světové měny získávají a ztrácejí své pozice jen pozvolně. Americký dolar je světovou rezervní měnou fakticky již od třicátých let 20. století (EICHENGREEN 2011). Dolar funguje jako bezpečný měnový přístav, což se projevilo nejen v případě světové finanční krize v roce 2008 (MCCAULEY 2009), ale také krátkodobým posílením dolaru vůči vedlejším a exotickým měnám na jaře roku 2020, na začátku globální pandemie COVID-19. Dlouhodobě je měnová pozice amerického dolaru vystavena působení negativních vlivů, které mohou jeho koncentraci a tím i pozici hlavní světové měny oslabit. Dlouhodobým trendem je postupné kurzové oslabení amerického dolaru, což má souvislost s rostoucími deficity běžného účtu platební bilance a výrazně zápornou čistou investiční pozicí. Tímto způsobem vzniká ve světové ekonomice globální likvidita, současně se však pozvolně eroduje důvěra v tuto měnu.

Dimenze hospodářské výkonnosti bude, při zachování současného trendu, v budoucnosti představovat překážku internacionalizaci amerického dolaru. Ekonomika USA zaznamenala v krizovém roce 2020 pokles růstu meziročního HDP (hrubého domácího produktu) o -3,4 %. Dle měřítka parity kupní síly je americká ekonomika, co do své velikosti, od roku 2013 na druhé pozici za čínskou ekonomikou. Tento rozdíl se v uplynulých letech zvyšoval, avšak očekávaný vývoj v příštích letech umožní významně zvýšit čínské ekonomice náskok oproti americké. V případě měření HDP pomocí nominálních cen je patrné významné snížení náskoku ekonomiky USA vůči čínské ekonomice. Tento trend je predikován i v příštích dvou letech (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A).

Čistá investiční pozice ekonomiky USA zaznamenala v průběhu roku 2020 bezprecedentní zhoršení, na zápornou hodnotu necelých 67 % v poměru k HDP. Dále je nutné poukázat na rekordní rozpětí mezi schodkem federálního rozpočtu (-14,96 %) a saldem běžného účtu platební bilance (-3,4 %, v roce 2020). Poměr federálního dluhu a HDP překročil v roce 2020 hranici 100 % (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A). Kvůli pandemii COVID-19, spojené s vládní pomocí k zotavení americké ekonomiky, lze dále očekávat postupné zhoršování uvedených dluhových ukazatelů (U.S. BUREAU OF ECONOMIC ANALYSIS 2021). Americký dolar realizuje výhody z široké obchodní sítě, rozsáhlého využívání v mezinárodním platebním styku, nízkých transakčních nákladů a skutečnosti, že slouží jako hlavní obchodní měna na komoditních trzích a kotvení měna pro řadu jiných ekonomik (COHEN 2015; INTERNATIONAL MONETARY FUND 2018). Na základě výše uvedených skutečností je však evidentní, že statut světové rezervní měny u amerického dolaru bude muset být podpořen především jinými dimenzemi, než je hospodářská výkonnost.

V rámci *dimenze finanční otevřenosti* je patrná dlouhodobá konkurenční výhoda amerického dolaru, spočívající ve vysokém stupni finanční otevřenosti (CHENN – ITO 2018), otevřenosti kapitálového účtu (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2016A) a na základě rozvinutých finančních trhů (BANK FOR INTERNATIONAL SETTLEMENTS 2021). Americký dolar je měnou s volným kurzovým pohybem (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2020B). V blízké budoucnosti patrně nelze očekávat radikální omezení konvertibility amerického dolaru, popř. omezení otevřenosti kapitálového účtu platební bilance. Internacionalizační potenciál amerického dolaru bude nadále silně podpořen dimenzí finanční otevřenosti. Statut světové měny získával americký

dolar postupně již od roku 1913, kdy byla založena centrální banka FED a tím byla umožněna vyšší internacionalizace této měny. Tento výrazný časový náskok, oproti euru a renminbi, představuje pro americký dolar přirozenou konkurenční výhodu (EICHENGREEN 2011; 2019).

Dimenze měnové stability zahrnuje změny cenových hladin, vyjádřené prostřednictvím růstu míry cenové inflace. Ekonomický útlum, z důvodu globální epidemie COVID-19, snížil v roce 2020 tempo růstu cenových hladin napříč většinou významných světových ekonomik. Nižší míra inflace v americké ekonomice (1,6 % u jádrové inflace v roce 2020) znamenala vyšší měnovou stabilitu. Dolar, jako světová rezervní měna, mohl lépe plnit svou funkci uchovatele hodnoty. V polovině roku 2021 vykazuje ekonomika USA meziroční nárůst cenové hladiny o 4,5 % (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A). Monetární autority, navzdory této nebyvale vysoké cenové změně, však žádné zásadní opatření dosud nevydaly. Je tomu tak proto, že pozice světové rezervní měny a pravidelná, avšak relativně nízká a stabilní míra inflace se nevyklučují. Inflace, v podobě meziročního růstu cen o 5 %, může přispět k udržení dominantní pozice amerického dolaru v mezinárodním měnovém systému. Vyšší míra inflace může být pro ekonomiku USA vhodným prostředkem k obnovení své silné pozice na hospodářské mapě světa, tak jako tomu bylo ve čtyřicátých a sedmdesátých letech 20. století (BLANCHARD – DELL'ARICCIA – MAURO 2010). Oponentem této myšlenky je Frankel (2012), který uvádí, že trvale udržitelná a bezpečná je dlouhodobě jen v průměru nulová míra cenové inflace. Dlouhodobě jsou inflační tendence vnímány, především ze strany neo-klasických a neo-rakouských ekonomů, jako hrozba pro americký dolar a celý mezinárodní měnový systém. Tyto hrozby jsou navíc umocněny aktuálními dopady pandemie COVID-19 (RICKARDS 2021). V případě USA, objem peněz v ekonomice (agregát M2) vzrostl jen od března 2020 do ledna 2021 o rekordních 22 %. Zvolení prezidenta Joe Bidena bude znamenat nejen úsilí nové administrativy o oživení pandemií zasažené ekonomiky, ale také povede k oslabení protekcionistických tendencí bývalé Trumpovy administrativy. Tato hospodářská politika může vést k vyššímu dovozu do USA, dalšímu růstu globální dolarové likvidity a současně povede k dalšímu oslabení amerického dolaru. Rekordní zvýšení objemu peněz v ekonomice během globální recese však nemusí nutně znamenat globální dolarovou inflaci (KRUGMAN 2012), ale představuje další prvek nestability pro celý mezinárodní měnový systém. Trend oslabení amerického dolaru může být v roce 2021 dočasně utlumen. Tento scénář je pravděpodobný

v případě, že se ekonomika USA vyrovná s hospodářskými následky pandemie COVID-19 rychleji než eurozóna a nově industrializované ekonomiky. Aktuální vývoj v rámci světové ekonomiky v druhém pololetí roku 2021 naznačuje spíše tento scénář. Do dimenze měnové stability lze rovněž zařadit ukazatel transparentnosti centrálních bank. Centrální banka FED dosahuje vyšší úrovně transparentnosti, což podporuje měnovou internacionalizaci (EICHENGREEN – DINCER 2013).

Dimenze politicko-právní je v případě amerického dolaru zcela zásadní. V hodnocených parametrech dosahuje ekonomika USA nejvyšších hodnot v oblasti vojenské síly, podílu měn na SDR a spolu s ekonomikou eurozóny také srovnatelných hodnot v oblasti korupce a kvality legislativy. Jednou z nevýhod, která je spojena se statutem světové rezervní měny, je politická zodpovědnost. Jedná se o pomoc a zodpovědnost vůči ostatním ekonomikám zasaženým krizemi, které vychází z nedostatků současného mezinárodního měnového uspořádání (COHEN 2015). Nástupem administrativy Joe Bidena mohou posílit tendence zbavit dolar statutu světové rezervní měny. Dle bývalého Bidenova poradce, Jareda Bernsteina, znamená statut světové rezervní měny pro americkou ekonomiku zátěž, v podobě ztráty pracovních míst, zvyšování obchodních deficitů a neadekvátnímu nadhodnocení finančních trhů (BERNSTAIN 2014), přičemž tato zátěž se aktuálně ještě navyšuje kvůli dopadům pandemie nemoci COVID-19. Na druhou stranu, ztráta statutu světové rezervní měny znamená ztrátu schopnosti snadného financování rozsáhlých deficitů platební bilance USA. Zároveň by oslabení této měnové pozice vedlo k omezení globálního vlivu monetárních autorit USA (EICHENGREEN 2011). Politika slabého dolaru představuje ohrožení spíše pro zbytek světové ekonomiky než pro USA. Americký dolar představuje nejvýznamnější rezervní aktivum a nadměrná ztráta jeho hodnoty posílí globální tendence hledat jiná rezervní aktiva (euro, renminbi, krypto-aktiva nebo zlato), k čemuž již v současné době dochází (CARVER – PRINGLE 2020).

PERSPEKTIVA EURA – OTÁZKA UDRŽITELNOSTI

Měnová koncentrace eura v mezinárodním měnovém systému byla, v okamžiku jeho vzniku, primárně dědictvím německé marky. Velká očekávání o vyrovnání se americkému dolaru, která euro doprovázela při jeho vzniku, se nenaplnila (EICHENGREEN – MEHL – CHITU 2018). Dle Tabulky 7 je patrné, že lze v případě prvního desetiletí 21. století hovořit o velmi dobré integraci

eura do mezinárodního měnového systému. V druhém desetiletí se euro fakticky vrátilo do své výchozí pozice. Průměrná měnová koncentrace eura tak zůstává, od roku 2001, téměř nezměněna. Mezinárodní roli eura v současnosti podporuje hlubší integrace hospodářské a měnové unie, včetně rozvoje unijních kapitálových trhů (EUROPEAN CENTRAL BANK 2020A).

Globální finanční krize v roce 2008 a následná dluhová krize v eurozóně, doprovázená oslabením eura vůči americkému dolaru v období po roce 2014, snížila jeho využití v rámci funkce devizových rezerv. Silnou úroveň měnové koncentrace euro vykazuje v případě mezinárodního dluhopisového trhu. Navzdory snížení měnové koncentrace v některých dalších měnových funkcích, zůstává euro druhou nejvýznamnější měnou v současném mezinárodním měnovém systému. Mimo podíly, uvedené v Tabulce 7, euro představuje významnou kotevní měnu, přibližně s polovičním kotevním významem oproti americkému dolaru. Zvyšování měnové koncentrace eura v mezinárodním měnovém systému, na rozdíl od čínského renminbi, je od začátku existence eura ponecháno působení tržních sil a současně vzniká jako vedlejší produkt postupného rozšiřování systému společné evropské měny (MARSH 2012).

TABULKA 7: MĚNOVÁ KONCENTRACE EURA

Euro (EUR)	2001	2010	2020
Podíl na obratu na devizovém trhu (%)	19,0	19,5	16,2
Podíl na obratu u OTC derivátů (%)	47,0	41,0	24,0
Podíl na přeshraničních bankovních pohledávkách (%)	28,2	37,0	32,5
Podíl na mezinárodních dluhopisech (%)	23,7	46,9	38,0
Podíl na alokovaných globálních devizových rezervách (%)	19,2	25,8	20,3
Podíl na globálních platbách (%)	n/a	29,7	32,1
Průměrná měnová koncentrace (%)	27,4	33,3	27,2

Zdroj: vlastní výzkum.

Perspektiva eura v mezinárodních měnových vztazích je nejprve zhodnocena v rámci *dimenze hospodářské výkonnosti*. Na základě vstupních a výstupních dat pro fuzzy-logický model za rok 2020 je patrné, že euro těží ze silného podílu ekonomiky eurozóny na světové ekonomice a z dominantní pozice ve světovém obchodu. V ostatních parametrech dosahuje srovnatelných hodnot jako americký dolar. Dlouhodobým problémem ekonomiky eurozóny jsou nerovnováhy v ekonomické výkonnosti mezi periferními zeměmi (Itálie, Španělsko, Řecko, Portugalsko) a jádrem

eurozóny (Německo, Francie). Tyto nerovnováhy byly navíc prohloubeny jako následek hospodářského útlumu roce 2020 a 2021. Pokles reálného HDP u jižních, periferních zemí byl výraznější než v případě ekonomik jádra eurozóny (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A). V průběhu krizového roku 2020 se investoři začali zbavovat rizikových akcií ve Španělsku a Itálii a začali investovat do bezpečnějších, např. německých aktiv. Tímto způsobem se zvyšuje nerovnováha mezi Německem na jedné straně a především Španělskem a Itálií na straně druhé. Jedná se o následek současné, monetární politiky prováděné Evropskou centrální bankou (BRAUNBERGER – SIEDENBIDEL 2020). Dle Sinna (2014) představují tyto nerovnováhy potenciální riziko pro budoucí udržitelnost eura.

Celkový pokles reálného HDP eurozóny byl -7,2 % v roce 2020. Dopad tohoto ekonomického útlumu na udržitelnost eura může být zásadní. Během dluhové krize eurozóny bylo zásadním tématem zadlužení zemí skupiny PIIGS (Portugalsko, Irsko, Itálie, Řecko a Španělsko). Dopady pandemie COVID-19 vedly k bezprecedentnímu meziročnímu nárůstu zadlužení vůči HDP u těchto zemí (EUROSTAT 2021). Příznivou skutečností je však nižší rozpětí přebytků a deficitů běžných účtů zemí eurozóny v roce 2020, v porovnání s obdobím dluhové krize v letech 2011 až 2013. Deficity běžných účtů zemí skupiny PIIGS se do začátku COVID-19 krize snižovaly (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A).

V rámci *dimenze měnové stability*, eurozóna vykazuje v uplynulém desetiletí nižší míru inflace než ekonomiky USA a Číny. Růst míry inflace v eurozóně, do krizového roku 2020, podléhal zpoždění, a to i navzdory hospodářskému zotavení v minulých letech (ABDIH – PARRET 2018). V červenci 2021 vykazuje ekonomika eurozóny meziroční nárůst cen o 2,2 % (EUROSTAT 2021). K útlumu růstu cenové hladiny přispěla skutečnost, že základní úrokové sazby nebylo na počátku pandemie COVID-19 už možné dále snižovat. Z hlediska funkce mezinárodního uchovatele hodnoty je tato situace pro euro příznivá. Snižování dluhu pomocí vyšší míry inflace je, vzhledem k tradiční antiinflační politice Evropské centrální banky, méně pravděpodobné. Transparentnost Evropské centrální banky je na relativně vysoké úrovni.

Z hlediska *dimenze finanční otevřenosti* zůstává euro v současnosti limitováno především fragmentizací a nerovnoměrnou úrovní a otevřeností jednotlivých národních finančních trhů (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2016A).

Otevřenost kapitálových účtů zemí eurozóny je dlouhodobě na vysoké úrovni (CHEN – ITO 2018). Dluhopisové a akciové trhy vykazují nižší míru rozvinutosti v porovnání s trhy v USA. Integrace kapitálových trhů eurozóny bude v dlouhodobém horizontu významným krokem k podpoře hospodářského růstu a konkurenceschopnosti (BOLDEANU – TACHE 2015). Euro je měnou s volně pohyblivým výměnným kurzem, což je pro jeho internacionalizaci zásadní. Evropská centrální banka bude mít zájem o integraci kapitálových trhů napříč všemi zeměmi eurozóny a Evropské unie. Sinn (2014) uvádí, že k hlubší integraci eura do mezinárodního měnového systému a další fázi evropské integrace je bezpodmínečně nutné přijmout jednotnou evropskou fiskální politiku. Požadavek likvidních a rozvinutých finančních trhů bude pro budoucí přežití eura zcela zásadní (KRUGMAN 2012). Tento požadavek se projevil v krizovém roce 2020. Opatření monetární politiky k zajištění dostatečné likvidity působí nepřímo ve prospěch globální atraktivity eura. Tato opatření mají přispět k ekonomickému oživení ekonomiky eurozóny v následujících letech. Dimenze finanční otevřenosti bude mít na potenciál internacionalizace eura v budoucnosti zásadní vliv.

Dimenze politicko-právní má u eura odlišný význam než u jeho hlavních konkurentů. Euro bylo vytvořeno primárně jako mírový politický projekt a reakce na rozpad brettonwoodského mezinárodního měnového systému (MARSH 2012). Politická podpora zde představuje ochotu a schopnost vlád evropských zemí přispět k udržitelnosti eura a postupnému vytvoření optimální měnové oblasti. V současnosti euro charakter optimální měnové oblasti nesplňuje (BALDWIN – WYPLOSZ 2019). Pokud Evropská centrální banka a političtí představitelé eurozóny dovedou euro vyvést ze současné krize, může euro v budoucnosti přispět k symetrii celého mezinárodního měnového systému.

Mezi nejzávažnější rizika blízké budoucnosti patří možné dopady rekordního nárůstu zadlužení (o 15 až 30 %) jednotlivých zemí eurozóny. Jedná se o následek reakce na pandemii nemoci COVID-19. Dalším rizikem je hospodářská recese v post-pandemickém období, způsobená cenovou inflací a globálními logistickými problémy. Rostoucí míra cenové inflace znamená nutnost přehodnotit současnou monetární politiku Evropské centrální banky (WYPLOSZ 2020). Dalším cílem hospodářské politiky je zabránit prohlubování nerovnováh běžných účtů platebních bilancí zemí uvnitř eurozóny, což bude v post-pandemickém období pro udržitelnost

eura zásadní. Klíčovou reformou je orientace Evropské centrální banky na nové cíle měnové politiky, a to plnou zaměstnanost a hospodářský růst. V neposlední řadě je nutné uvést požadavek na společnou makroekonomickou politiku, která zmírní asymetrické šoky v ekonomice, jež není možné zvládnout na národní úrovni (WYPLOSZ 2020; EICHENGREEN – GROS 2020).

Euro může v budoucnosti posílit svou mezinárodní měnovou pozici v případě, že další internacionalizace čínského renminbi bude neúspěšná. V neprospěch internacionalizace eura působí nouzový pandemický program nákupu eurových aktiv. Řešením může být vydávání dlouhodobých depozitních certifikátů Evropské centrální banky. Tímto způsobem je možné dále navýšit globální eurovou likviditu v mezinárodním měnovém systému (EICHENGREEN – GROS 2020). Mezinárodní význam eura v měnových vztazích lze posílit i rozšířením eurozóny. V blízké budoucnosti však nelze očekávat, že další, hospodářsky významné země Evropské unie budou mít na připojení ke společné měně zájem. Výrazné zvýšení zadlužení, způsobené dopady pandemie COVID-19, dostalo řadu kandidátských zemí mimo konvergenční kritéria pro vstup do eurozóny (EUROPEAN CENTRAL BANK 2020B).

PERSPEKTIVA ČÍNSKÉHO RENMINBI – NOVÁ SVĚTOVÁ MĚNA?

Čínské renminbi představuje na mezinárodní úrovni relativně mladou měnu. Na základě Tabulky 8 lze konstatovat, že čínské renminbi na začátku 21. století postupně navyšuje své podíly na měnové koncentraci v rámci mezinárodního měnového systému. Tyto podíly v současnosti zdaleka nedosahují úrovně měnové koncentrace hlavních rivalů, a to amerického dolaru a eura. Renminbi v rámci měnové koncentrace navíc dosahuje poměrně nevyrovnaných hodnot. Patrný je nárůst podílu na globálních platbách, na obratu na devizovém trhu a také v případě devizových rezerv v uplynulém desetiletí. Investiční a kapitálové funkce této měny však zůstávají stále velmi nízké.

Čína v roce 2011 započala politiku internacionalizace renminbi. Jejím cílem je zvýšení využití renminbi v mezinárodním obchodu, devizových rezervách a investicích. Plán čínské vlády, který zmiňuje Jiránková (2014), učinit z Šanghaje v roce 2020 světové finanční centrum a z renminbi světovou měnu, nebyl splněn. Za příčinou tohoto neúspěchu není pandemie nemoci COVID-19, ale primárně dlouhodobé omezení vnější směnitelnosti renminbi. I přes zavedení celé řady opatření na posílení mezinárodní role renminbi v uplynulých letech (např. smlouvy na výměnu měn mezi

centrálními bankami, zahraniční investorské programy atp.) stále neexistuje ochota čínské vlády zcela otevřít své finanční trhy ostatním ne-rezidentům a tím i rozšířit stávající finanční infrastrukturu.

V současnosti existují dvě možnosti, jak více integrovat čínskou měnu do mezinárodní měnového systému. První možností je přechod k SDR jako rezervní měně (ZHOU 2009). Druhou možností je postupný vznik východoasijského (regionálního) renminbi bloku. K první uvedené možnosti v současnosti schází politická vůle v ostatních zemích. Druhá možnost je částečně podmíněna oslabením amerického dolaru a snížením jeho měnové koncentrace v mezinárodním měnovém systému. Renminbi se již stalo důležitou kotevní měnou v Asii. V budoucnosti renminbi patrně posílí svou funkci měnové kotvy a utvoří regionální měnový blok (CAMPANELLA 2014). Další internacionalizace renminbi je podmíněna několika kroky. Jedná se o otevření kapitálového účtu a přechod k volně pohyblivému režimu měnového kurzu, dále pak přijetí renminbi jako mezinárodního prostředku směny a vyššího využití renminbi jako rezervní měny. Chen, Peng a Shu (2009) uvádí, že potenciál renminbi jako rezervní měny byl již v roce 2009 na úrovni britské libry či japonského jenu.

TABULKA 8: MĚNOVÁ KONCENTRACE ČÍNSKÉHO RENMINBI

Čínské renminbi (CNY)	2001	2010	2020
Podíl na obratu na devizovém trhu (%)	n/a	0,45	2,15
Podíl na obratu u OTC derivátů (%)	n/a	0,01	1
Podíl na přeshraničních bankovních pohledávkách	n/a	n/a	n/a
Podíl na mezinárodních dluhopisech	n/a	0,04	0,1
Podíl na alokovaných globálních devizových rezervách	n/a	0,25	1,97
Podíl na globálních platbách	n/a	0,01	2,22
Průměrná měnová koncentrace	0–0,15	0,15	1,49

Zdroj: vlastní výzkum.

Potenciál měnové internacionalizace u čínského renminbi je silně podpořen *dimenzí hospodářské výkonnosti*. Dopady pandemie nemoci COVID-19 významně snižují ekonomický rozdíl mezi čínskou a americkou ekonomikou, a to navzdory zpomalení růstu čínské ekonomiky v minulých letech (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A). V rámci indexu globální konkurenceschopnosti se, s uvedenou hodnotou 73,9 bodů, čínská ekonomika drží dlouhodobě stabilně, na 26.–28. místě. Exportní diverzifikace a kvalita exportu je rovněž na vysoké úrovni a podíl na světových

exportech je ze všech zemí nejvyšší (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2017). Čína rovněž představuje hlavního obchodního partnera pro více než 70 zemí světa (WORLD TRADE ORGANIZATION 2021).

Pandemie nemoci COVID-19 zasáhla ve své první fázi čínskou ekonomiku, která vykázala v roce 2020 růst reálného HDP o 1,9 %. To představovalo jednu z mála kladných hodnot napříč světovou ekonomikou (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A). Pandemie COVID-19 vedla ke zhoršení obchodních (narušení logistických řetězců) i politických mezinárodních vztahů (odpovědnost za pandemii) mezi Čínou a ostatními zeměmi (YUAN 2020). Tato skutečnost představuje překážku pro pokračující politiku internacionalizace renminbi. Měnové vztahy Číny se zbytkem světa byly rovněž ovlivněny pokračující obchodní válkou mezi USA a Čínou, která negativně ovlivňuje celou globální ekonomiku (EVANS 2019). Čínská ekonomika v uplynulém desetiletí zaznamenala výrazný růst domácího zadlužení, což představuje další potenciální zdroj vnitřní nestability (CHEN 2018). Dalším zdrojem nestability je rozvoj bankovních aktivit, které nepodléhají žádné regulaci (SUN 2019), s nutností vyššího stupně regulace čínských bank a celkový útlum světové poptávky po čínských exportech v roce 2020. Předlužení čínských společností v čele se skupinou Evergrande a aktuální problémy v oblasti energetického trhu mohou rovněž ohrozit internacionalizaci renminbi.

Významné překážky k internacionalizaci renminbi zůstávají v *dimenzi finanční otevřenosti*. Čínská ekonomika nevykazuje v uplynulých dvou desetiletích výrazné zlepšení v této oblasti. Kapitálový účet platební bilance a finanční trhy zůstávají nadále pro nerezidenty uzavřené. Absence alokační svobody kapitálu znesnadňuje přijetí renminbi jako světové měny. Dle Coaseho a Wangu (2019) existuje stále více důkazů, že tržní svoboda představuje klíčovou roli v ekonomickém rozvoji a že nedostatek volného toku informací poškozuje hladké fungování kapitálových trhů. S tím souvisí také vnitřní problémy a rizika čínské ekonomiky. Předně jde o riziko odlivu kapitálu ze země následkem otevření kapitálového účtu platební bilance světa. Dále lze zmínit uměle oslabený výměnný kurz renminbi, popř. měnové spekulace. Plně internacionalizované a směnitelné renminbi musí být zajištěné důvěrou v osobní vlastnictví, dodržováním práv, finanční transparentností a volným tokem informací (ECKERT 2010). Do jaké míry ovlivní internacionalizace renminbi stabilitu mezinárodního měnového

systemu, záleží na rychlosti a způsobu otevření kapitálového účtu platební bilance, konzistenci a transparentnosti čínského domácího peněžního trhu, bankovní regulaci, finanční stabilitě a fiskální politice čínské vlády (ZHANG – KUNYU 2014). Čínské finanční trhy v současnosti postrádají stupeň rozvoje, který vykazují americké či evropské trhy. Tržní hodnota dluhového a akciového trhu v poměru k HDP byla v případě Číny, v roce 2014, srovnatelná s Thajskem nebo Indonésií (EICHENGREEN – MEHL – CHITU 2018).

V případě *dimenze měnové stability* vykazuje renminbi dlouhodobě nižší stabilitu než americký dolar a euro. Čínská ekonomika vykázala v roce 2020 meziroční nárůst spotřebitelských cen o 2,92 %. Čínskou měnu lze označit jako stabilní. V uplynulém desetiletí překročila míra inflace renminbi pětiprocentní hodnotu pouze v roce 2011. Stabilita bilaterálních výměnných kurzů je důsledkem regulace kurzu renminbi a uzavřenosti kapitálového účtu vůči zahraničním účastníkům trhu. Transparentnost čínské centrální banky je hodnocena hůře než u konkurenčních centrálních bank ekonomik USA a eurozóny (INTERNATIONAL MONETARY FUND 2021A; EICHENGREEN – DINCER 2013).

V rámci *dimenze politicko-právní* lze, mimo sledované ukazatele, zmínit kladný význam bilaterálních dohod o výměně měn od čínské centrální banky, které slouží k zajištění dostatečné likvidity renminbi v mezinárodním měnovém systému. Tyto dohody rovněž podporují bilaterální obchodní vztahy s ostatními zeměmi (GÁRCIA-HERRERO – XIA 2014). V roce 2020 měla Čína uzavřeno 34 těchto dohod. Dalším politickým krokem bylo spuštění přeshraničního mezibankovního platebního systému, založení Asijské banky pro infrastrukturu a investice či fungování zahraničních center pro směnu renminbi (např. v Hongkongu). Uvedené kroky svědčí o silné politické podpoře internacionalizace renminbi ze strany čínské vlády a zájmu o budování konkurenceschopných platebních systémů. Regionalizace renminbi je spojována s projektem Nové hedvábné stezky a vytvořením komplexního regionálního ekonomického partnerství. Minimálně v zemích, které se nachází v okolí Číny, tak lze předpokládat nárůst bankovních vkladů v renminbi. Postupně vyšší zapojení čínské měny má pak vést k vytvoření bipolárního regionálního měnového bloku ve východní Asii (BANK OF CHINA 2020). Renminbi má potenciál pro internacionalizaci ve střednědobém horizontu, paralelně s růstem čínské ekonomiky a rostoucí integrací s mezinárodními finančními trhy. Zahrnutí renminbi

do koše měn SDR v roce 2015 bylo významným krokem k internacionalizaci čínské měny (L'HOTELLERIE-FALLOIS – PILAR – SERRA 2016). V rámci sledovaných ukazatelů dimenze politicko-právní je evidentní, že ve prospěch renminbi dále působí velikost vojenské síly Číny, která disponuje třetí nejsilnější armádou světa. Na druhou stranu, index politické stability je v případě Číny poměrně nízký. Silně centralizovaná vláda není, na rozdíl od federálního uspořádání, pro internacionalizaci měny z historického pohledu prospěšná. Snaha čínské vlády omezovat korupci je evidentní, avšak míra korupce zůstává stále relativně vysoká oproti USA a eurozóně (TRANSPARENCY INTERNATIONAL 2021).

Pokročilá internacionalizace renminbi bude, podobně jako v případě amerického dolaru, spojena s nutností zásobovat mezinárodní měnový systém likviditou. S tím je spojeno odstranění přebytků na běžném účtu platební bilance a přeorientování se na zvýšení domácí spotřeby v Číně (BORDO – MCCAULEY 2016). Na základě zjednodušeného empirického modelu je konstatováno, že k posílení internacionalizace renminbi musí být tato měna nejprve kurzově nadhodnocena, postupně pak má její kurz oslabovat, současně s klesající dolarovou likviditou v mezinárodním měnovém systému (JIN – TAKUMAH – JORENBY 2018). Čínská vláda bude i v post-pandemickém období mít zájem o realizaci svého plánu na internacionalizaci renminbi. Prioritou je rozšíření přeshraničních plateb, budování infrastruktury finančních trhů, posílení rezervní funkce renminbi a prohloubení mezinárodní měnové spolupráce. Zvýšení významu čínského renminbi v mezinárodním měnovém systému by mělo být v roce 2022 potvrzeno změnou složení měnového koše SDR (BANK OF CHINA 2020).

ZÁVĚR

Multipolární měnový systém představuje v současnosti nejpravděpodobnější scénář budoucího uspořádání mezinárodních měnových vztahů. Cílem této studie bylo zjistit, zda mezinárodní měnový systém vykazuje trend přechodu k multipolaritě. Byly vypočítány hodnoty měnové koncentrace a hodnoty potenciálu měnové internacionalizace u tří klíčových měn, a to amerického dolaru, eura a čínského renminbi. V této studii byl potenciál měnové internacionalizace analyzován pomocí fuzzy-logického modelu. Studie analyzuje měnovou koncentraci s využitím tzv. funkčního přístupu.

Tyto dva koncepty byly systematicky zkoumány současně. Výsledné hodnoty měnové koncentrace a potenciálu měnové internacionalizace u zkoumaných měn *vykazují dlouhodobou konvergenci*, což postupně může vést ke srovnání mezinárodní pozice těchto měn.

V případě amerického dolaru lze očekávat pokračující, velmi pozvolné oslabování jeho mezinárodní měnové pozice. Americký dolar vykazuje negativní hodnotu u determinantů hospodářské výkonnosti. Americký dolar však těží z vysoké úrovně finanční otevřenosti, rozvinutosti finančních trhů, relativní měnové stability a vojenské síly země. Mezinárodní role eura nebude současným vývojem výrazně ovlivněna, avšak vnitřní stabilita této měny je mnohem více ohrožena. Riziko neudržitelnosti eura se v roce 2020 zvýšilo skokovým zadlužením zemí jižní eurozóny, ekonomickými nerovnováhami mezi jednotlivými členskými zeměmi a nerovnoměrným poklesem hospodářského růstu u jednotlivých zemích. Euro má potenciál, v případě úspěšného zotavení v post-krizovém období, přispět k symetrii mezinárodního měnového systému. Cesta čínského renminbi k pozici světové rezervní měny bude zpožděna. Současný ekonomický útlum přináší čínské vládě dilema, zda riskovat vnitřní ekonomickou a politickou nestabilitu ve prospěch získání globálního měnového privilegia. V případě renminbi byla evidentní snaha čínské vlády dosáhnout vyššího stupně jeho internacionalizace. Renminbi splňuje požadavky měnové stability a politické podpory, avšak zcela nesplňuje požadavky finanční otevřenosti.

V nejbližších letech lze očekávat zachování současného mezinárodního měnového uspořádání, avšak s rizikem vyšší nestability a asymetrie celého systému. Autoři studie se tak, podobně jako Kenen (2011) a Prasad (2016), kloní spíše ke dlouhodobému časovému horizontu, kdy by mělo k přechodu k multipolárnímu měnovému systému dojít. Post-pandemická rekonstrukce mezinárodní ekonomiky bude vyžadovat hlubší reformu mezinárodního měnového systému. Předložená studie tak může představovat podklad pro budoucí výzkum této oblasti. Těžištěm budoucího výzkumu může být rozvinutí prezentovaného fuzzy-logického modelu měnové internacionalizace a jeho propojení s konceptem měnové koncentrace, a to i v případě ostatních měn mezinárodního měnového systému.

ZDROJE

- A
- Abdiah, Yasser – Parret, Anna-Charlotte (2018): Understanding Euro Area Inflation Dynamics: Why So Low for So Long? *IMF Working Paper*, No. 18/188, <<http://dx.doi.org/10.5089/9781484372562.001>>.
- Ákos, Dani (2015): *Crisis and search for alternatives: the international monetary system at the beginning of the 21st century*. PhD Thesis. Budapest: Budapest Corvinus University.
- Angeloni, Ignazio et al. (2011): Global currencies for tomorrow: A European perspective. *Bruegel Blueprint*, Volume XIII, <<https://www.bruegel.org/2011/07/global-currencies-for-tomorrow-a-european-perspective/>>.
- Auboin, Marc (2012): Use of Currencies in International Trade: Any Changes in the Picture. *Staff Working Paper*, No. 10/2012, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2077974>>.
- B
- Baldwin, Richard – Wyplosz, Charles (2019): *The Economics of European Integration*. London: McGraw-Hill Education.
- Bank for International Settlements (2019): *Triennial Central Bank Survey: Report on Global Foreign Exchange Market Activity between years 2001–2019*. Basel: Bank for International Settlements, <<https://stats.bis.org/statx/toc/LBS.html>>.
- Bank for International Settlements (2021): *Statistical release: BIS global liquidity indicators at end-September 2020*. Basel: Bank for International Settlements, <<https://www.bis.org/statistics/gli2101.pdf>>.
- Bank of China (2020): *2020 RMB Internationalization Report*. Beijing: Bank of China, <<https://www.caixinglobal.com/upload/PBOC-2020-RMB-International-Report.pdf>>.
- Bénassy-Quéré, Agnes – Pisani-Ferry, Jean (2011): What international monetary system for a fast-changing world economy. *Bruegel Working Paper*, No. 06/2011, <https://www.bruegel.org/wpcontent/uploads/imported/publications/110404_What_international_monetary_system_WP_2011_06_IMS.pdf>.
- Bergsten, Fred C. (2009): The Dollar and the Deficits: How Washington Can Prevent the Next Crisis. *Foreign Affairs*, Vol. 88, No. 6, s. 20–38, <https://www.researchgate.net/publication/265740364_The_Dollar_and_the_Deficits_How_Washington_Can_Prevent_the_Next_Crisis>.
- Bernstein, Jared (2014): Dethrone King Dollar. *New York Times*, 27. 8. 2014, <<https://www.nytimes.com/2014/08/28/opinion/dethrone-king-dollar.html>>.
- Bini-Smaghi, Lorenzo (2011): The reform of the international monetary system. *European Central Bank*, 16. 12. 2011, <<https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2011/html/sp111216.en.html>>.
- Blanchard, Olivier – Dell’Ariccia, Giovanni – Mauro, Paolo (2010): Rethinking Macroeconomic Policy. *IMF Staff Position Note*, No. 03/2010, <<https://doi.org/10.1111/j.1538-4616.2010.00334.x>>.
- Boldeanu, Florin T. – Tache, Ileana (2015): The Financial System of the EU and the Capital Markets Union. *International Journal of Economics & Business Administration*, Vol. 3, No. 3, <<https://doi.org/10.35808/ersj/506>>.
- Bordo, Michael D. – McCauley, Robert (2016): The Current Account Version of the Triffin Dilemma. *Atlantic Economic Journal*, No. 44, <<https://doi.org/10.1007/s11293-016-9499-1>>.
- Braunberger, Gerald – Siedenbidel, Christian (2020): Vor allem Kapitalflucht treibt den Target-Saldo. *Frankfurter Allgemeine*, 9. 8. 2020, <<https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/vor-allem-kapitalflucht-treibt-den-target-saldo-16897131.html>>.
- C
- Campanella, Miriam (2014): The International of the Renminbi and the Rise of a Multipolar Currency. *Ecipe Working Paper*, No. 01/2014, <https://ecipe.org/wp-content/uploads/2014/12/WP201201_1.pdf>.

- Carney, Mark (2019): The Growing Challenges for Monetary Policy in the current International Monetary and Financial System. *Bank of England*, 23. 8. 2019, <<https://www.bankofengland.co.uk/-/media/boe/files/speech/2019/the-growing-challenges-for-monetary-policy-speech-by-mark-carney.pdf>>.
- Carver, Nick – Pringle, Robert (2020): *HSBC Reserve Management Trends 2020: Highlights the stronger future role of the Chinese renminbi as a reserve currency*. London: Infopro Digital Risk.
- Coase, Ronald H. – Wang, Ning (2019): *Velká čínská kapitalistická revoluce*. Praha: Grada.
- Cohen, Benjamin J – Subacchi, Paola (2008): One and a half currency system. *International Affairs*, Vol. 62, No. 1, s. 151–163, <<https://www.jstor.org/stable/24358150>>.
- Cohen, Benjamin J. – Tabitha, Benney M. (2013): What does the International Currency System Really Look Like? *Review of International Political Economy*, Vol. 21, No. 5, s. 1017–1041, <<https://doi.org/10.1080/09692290.2013.830980>>.
- Cohen, Benjamin J. (2011): *The Future of Global Currency: The Euro versus the Dollar*. New York: Routledge.
- Cohen, Benjamin J. (2015): *Currency Power: Understanding Monetary Rivalry*. Princeton: Princeton University Press.
- D
- Dailami, Mansoor – Masson, Paul R. (2009): The New Multi-Polar International Monetary System. *Policy Research Working Paper*, No. 5417, <<https://doi.org/10.1596/1813-9450-5147>>.
- Dlouhý, Ondřej (2016): *Vyhodnocování podnikatelského potenciálu států*. Diplomová práce. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská.
- Dostál, Petr (2015): *Soft Computing v podnikatelství a veřejné správě*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Dostál, Petr (2017): *Soft Computing v podnikatelství a veřejné správě: doplněk*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Dwyer, Gerald P. – Lothin, James R. (2003): International money and common currencies in historical perspective. *Federal Reserve Bank of Atlanta Working Paper 2002-7; CEIS Tor Vergata – Research Paper Series* No. 9, <<https://doi.org/10.2139/ssrn.315081>>.
- Dzina, Richard (2020): Assessing the Dollar's Status as a Reserve Currency in a Multipolar World. *The National Bureau of Asian Research*, 6.1.2020, <<https://www.nbr.org/publication/assessing-the-dollars-status-as-a-reserve-currency-in-a-multipolar-world/>>.
- E
- Eckert, Daniel D. (2010): *Weltkrieg der Währungen: Wie Euro, Gold und Yuan um das Erbe des Dollars kämpfen*. Munich: Muenchener Verlagsgruppe GmbH.
- Eichengreen, Barry – Frankel, Jeffrey A. (1996): On the SDR: reserve currencies and the future of the international monetary system. In: *The Future of the SDR in Light of Changes in the International Financial System*, No. 68. University of California at Berkeley.
- Eichengreen, Barry – Dincer, Nergiz, N. (2013): Central Bank Transparency and Independence: Updates and New Measures. *International Journal of Central Banking*, Vol. 10, No. 1, s. 189–253, <<https://doi.org/10.2139/ssrn.2579544>>.
- Eichengreen, Barry – Masahiro, Kawai (2014b): Issues for Renminbi Internationalization: An Overview. *ADB Working Paper*, No. 454, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2382420>>.
- Eichengreen, Barry – Chitu, Livia – Mehl, Arnaud J. (2018): *How Global Currencies Work: Past, Present, and Future*. Princeton: Princeton University Press.
- Eichengreen, Barry – Gros, Daniel (2020): Post-COVID-19 Global Currency Order: Risks and Opportunities for the Euro. Luxembourg: European Parliament, <<https://doi.org/10.2861/594925>>.
- Eichengreen, Barry (2010): Managing a Multiple Reserve Currency World. *Insights*, s. 29–33, <https://eml.berkeley.edu/~eichengr/managing_multiple_res_curr_world.pdf>.
- Eichengreen, Barry (2011): *Exorbitant Privilege*. Oxford: Oxford University Press.

- Eichengreen, Barry (2012): International Liquidity in Multipolar World. *American Economic Review*, Vol. 102, No. 3, s. 207–212, <<https://doi.org/10.1257/aer.102.3.207>>.
- Eichengreen, Barry (2013): Number One Country, Number One Currency. *The World Economy*, Vol. 36, No. 4, s. 363–374, <<https://doi.org/10.1111/twec.12037>>.
- Eichengreen, Barry (2019a): *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton: Princeton University Press.
- Eichengreen, Barry (2019b): Two Views of the International Monetary System. *Intereconomics*, Vol. 54, No. 4, s. 233–236, <<https://doi.org/10.1007/s10272-019-0830-3>>.
- European Central Bank (2020a): *The international role of the euro*. Frankfurt am Main: European Central Bank, <<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ire/ecb.ire202006~81495c263a.en.pdf>>.
- European Central Bank (2020b): Convergence Report 2020. *Institutional Paper*, No. 129, Frankfurt am Main: European Central Bank, <https://ec.europa.eu/info/publications/convergence-report-2020_en>.
- Eurostat (2021): *Quarterly government debt*. Luxemburg: European Commission, 20. 3. 2021, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10q_ggdebt&lang=en>.
- Evans, Olaniyi (2019): The effects of the US-China trade war and Trumponomics. *Munich Personal RePEc Archive*, No. 93682, <https://doi.org/10.23762/fso_vol7_no1_3>.
- F Fahri, Emmanuel – Gourichas, Pierre-Olivier – Rey, Hélène (2011): *Reforming the International Monetary System*. London: Centre for Economic Policy Research.
- Fahri, Emmanuel – Maggiori, Matteo (2018): A model of the international monetary system. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 133, No. 1, s. 295–355, <<https://doi.org/10.1093/qje/qjx031>>.
- Frankel, Jeffrey (2012): The Death of Inflation Targeting. *Project Syndicate*, 16. 5. 2012, <<https://www.project-syndicate.org/commentary/the-death-of-inflation-targeting?barrier=accesspaylog>>.
- G Gárcia-Herrero, Alicia – Xia, Le (2014): RMB Bilateral Swap Agreements: how China chooses its partners? *Asia-Pacific Journal of Accounting and Economics*, Vol. 22, No. 4, <<https://doi.org/10.1080/16081625.2014.960059>>.
- Genberg, Hans (2009): Currency Internationalization: Analytical and Policy Issues. *HKIMR Working Paper*, No. 31/2009, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1628004>>.
- Global Fire Power (2021): *Military Strength Ranking*. Chicago: Military Factory, 20. 3. 2021, <<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>>.
- Gopinath, Gita (2017): Rethinking Macroeconomic Policy: International Economy Issues. *Rethinking Macroeconomic Policy IV*. Washington D.C.: Peterson Institute on International Economics, 10. 10. 2017, <<https://www.piie.com/system/files/documents/gopinath20171012paper.pdf>>.
- CH Chen, Hongyi – Peng, Wensheng – Shu, Chang (2009): The Potential of the Renminbi as an International Currency. *Bank for International Settlement*, 14. 8. 2009, <<https://www.bis.org/repofficepubl/arpresearch200903.06.htm>>.
- Chen, Kang (2018): Who Hates Government Debt in China? Evidence from Revealed Preferences. *Lee Kuan Yew School of Public Policy Research Paper*, No. 18–12, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3220282>>.
- Chey, Hyoung (2013): Can the Renminbi Rise as a Global Currency? The Political Economy of Currency Internationalization. *Asian Survey*, 53(2), s. 348–368, <<https://doi.org/10.1525/as.2013.53.2.348>>.
- Chinn, Menzie – Ito, Hiro (2018): *The Chinn-Ito Index: A de jure measure of financial openness*. Portland: Portland State University, <https://web.pdx.edu/~ito/Chinn-Ito_website.htm>.

- Chitu, Livia – Eichengreen, Barry – Mehl, Arnaud J. (2012): When did the dollar overtake sterling as the leading international currency? Evidence from the bond markets. *NBER Working Papers*, No. 18097, Vol. 5/2012, <<https://doi.org/10.3386/w18097>>.
- I International Monetary Fund (2016a): *Capital Account Openness Index – 04/2016*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/CL>>.
- International Monetary Fund (2016b): *IMF Launches New SDR Basket Including Chinese Renminbi, Determines New Currency Amounts*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://www.imf.org/en/News/Articles/2016/09/30/AM16-PR16440-IMF-Launches-New-SDR-Basket-Including-Chinese-Renminbi>>.
- International Monetary Fund (2017): *Export Diversification and Quality – 07/2017*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://data.imf.org/?sk=A093DF7D-E0B8-4913-80E0-A07CF90B44DB>>.
- International Monetary Fund (2018): *2018 External Sector Report*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://www.imf.org/en/Publications/ESR/Issues/2018/07/19/2018-external-sector-report>>.
- International Monetary Fund (2020a): *Financial Development Index Database – 07/2020*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://data.imf.org/?sk=f8032e80-b36c-43b1-ac26-493c5b1cd33b&slid=1485894037365>>.
- International Monetary Fund (2020b): *AEREAR Database 2019*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://www.elibrary-areaer.imf.org/Pages/Home.aspx>>.
- International Monetary Fund (2021a): *World Economic Outlook – 10/2020*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/01/26/2021-world-economic-outlook-update>>.
- International Monetary Fund (2021b): *Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves (COFER) – 04/2021*. Washington, D. C. International Monetary Fund, <<https://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>>.
- J Jin, Hailong – Takumah, Wisdom – Jorenby, Josiah (2018): Currency Internationalization and the International Price System. *International Advances in Economic Research*, Vol. 24, No. 4, <<https://doi.org/10.1007/s11294-018-9711-y>>.
- Jiráňková, Martina (2014): Je čínská měna na cestě k pozici světová měny? *Acta Oeconomica Pragensia*, Vol. 3, No. 3, <<https://doi.org/10.18267/j.aop.440>>.
- K Kenen, Peter B. (1983): The role of the dollar as an international currency. *Occasional Papers Group of Thirty*, No. 13. New York: Group of Thirty.
- Kenen, Peter B. (2011a): Beyond the Dollar. *Journal of Policy Modeling*, Vol. 33, No. 5, s. 750–758, <<https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2011.07.007>>.
- Kenen, Peter B. (2011b): Currency internationalization: an overview. *BIS Papers*, Vol. 61, No. 1, s. 1–10, <<https://doi.org/10.11.225.1753>>.
- Klir, George J. – Yuan, Bo (1995): *Fuzzy Sets and Fuzzy Logic, Theory and Applications*. New Jersey: Prentice Hall.
- Krugman, Paul (2012): *Skoncovat s krizí*. Praha: Vyšehrad.
- L L'Hotellerie-Fallois, Pilar – Sánchez, Lucía – Serra Xavier (2016): Inclusion of the renminbi in the Special Drawing Rights basket: technical and economic implications. *Economic Bulletin Banco de Espana*, No. 12, <<http://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/descargar/16/Dic/Files/be1612-art3e.pdf>>.
- Li, Cheng – Zhang, Xiaojing (2017): Renminbi Internationalization in the New Normal: Progress, Determinants and Policy Discussions. *China & World Economy*, Vol. 25, No. 2, s. 22–44, <[doi:10.1111/cwe.12192](https://doi.org/10.1111/cwe.12192)>.

- Lin, Justin Y. – Fardoust, Shahrokh – Rosenblatt, David (2012): Reform of the International Monetary System: A Jagged History and Uncertain Prospects. *Policy Research Working Papers*, No. 6070, <https://www.researchgate.net/publication/254073348_Reform_of_the_international_monetary_system_a_jagged_history_and_uncertain_prospects>.
- Liu, Tao – Wang, Xiaosong – Woo, Wing T. (2019): The road to currency internationalization: Global perspectives and chinese experience. *Emerging Markets Review*, Vol. 38, No. 3/2019, s. 73–101, <<https://doi.org/10.1016/j.ememar.2018.11.003>>.
- M
Mansfield, Edward D. (1993): Concentration, Polarity and the Distribution of Power. *International Studies Quarterly*, Vol. 37, No. 1, s. 105–128, <<https://doi.org/10.2307/2600833>>.
- Margininean, Cristina S. – Orastean, Ramona (2020): The Challenges Of Reforming The International Monetary System In The Post Covid-19 World. *Studies in Business and Economics*, Vol. 15, No. 3, s. 61–73, <<https://doi.org/10.2478/sbe-2020-0045>>.
- Marsh, David (2012): *Euro: boj o osud nové globální měny*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Mateos y Lago, Isabelle – Duttagupta, Rupa – Goyal, Rishi (2009): The Debate on the International Monetary System. *IMF Staff Position Note*, No. 0926, <<https://doi.org/10.2139/ssrn.3147836>>.
- Maziad, Samar – Faisal, Ahmed – Wang, Shengzu – Segal, Stephanie – Mateos y Lago, Isabelle (2011): Internationalization of Emerging Market Currencies A Balance between Risks and Rewards. *IMF Staff Discussion Note*, Vol. 11, No. 17, <<https://doi.org/10.5089/9781463926526.006>>.
- McCauley, Robert (2009): Dollar appreciation in 2008: safe haven, carry trades, dollar shortage and overhedging. *BIS Quarterly Review*, No. 12/2009, <https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0912i.pdf>.
- Mohan, Rakesh – Patra, Michael D. – Kapur, Muneesh (2013): Currency Internationalization and Reforms in the Architecture of the International Monetary System: Managing the Impossible Trinity. *The BRICS and Asia Currency Internationalization and International Monetary Reform*, No. 5, <<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/30198/brics-asia-paper-no5.pdf>>.
- Morales, Jorge A. R. – Martín Sonia G. – Vanegas Juan G. (2016): The SMEs' internationalization: Multicriteria Based Priorization Using Fuzzy Logic. *Espacios*, Vol. 37, No. 7, s. 836–863, <<https://doi.org/10.1016/j.cya.2015.07.008>>.
- N
Němeček, Eduard (2000): *Mezinárodní měnový systém: Otázka convertibility, stability a likvidity*. Praha: Karolinum.
- O
Ocampo, Jose (2018): *Resetting the International Monetary System*. Oxford: Oxford University Press.
- P
Ponsot, Jean-Francois (2016): The four I's of the international monetary system and the international role of the euro. *Research in International Business and Finance*, Vol. 37, <<https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2016.01.004>>.
- Posen, Adam S. (2008): Why the Euro will Not Rival the Dollar. *International Finance*, Vol. 11, No. 1, <<https://doi.org/10.1111/j.1468-2362.2008.00217.x>>.
- Prasad, Eswar (2016): *Gaining Currency: The Rise of the Renminbi*. New York: Oxford University Press.
- R
Reinhart, Carmen S. – Rogoff, Kenneth (2008): This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crisis. *NBER Working Papers*, No. 13882/2008, <<https://doi.org/10.3386/w13882/sbe-2020-0045>>.
- Rickards, James (2014): *The Death of Money: The Coming Collapse of the International Monetary System*. London: Penguin Group.

- Rickards, James (2021): *The New Great Depression: Winners and Losers in a Post-Pandemic World*. London: Penguin Group.
- S
- S&P Global (2021): Global Ratings – 04/2021. New York: Standard & Poor's, <<https://www.spglobal.com/ratings/en/>>.
- Sedláček, Petr (2018): *Mezinárodní měnový systém a globální finanční krize*. Praha: Professional Publishing.
- Serval, Jean F. – Trainié, Jean P. (2015): *The Monetary System: Analysis and New Approaches to Regulation*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Schwab, Klaus (2019): The Global Competitiveness Report 2019. *Insight Report*, World Economic Forum, <https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf>.
- Sinn, Hans-Werner (2014): *Gefangen im Euro*. München: Redline Verlag.
- Strange, Susan (1971): Sterling and British Policy: A Political View. *International Affairs*, Vol. 47, No. 2, s. 302–315, <<https://doi.org/10.2307/2613930>>
- Subramanian, Arvind (2011): *Eclipse: Living in the Shadow of China's Economic Dominance*. Washington D. C.: Peterson Institute for International Economics.
- Sun, Guofeng (2019): China's Shadow Banking: Bank's Shadow and Traditional Shadow Banking. *BIS Working Papers*, No. 822, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3485213>.
- Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (2020): *SWIFT and data*. La Hulpe: Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, 20. 3. 2021, <www.swift.com/about-us/swift-and-data>.
- T
- Tagaki, Shinji (2011): Currency Internationalization: Lessons from the Global Financial Crisis and Prospects for the Future in Asia and the Pacific. *BIS Working Paper*, 61, <<https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap61.pdf>>
- The Global Economy (2021): *Political stability – Country rankings*. Atlanta: The Global Economy, 22. 3. 2021, <https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/>.
- Timmer, Hans – Mansoor, Irving – Hauswald, Jackqueline – Masson, Paul R. (2011): Multipolarity The New Global Economy. *Global development horizons 2011*, Washington D.C.: World Bank, 20. 6. 2011, <<http://documents.worldbank.org/curated/en/597691468150580088/Global-development-horizons-2011-Multipolarity-the-new-global-economy>>.
- Transparency International (2021): *Corruption Perceptions Index*. Berlin: Transparency International, <<https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>>.
- U
- U.S. Bureau of Economic Analysis (2021): *FRED Economic Data*. St. Louis: Federal Reserve Bank of St. Louis, <<https://fred.stlouisfed.org/>>.
- W
- Walter, Andrew (2006): Domestic Sources of International Monetary Leadership. In: Andrews, David M. (ed.): *International Monetary Power*, s. 51–71. Cornell studies in money. Ithaca: Cornell University Press.
- World Justice Project (2021): *WJP Rule Law Index*. Washington D. C.: World Justice Project, 19. 3. 2021, <<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>>.
- World Trade Organization (2021): *Data – 04/2021*. Geneva: World Trade Organization, <<https://data.wto.org/>>.
- Wyposz, Charles (2020): The Euro Area After COVID-19. *Monetary Dialogue Papers November 2020*, European Parliament, <<https://doi.org/10.2861/2414>>.
- Y
- Yuan, Nasheng (2020): Reflections on China–US relations after the COVID-19 pandemic. *China International Strategy Review*, Vol. 2, No. 14–23, <<https://doi.org/10.1007/s42533-020-00049-5>>.

- Z Zadeh, Lofti (1965): Fuzzy Sets. *Information and Control*, Vol. 8, s. 338–353, <[https://doi.org/10.1016/S0019-9958\(65\)90241-X](https://doi.org/10.1016/S0019-9958(65)90241-X)>.
- Zakaria, Fareed (2020): *Ten Lessons for a Post-Pandemic World*. New York: W. W. Northon & Company.
- Zhang, Ming – Kunyu, Tao (2014): The Benefits and Costs of Renminbi Internationalization. *ADB Working Paper*, No. 481, <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2441110>>.
- Zhou, Xiaochuan (2009): Reform the International Monetary System. *BIS Review*, No. 41, <<https://www.bis.org/review/r090402c.pdf>>.

NOTE

We would like to thank the opponents for their very useful feedback and for the time which they spent on reviewing the article. Their comments and proposals significantly increased the quality of the manuscript. Furthermore, we would like to thank the entire editorial team of the Czech Journal of International Relations for the processing of the article.

AUTHOR BIOGRAPHY

Vojtech Sadil (corresponding author) is a PhD candidate in Finance at the Faculty of Management and Economics, Tomas Bata University in Zlín. He specialises in international monetary system affairs, international finance and capital markets. He earned his master's degree in Finance. In his PhD thesis he deals with the changing architecture of the current international monetary system, especially focusing on the changing role of reserve currencies. He works as assistant lecturer at Tomas Bata University. Furthermore, he works as an external Fintech analyst.

Juraj Sipko is Director of the Institute of Economic Research of the Slovak Academy of Sciences (SAS). He has worked as an advisor to the governors of the National Bank of Slovakia. For six years, he advised the executive directors of both the International Monetary Fund and the World Bank. He earned his professor degree at Tomas Bata University in Zlín. He is a member of the European Economic and Social Committee. In his research he specialises in business, finance, entrepreneurship, regional development and exchange rate affairs.

Proměny přístupu československé diplomacie k arabsko-izraelskému konfliktu v letech 1948–1967

The Gradual Changes of the Attitude of Czechoslovak Diplomacy toward the Arab-Israeli Conflict during the 1948–1967 Period

EVA TATEROVÁ

Institute of Contemporary History of the Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic

E-MAIL

taterova@usd.cas.cz

ORCID

<http://orcid.org/0000-0001-9984-4841>

ABSTRACT

This study examines the evolution of Czechoslovak foreign policy towards selected actors of Arab-Israeli conflict in 1948–1967. Once very friendly relations of Czechoslovakia with Israel were soon replaced by a gradually developing cooperation with some Arab actors. However, even this partnership encountered several difficult moments. Despite long-term ideological disputes with Arab nationalist leaders, Czechoslovakia demonstrated unconditional support for the Arab coalition in the Six-Day War (1967), and the pro-Arab orientation had become the unquestionable line of Czechoslovak Middle East policy in the Cold War. Since the article is based on the New Cold War History approach, in addition to the previously unpublished information from the archival documents it also aims to offer a partial interpretation of Czechoslovakia's diplomatic position as a satellite state of the Soviet Union with regard to its foreign policy strategies towards selected Middle Eastern Third world countries in the first two decades of the Cold War.

KEYWORDS

Arab-Israeli conflict, Czechoslovakia, Czechoslovak diplomacy, Middle East, Cold War

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1795>

ÚVOD

V období studené války Blízký východ představoval jeden z důležitých geostrategických regionů, kde spolu soupeřily oba bloky supervelmocí v oblasti politické, ekonomické, vojenské, kulturní a v neposlední řadě ideologické. Ačkoliv politické rozložení moci v oblasti procházelo řadou proměn v důsledku pokračující dekolonizace, vzestupu nových ideologií, fundamentálních politických změn v důsledku politických převratů a probíhajících vojenských konfliktů, jednou z hlavních blízkovýchodních otázek, jež rovněž polarizovaly soudobou mezinárodní politiku, se stal arabsko-izraelský konflikt. Nejen samotný vznik nezávislého Státu Izrael v květnu 1948, ale taktéž pozdější klíčové momenty související s vývojem arabsko-izraelského konfliktu jako např. Suezská krize (1956) či Šestidenní válka (1967) rozdělovaly v prvních dvou dekádách studené války mezinárodní společenství v pohledu na to, jakým způsobem k těmto událostem a jednotlivým zainteresovaným aktérům přistupovat.

Arabsko-izraelský konflikt se tak stal politickou otázkou se značnou globální důležitostí, ke kterému téměř všechny země světa postupem času musely zaujmout konkrétní postoj, přičemž výjimkou nebylo ani komunistické Československo. Zde je nicméně nutné zdůraznit, že československá blízkovýchodní politika prošla během prvních dvou dekád studené války několika důležitými vývojovými etapami s ohledem na své základní priority i podobu vztahů s některými aktéry v oblasti. Cílem tohoto textu je na základě doposud málo vytěžených českých archivních zdrojů popsat proměny v přístupu československé diplomacie vůči vybraným aktérům arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967 a zhodnotit vývoj oficiálních pozic československé blízkovýchodní diplomacie v tomto období.

Pozornost bude věnována primárně těm aktérům, kteří do konfliktu byli přímo vojensky zapojeni – tedy Izraeli, Egyptu, Sýrii, Jordánsku, Libanonu a vybraným palestinským skupinám. Jak však bude podrobně vysvětleno v dalším textu, ne všichni tito aktéři měli z pohledu československé diplomacie ve sledovaném období stejnou důležitost, a proto se bilaterální vztahy s vybranými z nich v jednotlivých časových etapách rozvíjely mnohem intenzivněji než ty ostatní, což se tato studie snaží realisticky reflektovat. Rok 1948 jako dolní časová hranice byl určen nejen s ohledem na vyhlášení nezávislého Izraele, ale rovněž jako rok, kdy

v Československu dochází k definitivnímu převzetí moci Komunistickou stranou Československa (KSČ) v důsledku únorového převratu, což mělo významné dopady též na zahraniční politiku země. Rovněž rok 1967 je obecně považován za důležitý milník arabsko-izraelského konfliktu, kdy události Šestidenní války vzbudily řadu kontroverzí s ohledem na mezinárodní právo a vedly k tomu, že řada zemí začala přistupovat k Izraeli kritičtěji než v minulosti. Většina zemí východního bloku včetně Československa dokonce v reakci na tento konflikt s židovským státem oficiálně vypověděla své diplomatické vztahy.

Text nejprve zhodnotí existující výzkum tohoto tématu a představí použitá metodologická východiska. Tři následující kapitoly se poté zaměří na základní vývojové etapy přístupu československé zahraniční politiky vůči aktérům arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967. První z těchto etap je období přelomu čtyřicátých a padesátých let, do kterého se datuje krátká fáze nadstandardního přátelství mezi Československem a Izraelem záhy přerušovaná komunistickými politickými procesy, jejichž oběťmi se kromě dvou izraelských občanů stala řada Čechoslováků židovského původu. Posléze se československá blízkovýchodní politika dostala do další etapy charakteristické určitou nejistotou jak přistupovat k nově ustanoveným nacionalistickým režimům, které se postupně v některých arabských státech etablovaly. Za určitý milník je v tomto kontextu sice považována československo-egyptská smlouva o dodávkách zbraní a dalšího vojenského materiálu z roku 1955, ale přesto se i po jejím uzavření československá diplomacie v řadě případů nejen vůči režimu Gamála Násira stavěla značně kriticky.

Navzdory výkyvům ve vzájemných vztazích s arabskými státy přichází v roce 1967 v souvislosti s událostmi Šestidenní války třetí etapa československé blízkovýchodní politiky, ve které dochází k definitivnímu stvrzení pro-arabské orientace. Československo nejenže okamžitě odsoudilo probíhající izraelskou vojenskou operaci a jednoznačně podpořilo arabskou stranu, ale zároveň přerušilo své diplomatické vztahy s Izraelem. Současně Šestidenní válka ve svých důsledcích vedla k mobilizaci a někdy též radikalizaci palestinských národně-osvobozeneckých skupin, s některými z nich československá diplomacie postupně navázala poměrně úzký kontakt. Toto směřování československého diplomatického přístupu vůči arabsko-izraelskému konfliktu do skončení studené války již nezaznamenalo zásadní revizi.

Výzkum zahraničněpolitických a dalších aktivit jiných aktérů než jen obou supervelmocí SSSR a USA je jedním ze současných důležitých historiografických trendů při studiu studené války. Tzv. *New Cold War History* se používá jako označení pro celou škálu různých přístupů, které rozšiřují pohled na studium studené války s ohledem na participaci státních a nestátních aktérů, a v neposlední řadě též snahu doplnit výzkum událostí studené války o informace z nově otevřených archivů bývalého východního bloku, které jsou oproti fondům západních zemích doposud prostudované jen z malé části (WESTAD 2000: 5–6).

Ne vždy pochopitelně informace z těchto fondů přinášejí zcela převratné a nové informace. Přesto je však jejich role při studiu konkrétních událostí a jevů studené války nezastupitelná, a to ať už z toho důvodu, že přinášejí střípky informací nutné k doplnění celkového obrazu studovaného tématu, potvrzují některé do té doby předpokládané, ale neověřené informace, popř. vyvrací některé zažitě mýty ohledně historických událostí. Za jeden z těchto mýtů je nutné považovat např. tradiční vnímání pozic satelitních států východního bloku vycházející z předpokladu, že tyto země vždy oddaně následovaly sovětské vedení a v rozvoji svých zahraničněpolitických koncepcí tak byly do značné míry pasivní (HOPKINS 2007: 913–914).

Nově deklasifikované archivní dokumenty v zemích bývalého východního bloku však ukazují, že tento předpoklad platil pouze částečně. Velmi dobře se částečná autonomie satelitních států SSSR projevovala v přístupu k nově dekolonizovaným státům, které představovaly specifickou oblast pro studenoválečné soupeření a dle Westada je studium interakcí a vývoje zemí tzv. Třetího světa po skončení procesu dekolonizace jedním z důležitých paradigmat *New Cold War History* (WESTAD 2002: 561–564). Sovětský svaz zastával dlouhodobou strategii rozšiřovat v těchto zemích svou sféru vlivu a očekával, že mu jeho satelitní země budou v tomto úsilí nápomocné. Záleželo nicméně na vedení každého satelitního státu, jakým způsobem se k této agendě postavilo s ohledem na výběr konkrétních partnerů i strategií vzájemné spolupráce (KOURA 2019: 16–18).

Politické a další aktivity Československa na Blízkém východě tak v tomto ohledu s přihlédnutím ke globální geostrategické důležitosti regionu představují důležitý příspěvek ke komplexnímu pochopení dynamiky studené války. Případová studie československé diplomacie vůči aktérům

arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967 nejenže doplňuje penzum informací o vývoji československé blízkovýchodní politiky, ale současně též přináší interpretaci diplomatické pozice satelitního státu Sovětského svazu v prvních dvou dekádách studené války s ohledem na manévrovací prostor, jaký Československo v některých partikulárních mezinárodních otázkách mělo.

ZHODNOCENÍ EXISTUJÍCÍHO VÝZKUMU TÉMATU

Téma československého působení v zemích tzv. Třetího světa v období studené války se v posledních letech těší rostoucímu zájmu nejen odborné komunity. Postupně tak vzniká řada důležitých studií věnujících se politickým, ekonomickým, vojenským a kulturním interakcím mezi Československem a vybranými zeměmi Afriky, Asie a Latinské Ameriky.¹ Kromě ryze mezistátní úrovně těchto vztahů stále větší pozornost získává studium kontaktů Československa s vybranými nestátními aktéry především z řad národně-osvobozeneckých hnutí, analýza způsobů šíření ideologie socialismu mj. prostřednictvím stipendijních programů v Československu pro vybrané studenty z dekolonizovaných oblastí a v neposlední řadě také problematika zahraničních aktivit československé rozvědky.²

Existující publikace k problematice zahraničněpolitických aktivit Československa na Blízkém východě v období studené války se doposud zabývaly převážně vybranými dílčími tématy ve vztazích s místními aktéry nebo vybranou výsečí několika málo let, avšak ucelená studie přístupu Československa vůči aktérům arabsko-izraelského konfliktu založená na důkladné heuristice doposud schází. Určitou výjimku v tomto ohledu představuje snad jen kniha Petra Zídka a Karla Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989* (2009), v níž autoři předkládají základní přehled zásadních událostí a interakcí mezi Československem a vybranými státy blízkovýchodního regionu. Každé ze studovaných lokálních zemí je však věnována pouze jedna kapitola kratšího rozsahu, což nutně vede k tomu, že kniha má spíše přehledový charakter bez ambic o hlubší interpretaci soudobé československé blízkovýchodní politiky.

Doposud širší spektrum publikací existuje k československo-izraelským vztahům v porovnání s literaturou zaměřenou na interakce Československa s arabskými státy. Téma krátké etapy přátelství mezi

Izraelem a východním blokem v počátcích studené války představuje práce Arnolda Krammera *The Forgotten Friendship. Israel and the Soviet Bloc 1947–53* (1974) – vzhledem k roku vzniku publikace její autor však nemohl mít přístup k československým vládním dokumentům, kniha je navíc již poněkud zastaralá. Tématem československé pomoci při vzniku Státu Izrael se zabýval rovněž izraelský historik Martin Wein ve své knize *A History of Czechs and Jews: A Slavic Jerusalem* (2019), která předkládá různé filozofické, historio-graphické a kulturní perspektivy v souvislosti s českou stopou ve vývoji sionistického hnutí a jeho snah o získání nezávislého státu. Československo-izraelským vztahům během studené války se nicméně věnuje pouze jedna kapitola, která není založena na studiu archivních zdrojů.

Tématy souvisejícími s širším historickým, kulturním a religionistickým přesahem vztahů mezi Československem a některými arabskými státy se zabývali čeští orientalisté Jiří Bečka a Miloš Mendel v knize *Islám a české země* (1998), na tuto publikaci pak navázala monografie autorského kolektivu Miloše Mendela, Bronislava Ostřanského a Tomáše Rataje *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí* (2007). Zahraničněpolitickým vztahům Československa s arabskými zeměmi v době studené války se však tyto knihy dotýkají spíše okrajově a bez zahrnutí archivních zdrojů stejně jako práce Marka Čejky *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu* (2013), v níž autor věnuje postojům Československa vůči aktérům arabsko-izraelského konfliktu pouze stručnou závěrečnou kapitolu. V krátkosti hlavní milníky československo-egyptských vztahů představuje kniha *Dějiny Egypta* (2021) autorského kolektivu Ladislava Bareše, Eduarda Gombára a Rudolfa Veselého, ale opět se jedná spíše o stručný přehled hlavních událostí bez ambic o detailní analýzu vztahů mezi oběma zeměmi ve druhé polovině 20. století.

Velmi důležitou oblastí bilaterálních vztahů mezi Československem a vybranými blízkovýchodními zeměmi v době studené války byla spolupráce ve vojenské oblasti. Důležitou knihou je v tomto kontextu monografie autorského kolektivu Jiřího Dufka, Karla Kaplana a Vladimíra Šlosara *Československo a Izrael v letech 1947–1953. Studie* (1993), která detailně analyzuje vojenskou dimenzi vzájemných vztahů zejména s ohledem na československou pomoc nově vznikajícímu židovskému státu, chybí zde nicméně další přesah jak z hlediska časového, tak s ohledem na interakce s arabskými

státy regionu. Téma dodávek československých zbraní do Sýrie zpracoval ve svém článku *Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955–1989* Jan Adamec v časopise *Les Cahiers Sirice* (2013), jeho text nicméně není založený na studiu archivních dokumentů, ale na sekundární literatuře a analýze dostupných veřejných zdrojů.

Dlouhodobě důležitou, byť dílčí problematiku vysílání československých vojenských expertů do arabských zemí studuje Milan Vyhlídal, který toto téma zpracoval v několika případových studiích, mj. např. v článku *Češi v Káhiře. Aktivní pomoc Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně při budování Military Technical College v Káhiře* vydaném v časopise *Historica Olomucensia* (2010). Z nejnovější literatury je třeba uvést knihu autorského kolektivu Daniely Richterové, Mikuláše Pešty a Natalie Telepnevy *Banking on Military Assistance: Czechoslovakia's Struggle for Influence and Profit in the Third World 1955–1968* v časopisu *The International History Review* (2021), která mj. reflektuje roli Egypta v soudobé československé zahraniční bezpečnostní politice – text samotný má nicméně širší zobecňující záběr, spolupráci Československa s jednotlivými blízkovýchodními zeměmi je tedy věnována jen dílčí pozornost.

Důležitým zdrojem informací pro výzkumy tohoto typu jsou samozřejmě publikace vycházející ze vzpomínek pamětníků dobových událostí, i když je pochopitelně nutné přihlížet k určitým zkreslením a omezením, která se u memoárů často objevují. Za důležitou autobiografickou knihu lze považovat *Vzpomínky: 1945–1968* bývalého československého velvyslance v Tel Avivu Eduarda Golstückerera (2005) a memoáry *Open the Gates! The Dramatic Personal Story of 'Illegal Immigration' to Israel* prvního izraelského vyslance v Československu Ehuda Avriela (1975). Na analýze rozhovorů s Araby studujícími v komunistickém Československu je založen výzkum Daniely Hannové, mj. publikovaný v článku *Problémová elegánie. Arabští studenti v Praze v 50. a 60. letech 20. století* v časopise *Acta Universitatis Carolinae* (2014) reflektující vzdělávací a kulturní linii československé zahraniční politiky vůči vybraným arabským státům prostřednictvím stipendijních programů pro studium v Československu.

Vedle výše uvedených textů existuje bohatý fond publikací, které se primárně zaměřují na moderní dějiny Blízkého východu nebo na historii studené války, přičemž v některých případech se dotýkají též bilaterálních

vztahů Československa s některými blízkovýchodními aktéry. Ve většině případů se však jedná spíše o stručná pojednání o z hlediska mezinárodních vztahů zásadních událostech jako československá podpora vzniku Izraele, důsledky uzavření smlouvy mezi Československem a Egyptem pro eskalaci Suezské krize, dodávky československých zbraní a dalšího vojenského materiálu vybraným arabským státům apod. Není možné prezentovat vyčerpávající seznam této literatury, avšak značný mezinárodní ohlas získaly např. tyto knihy: *The Modern Middle East: A Political History since the First World War* Mehrana Kamravy (2005); *The Cold War: A New History* Johna L. Gaddise (2005); *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–1998* Bennyho Morrise v aktualizovaném vydání z roku 2011; a *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East* Guye Larona (2017).

METODOLOGICKÉ POZNÁMKY

Tento výzkum je založený kromě práce s relevantní sekundární literaturou především na studiu doposud málo vytěžených archivních zdrojů z relevantních českých archivů. Konkrétně se jedná o fondy z Archivu Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV), Národního archivu České republiky (NA) a Archivu bezpečnostních složek (ABS). Stěžejní roli pro výzkum představují zejména zdroje z AMZV, a to z toho důvodu, že byt se na tvorbě československé blízkovýchodní politiky podílela také řada jiných aktérů, ministerstvo zahraničních věcí koordinovalo utváření oficiální diplomatické pozice Československa. Proto se v těchto fondech vedle reportů z ambasád, diplomatické korespondence, záznamů o schůzkách a dalších interních dokumentů objevují též kopie zpráv z institucí jako Kancelář prezidenta republiky, ministerstvo národní obrany, ministerstvo zahraničního obchodu a mnoha dalších.

Jednou z ambic této studie tedy je prezentovat doposud nezveřejněná fakta dotýkající se přístupu Československa k arabsko-izraelskému konfliktu během prvních dvou dekád studené války. Bylo by samozřejmě žádoucí získané informace z českých archivních sbírek konfrontovat se zdroji z odpovídajících sovětských a blízkovýchodních archivů, které předkládají další náhledy na interakce s Československem, a zejména v případě sovětských dokumentů rovněž na způsob, jakým Sovětský svaz ovlivňoval československou zahraniční politiku vůči vybraným aktérům na Blízkém východě. To však obecně není možné z důvodu nedostatečného přístupu

badatelů k těmto fondům. Ruská federace zahraničním výzkumníkům předkládá ke studiu jen omezené penzum ruskou stranou vybraných archivních složek, což brání komplexnímu porozumění sovětské politice během studené války (ÚSTR 2018).

Do značné míry limitovaný je rovněž přístup k izraelským archivním sbírkám zaměřeným na zahraniční politiku, kdy s odůvodněním zajištění izraelské státní bezpečnosti je řada zahraničněpolitických dokumentů odtajňována až se zpožděním sedmdesáti let od jejich vzniku (ISRAELI STATE ARCHIVES 2018). Poměrně složitý pro zahraniční badatele je též přístup k archivním materiálům dalších blízkovýchodních zemí: v případě Sýrie v důsledku probíhajícího válečného konfliktu není možný v zásadě vůbec; egyptský vládnoucí režim s ohledem na studium svých dějin druhé poloviny 20. století dlouhodobě uplatňuje značně restriktivní politiku, zejména pokud jde o témata související s diplomacií a zahraniční politikou (BYRNE 2020). Tyto fondy nejsou zpřístupněné pro veřejnost ani v Libanonu, kde část dokumentů navíc byla zničena v průběhu libanonské občanské války.

V zásadě tedy jedinou zemí, kde lze bez větších omezení provádět výzkum, je Jordánsko, jež stejně jako Česká republika zpřístupňuje badatelům většinu dokumentů starších třiceti let (HAZINE 2019). Československo-jordánské vztahy se však během studené války rozvíjely velmi pomalu a vzájemné interakce byly, až na kontakty s místní komunistickou stranou, značně omezené, o čemž ostatně svědčí nízký počet dokumentů k Jordánsku v českých archivech v porovnání s fondy věnovanými Izraeli, Egyptu, Libanonu či Sýrii. Proto by s ohledem na téma této studie neměla absence jordánských archivních zdrojů z hlediska dosažených závěrů představovat zásadní deficit.

Z výše uvedených důvodů a omezení tedy tato studie představuje ryze československou perspektivu sledovaných událostí. Pro zpracování tématu československé zahraniční politiky vůči vybraným aktérům arabsko-izraelského konfliktu v letech 1948–1967 budou použity klasické postupy a techniky historické vědecké práce tak, jak jsou definovány v odborné literatuře – především pak historický popis a metody indukce a dedukce, tak aby bylo možné co nejdříve na základě dostupných pramenů rekonstruovat historickou skutečnost (VEYNE 2010: 27–36). Vzhledem k původu studovaných historických pramenů, které pocházejí především

z fondů Ministerstva zahraničních věcí ČR a ve všech případech jsou řádně označeny a katalogizovány, není zpochybňován charakter jejich autenticity a pravosti. Bylo by však na místě konfrontovat informace dostupné v archivních materiálech se vzpomínkami pamětníků za pomoci metod orální historie, ale to je vzhledem k odstupu více než padesáti let, které dělí současnost od studovaných událostí, téměř nemožné vzhledem ke skutečnosti, že většina pamětníků studovaných událostí již nežije.

S ohledem na obsah těchto dokumentů je však nutné reflektovat otázku vnitřní kritiky studovaných pramenů neboli hodnocení obsahu pramene. Týká se to především období první poloviny padesátých let 20. století, kdy v důsledku probíhajících politických procesů v Československu docházelo ze strany státních institucí k manipulaci s fakty, v některých případech dokonce k vědomým lžím. Tyto nesrovnalosti byly ostatně potvrzeny samotnými československými úřady při revizích politických procesů o dekádu později. Poněkud méně explicitní, ale přesto při detailnějším studiu patrné jsou manipulace s fakty v soudobých dokumentech vydávaných ministerstvem zahraničních věcí. Týká se to především zpráv shrnujících vývoj vzájemných vztahů mezi Československem a vybranými blízkovýchodními státy, kdy určité stěžejní události (československá pomoc Izraeli v roce 1948, diplomatický přístup Československa k Suezské krizi atd.) byly v pozdějších letech líčeny zcela odlišnou optikou, než jak je popisují dobové dokumenty. V případě, kdy se takové informační nesrovnalosti v dokumentech objeví, bude na ně v příslušných pasážích explicitně upozorněno.

KRÁTKÁ ETAPA ČESKOSLOVENSKO-IZRAELSKÉHO PŘÁTELSTVÍ

Československé diplomatické působení na Blízkém východě má kořeny již v období první československé republiky (1918–1938), kdy se nově vzniklému státu podařilo si vytvořit síť zastupitelských úřadů ve všech důležitých zemích regionu.³ Tato osa československé diplomacie se opětovně prosadila po skončení 2. světové války, kdy se znovuobnovený stát snažil alespoň částečně na svoje předchozí diplomatické a ekonomické působení na Blízkém východě navázat. Bezpečnostní a politická situace se v regionu po roce 1945 soustavně zhoršovala, postupem času zejména rozpory mezi sionistickým hnutím a jeho arabskými protivníky de facto nabyly podoby neoficiální občanské války (JOHNSON 1995: 508).

Československo v této době jednoznačně podporovalo sionistické hnutí na oficiální i neoficiální úrovni. Diplomaticky se jednalo především o podporu sionistů na platformě Organizace spojených národů (OSN), kde při jednání o budoucnosti mandátního území Palestina v listopadu 1947 československý zástupce diplomat Karel Lisický hlasoval pro *Plán na rozdělení Palestiny* mírně favorizující požadavky sionistického hnutí oproti těm arabským (RABINOVICH – REINHARZ 2008: 61–63). V kontextu neformální podpory jsou nejznámější dodávky zbraní a dalšího vojenského materiálu, které Československo sionistickému hnutí dodávalo navzdory vyhlášenému embargu OSN, přičemž finanční hodnota vzájemných smluv uzavřených v letech 1947 a 1948 dosáhla výše 144 mil. USD (DUFEK – KAPLAN – ŠLOSAR 1993: 51).

Rozhodnutí Československa dodávat sionistům zbraně a další materiál navzdory vyhlášenému mezinárodnímu embargu často bývá interpretováno jako významný příspěvek k vítězství Izraele v první arabsko-izraelské válce (GILBERT 2002: 175). Ve stejnou dobu usiloval o kontrakt na československé vojenské dodávky též Egypt, ale tato navrhovaná spolupráce se nakonec nerealizovala (AMZV 1949A: 1). Arabské země proti československé podpoře pro sionistické hnutí/Izrael opakovaně protestovaly jak formou oficiálních apelů, tak uveřejňováním kritických článků na adresu Československa v místním tisku. Tyto protesty sice zůstaly v zásadě bez odezvy, ale přesto se československé renomé v arabských zemích krátkodobě významně zhoršilo (AMZV 1949B: 1).

Československo též poskytlo na svém území vojenský výcvik židovským dobrovolníkům pod vedením majora Antonína Sochora; nejdůležitější roli v pozdější válce proti arabské koalici sehráli příslušníci letectva, ale z dostupných dokumentů vyplývá, že nějakou formou tréninku ve vojenských dovednostech – především ve střediscích Libavá, České Budějovice, Žatec a Stráž pod Ralskem – prošlo více než 1200 osob různých národností, 200 z nich mělo být příslušníky židovské domobrany známé pod označením Hagana (DUFEK – KAPLAN – ŠLOSAR 1993: 61–65; ZÍDEK – SIEBER 2009: 129).

Československá podpora sionistickému hnutí nebyla bezprostředně narušena ani událostmi komunistického převratu v únoru 1948, naopak v neoslabené formě pokračovala po několik dalších měsíců. Československo bylo mj. jednou ze zemí, které již tři dny po vyhlášení nezávislosti Státu Izrael, tedy 18. 5. 1948, de iure uznalo vznik židovského státu. Tento počín

navázal na stejný krok Sovětského svazu učiněný o den dříve (ZBOŘIL 2010: 278). V červenci 1948 se pak v Praze akreditoval jako první izraelský vyslanec v Československu Ehud Avriel (ZÍDEK – SIEBER 2009: 128), československé vyslanectví v Tel Avivu pod vedením Eduarda Goldstückerera začalo oficiálně fungovat od ledna 1950 (GOLDSTÜCKER 2005: 40–42).

Důvody pro takto rozsáhlou československou podporu sionistickému hnutí lze hledat hned v několika různých rovinách. V první řadě existovala určitá naděje, že Izrael by se ve střednědobém výhledu mohl stát, pokud ne přímo satelitem východního bloku na Blízkém východě, tak alespoň jeho spojencem. K těmto očekáváním přispěl zejména fakt, že izraelské politice v prvních dekádách existence židovského státu dominovala levicová Strana práce (Mapaj) vedená prvním izraelským premiérem Davidem Ben Gurionem (KRAMMER 1974: 46–47). Kromě Strany práce měly v prvních desetiletích po vyhlášení nezávislosti tradičně alespoň několik poslaneckých mandátů v izraelském parlamentu ještě další dvě levicové strany: Mapam a Komunistická strana Izraele (AMZV 1954B: 2).

Současně, a samozřejmě se zvýšenou intenzitou po únorovém převratu 1948, byla pomoc sionistickému hnutí oficiálně zdůvodňována nutností podporovat na Blízkém východě skupiny bojující proti britskému imperialismu, jak ve svých memoárech uvedl Ehud Avriel k popisu vyjednání s ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem a jeho pozdějším nástupcem v této funkci Vladimírem Clementisem na podzim 1947, kterých se ještě před otevřením izraelského vyslanectví v Praze zúčastnil jako zvláštní emisar (AVRIEL 1975: 335). V neposlední řadě se při analýze důvodů pro velkorysou československou pomoc sionistickému hnutí/Izraeli objevují důvody ryze pragmatické. V určitých případech se též jednalo o způsob, jak Československo mohlo získat nedostatkové devizové prostředky, protože výše uvedené vojenské dodávky byly uhrazené v amerických dolarech (AMZV 1954B: 17).

V této době se ještě významněji nerozvinuly vztahy mezi východním blokem a arabskými státy, a to hlavně kvůli značným ideologickým rozdílům, protože konzervativní režimy vládnoucí v těchto zemích považovaly komunismus za potencionálně nebezpečný pro své vlastní mocenské postavení a zájmy. Země jako Egypt, Jordánsko nebo Irák sice formálně získaly po 2. světové válce nezávislost, avšak vládnoucí režimy představované

egyptským králem Farúkem, jordánským králem Abdalláhem I. a iráckým králem Fajsalem II. koncem čtyřicátých let stále udržovaly silné vazby na Velkou Británii ^(VÍCE VIZ BALFOUR-PAUL 1994). Další země regionu jako Libanon, Írán, Turecko a Saúdská Arábie již navázaly partnerství s USA, které vedle propagace svých ekonomických zájmů v oblasti usilovalo o zamezení pronikání komunismu na Blízký východ ^(VÍCE VIZ HAHN 2004).

Z těchto důvodů se zde možnosti pro rozvoj vzájemných vztahů jeví z pohledu východního bloku jako značně limitované, i když jednotlivé státy většinou měly v oblasti alespoň omezené diplomatické zastoupení. Teprve postupem času se začalo emancipovat palestinské osvobozenecské hnutí, jež však od svých počátků bylo politicky a ideologicky značně roztržštěné, a proto až do vzniku palestinských osvobozenecských hnutí v šedesátých letech Palestince oficiálně politicky reprezentoval jordánský král⁴ ^(BAUMGARTEN 2005: 27–28).

PŘEHODNOCENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO PŘÍSTUPU K AKTÉRŮM ARABSKO-IZRAELSKÉHO KONFLIKTU

Přístup východního bloku k arabsko-izraelskému konfliktu se zásadně změnil na počátku padesátých let 20. století, kdy Sovětský svaz od základu přehodnotil svou politiku jak vůči arabským zemím, tak zejména k Izraeli. V této době již bylo zjevné, že vedoucí představitel židovského státu usilují spíše o posílení vazeb se západním než s východním blokem. I když izraelská diplomacie zejména s ohledem na židovskou diasporu ve střední a východní Evropě usilovala o udržení dobrých vztahů s východním blokem, situace se postupně začínala zhoršovat, přičemž bylo možné identifikovat narůstající proti-izraelské postoje a sílící antisemitismus ve státních médiích.

Za zlomové události jsou v tomto ohledu obvykle považovány vykonstruované procesy s židovskými lékaři v SSSR ^(RUCKER 2001: 200–212) a proces s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským a jeho spolupracovníky v Československu ^(VÍCE VIZ KAPLAN 1992; STRÖBINGER 1991). Tyto procesy se nesly ve znamení otevřeného nepřátelství vůči Izraeli, přičemž příslušníci židovských komunit nacházející se na území států východního bloku byli a priori považováni za neloajální a potencionálně nebezpečné.⁵ Prokuratura rovněž účastníky vykonstruovaných procesů obviňovala ze

špionáže pro západní země, snah poškodit socialistický charakter státního režimu a v neposlední řadě z vlastizrady.

Jednou ze zásadních překážek československo-izraelských vztahů v první polovině padesátých let se stalo zatčení a odsouzení dvou izraelských občanů, Mordechaje Orena a Šimona Orensteina, na konci roku 1951 na území Československa. Oba muži byli následně nuceni vypovídat v procesu proti R. Slánskému. Jejich kauzy vzbudily o to větší pozornost, že Oren v době svého zatčení v Československu zastával post poslance izraelského parlamentu za levicovou stranu Mapam, jeho bratranec Orenstein působil jako nezávislý obchodník mezi západním a východním blokem, ale v předchozích letech byl zaměstnancem izraelského vyslanectví v Praze. Odsouzení obou mužů v roce 1953 ve vykonstruovaných procesech, v Orenově případě na patnáct let odnětí svobody a v Orensteinově případě na doživotí, vyvolalo v Izraeli velmi negativní ohlasy (ABS 1953A: 38; ABS 1953B: 11). Po označení izraelského chargé d'affaires v Praze Arieiho Kubovyho za personu non grata a jeho urychleném odjezdu z Československa se vzájemné vztahy propadly na naprosté minimum (AMZV 1952B: 1–2).

Tento trend ještě posílily aktivity radikální pravicové sionistické skupiny Království izraelské, která jako formu nesouhlasu s represemi židovského obyvatelstva v zemích východního bloku provedla na přelomu let 1952 a 1953 násilné útoky na budovy ambasád Československa a Sovětského svazu v Tel Avivu. V případě Československa došlo sice jen k menším škodám na majetku, ale přesto si českoslovenští představitelé na útoky prostřednictvím diplomatických nót opakovaně stěžovali a nepřímo obviňovali izraelskou vládu z podpory nebo dokonce přípravy těchto činů, ačkoliv pro nic z toho neexistovaly důkazy (AMZV 1952C). Z dostupných materiálů vyplývá, že Československo v této době zvažovalo přerušeni vzájemných vztahů s Izraelem jako reakci na tyto útoky. Nakonec se však po poradě se sovětskými představiteli rozhodlo své vyslanectví v Tel Avivu zachovat, příčiny je nutné hledat především v pragmatických důvodech. Důležitým faktorem byla mj. skutečnost, že diplomatická mise v Tel Avivu sloužila jako informační základna o Blízkém východě pro Československo v době, kdy většina ostatních diplomatických misí v oblasti byla v důsledku politických čistek de facto paralyzována a neposílala do Prahy téměř žádné depeše.⁶

V této době ještě neexistovalo samostatné palestinské osvobozené hnutí, nicméně postupně se mezi Palestinci začaly etablovat výrazné osobnosti, které v pozdějších letech zaujaly čelná místa v různých palestinských organizacích. Ve většině případů se jednalo o palestinské vysokoškolské studenty na univerzitách v Káhiře, Alexandrii, Damašku či Bejrútu (GHANEM 2013: 17). Jedním z nich byl pozdější palestinský vůdce Jásir Arafat, který v letech 1952–1956 zastával pozici prezidenta Generálního svazu palestinských studentů na univerzitě v Káhiře. Z titulu této funkce Arafat v roce 1956 jako mladý palestinský nacionalista společně se svým blízkým spolupracovníkem Saláfem Chaláfem poprvé navštívil Československo díky pozvání na mezinárodní studentský kongres, kde byl jedním z řečníků. Arafat právě v Praze údajně poprvé veřejně vystoupil v zahraničí s tradiční arabskou pokrývkou hlavy zvanou kúfíja, přičemž tento šátek se později stal jedním ze světoznámých symbolů palestinského národně osvobozené hnutí (DRDA 2004).

Konceptuální změnu v přístupu východního bloku k blízkovýchodnímu regionu přinesl nástup Nikity Chruščova do funkce vedoucího představitele Sovětského svazu po Stalinově smrti v roce 1953. Stěžejní důležitost v tomto kontextu mělo především jeho vystoupení na XX. sjezdu KSSS v roce 1956, kde Chruščov ve svém projevu nejenže kriticky zhodnotil stalinistické období a Stalinův kult osobnosti, ale rovněž deklaroval soupeření mezi Východem a Západem v klíčových oblastech světa, které však mělo vzhledem k hrozbě zničit jaderné války probíhat mírovou cestou (WILSON CENTER 1956). Nově nezávislé země tzv. Třetího světa měly představovat velmi důležité pole pro toto soupeření, protože se předpokládalo, že kromě samotných supervelmocí se do něj nějakým způsobem zapojí též satelitní státy. Současně sovětské vedení v oficiální propagandě zdůrazňovalo, že východní blok se oproti západním zemím nikdy nepodílel na procesu kolonizace. Naopak doktrína socialismu měla ze své podstaty propagovat rovnost mezi všemi lidmi, což ji pro nově dekolonizované země mělo dle Chruščova činit mimořádně atraktivní (DANNREUTHER 1998: 19–23).

S ohledem na politický a společenský vývoj na Blízkém východě tyto teze postupně některé arabské státy alespoň částečně akcentovaly, protože ve východním bloku viděly protiváhu v té době již v regionu značně nepopulárních evropských velmocí, především Velké Británie a Francie. Období padesátých let bylo na Blízkém východě ve znamení zásadních

politických změn, pro které se stal charakteristickým vzestup nových nacionalistických arabských vůdců. V roce 1952 padl královský režim v Egyptě v důsledku egyptské revoluce, v Sýrii panovalo od roku 1948 období politické nestability provázené řadou pučů, které nakonec ukončil až státní převrat uskutečněný stranou Baas v roce 1963, a konečně v roce 1958 došlo ke svržení irácké monarchie během převratu vedeného generálem Abdalem K. Kásimem. Všechny tyto změny zásadně ovlivnily mocenské rozložení sil v regionu a měly své dopady také na vztahy zasažených zemí s oběma bloky supervelmocí (KAMRAVA 2005: 70–72).

Jedním z nejvlivnějších nových arabských vůdců se stal Gamál Násir, který se v roce 1952 nejprve osobně podílel na vojenském převratu vedoucím ke vzniku Egyptské republiky provedeným hnutím Svobodných důstojníků, aby o dva roky později definitivně převzal vedení této země. Od počátku svého působení ve vysoké politice kladl Násir důraz na protiimperialistický narativ, který se často objevoval v jeho veřejných projevech, přičemž kritika směřovala především na koloniální aktivity evropských velmocí ve světě. I to byl jeden z důvodů, proč stál Násir spolu s Titem, Sukarnem a Nehruem u vzniku Hnutí nezáčastněných zemí (1961), jehož myšlenkové počátky lze datovat právě do padesátých let s deklarovaným cílem zůstat mimo studenoválečné soupeření (VÍCE VIZ DINKEL-SKINNER 2019).

Navzdory proklamovaným snahám o neutralitu Blízký východ zůstal zapojený do studené války se značnou intenzitou, přičemž právě Egypt za Násirovy vlády dokázal mezi oběma bloky supervelmocí poměrně efektivně pragmaticky lavírovat. Tyto změny politických strategií velmi názorně demonstruje právě vývoj bilaterálních vztahů mezi Československem a Egyptem. Bezprostředně po jeho mocenském vzestupu československá diplomacie hodnotila Násira se značným podezřením a kriticky sledovala jeho vazby na Spojené státy americké, které se spolu s Velkou Británií zavázaly přispět na Násirem propagovanou výstavbu Asuánské přehradě (KAMRAVA 2005: 94). Přesto to byl nakonec právě Násirův Egypt, se kterým Československo jako první z arabských zemí uzavřelo v roce 1955 smlouvu o vojenské spolupráci. Reálně tato dohoda též reagovala na vznik vojensko-politické aliance Bagdádský pakt, jejímiž členy se staly Velká Británie, Irák, Írán, Turecko a Pákistán, a kterou východní blok chápal jako projekt s cílem navýšit britský politický vliv v oblasti (SANJIAN 1997: 226–227).

Co však mělo z dlouhodobého hlediska ještě větší důležitost, byla skutečnost, že uzavření československo-egyptské smlouvy, jejíž součástí byla dohoda o dodávkách zbraní a dalšího vojenského materiálu ve výši 398 mil. Kčs (ZÍDEK – SIEBER 2009: 57), byl vytvořen určitý precedens, protože Československo postupně uzavřelo podobné smlouvy s dalšími vybranými státy v regionu: např. Jemen (1956), Egypt (1957), Irák (1959), Afghánistán (1960), Sýrie (1962) a Alžírsko (1963). Kromě samotných dodávek zbraní a vojenského materiálu rovněž došlo k dohodě ohledně vyslání československých vojenských expertů do Egypta, kteří měli proškolit egyptskou armádu v používání této vojenské techniky (NA 1955: 1–2).

Vzhledem k tomu, že Egypt jevil velký zájem v této formě spolupráce pokračovat, byl v roce 1958 schválen plán vybudovat v Káhiře s československou pomocí Vojenskou technickou akademii (VYHLÍDAL 2010: 99–112). Československo-egyptská smlouva z roku 1955 uzavřená pod patronátem Sovětského svazu tak bývá často interpretována jako zásadní milník nejen československé blízkovýchodní politiky, ale rovněž jako definitivní stvrzení aktivního přístupu východního bloku vůči regionu Blízkého východu, kde do budoucna měla být stále větší snaha spolupracovat s těmi státy, které jeví alespoň nějakou ochotu aplikovat ve svých zemích principy socialismu (KOURA 2021: 516–533; RICHTEROVÁ – PEŠTA – TELEPNEVA 2021: 90–108). Během roku 1956 Československo s Egyptem uzavřelo další tři dohody o dodávkách vojenského materiálu v hodnotě více než půl miliardy Kčs (NA 1956: 1–2).

Ve svých důsledcích průlomová smlouva o dodávkách československých zbraní Egyptu přispěla k vydláždění cesty k Suezské krizi o rok později. Západní velmoci sledovaly narůstající vojenskou kooperaci mezi Egyptem a východním blokem se značným podezřením, byť Násir a okruh jeho nejbližších spolupracovníků vždy vystupovali primárně jako pragmatičtí politici. Byli ochotni spolupracovat se Sovětským svazem, Československem a dalšími zeměmi východního bloku, pokud jim to přinášelo politické či vojenské výhody, ale sám Násir nikdy neprojevil zájem přijmout komunistickou ideologii, naopak egyptské komunisty vnímal jako opozici vůči svému režimu a soustavně je podroboval represím (DANNREUTHER 1998: 28). Přesto se USA spolu s Velkou Británií v reakci na dohodnuté dodávky vojenského materiálu z Československa rozhodly stáhnout příslibenou finanční pomoc Egyptu určenou na výstavbu Asuánské přehradu. Mimo jiné v reakci na toto politické rozhodnutí Násir zahájil asertivní politiku nejprve vůči

Izraeli prostřednictvím blokády přístavu Ejlat a posléze známým znárodněním Suezského průplavu v červenci 1956 na úkor většinových britských a francouzských koncesionářů (ZELIKOW – MAY 2018: 121).

Události Suezské krize, která eskalovala 29. 10. 1956 po zahájení izraelské vojenské operace Kadeš zaměřené na ovládnutí strategických území na Sinaji následované předem dohodnutou intervencí britsko-francouzské koalice na území Egypta, jen potvrdily prohlubující se přátelské vazby mezi Násirovým režimem a východním blokem (MORRIS 2011: 291). Sovětský svaz nejenže veřejně deklaroval plnou podporu egyptské straně, ale současně na mezinárodní scéně tvrdě prosazoval okamžité stažení britských, francouzských a izraelských vojenských jednotek z obsazených strategických území v Egyptě. Zůstává samozřejmě otázkou, jak vážně byly míněny Chruščovovy výhrůžky, že v případě pokračující vojenské přítomnosti protiegyptské koalice v zemi Sovětský svaz vyšle jaderné rakety na Londýn, Paříž a Tel-Aviv (SMOLANSKY 1965: 581–605), faktem nicméně zůstává, že sovětský nátlak přispěl k tomu, aby Suezská krize navzdory vojenské porážce skončila pro Egypt jednoznačným diplomatickým vítězstvím a nárůstem Násirovy prestiže jako bojovníka proti imperialismu především v zemích tzv. Třetího světa.

Československo v průběhu Suezské krize postupovalo v souladu se sovětským vedením, tedy jednoznačně podporovalo egyptskou stranu. Proto se v interních a posléze také veřejných prohlášeních objevovala bezvýhradná podpora Násirových politických kroků, kdy i samotné znárodnění Suezského kanálu, které mezinárodně vzbudilo tolik kontroverzí, bylo interpretováno jako legitimní právo egyptské vlády. Vojenskou operaci Izraele, Francie a Velké Británie pak Československo označovalo za neoprávněnou agresi. Jako demonstraci své podpory pro Egypt vedle těchto verbálních vyjádření Československo zmrazilo své bilaterální vztahy s Izraelem, i když v tomto případě ještě nevyhrožovalo přerušением vzájemných diplomatických vztahů. Několik měsíců bezprostředně po Suezské krizi však došlo k pozastavení výdeje výstupních víz pro všechny československé občany židovského původu bez výjimky (AMZV 1964: 1). Po skončení Suezské krize se pak Československo intenzivně zapojilo do znovuvyzbrojení a zkvalitnění úrovně egyptské armády.

Přes tuto výraznou podporu došlo v druhé polovině padesátých let k určitému ochlazení v československo-egyptských vztazích. Důležitým ideologickým projektem, který Egypt pod vedením prezidenta Gamála Násira na Blízkém východě zahájil, bylo hnutí panarabismu neboli vše-arabského nacionalismu. Jako konkrétní příklad dobového panarabismu lze uvést projekt Sjednocené arabské republiky (SAR) z roku 1958, což byla federace Egypta a Sýrie, k níž se výhledově měly připojit další blízkovýchodní státy. Nakonec tak verbálně učinil jen Jemen, ale projekt samotný reálně neměl dlouhého trvání, protože již v roce 1961 Sýrie federaci opustila. Panarabismus ve své původní podobě měl zahrnovat i řešení palestinské otázky, protože pracoval s předpokladem zničení Izraele a následného připojení území židovského státu k SAR (BAUMGARTEN 2005: 28).

Československo vznik SAR sledovalo se značným znepokojením vzhledem k tomu, že si jej interpretovalo nejen jako snahu Egypta významně posílit své mocenské pozice v oblasti, ale především vedení SAR obviňovalo z antikomunistických postojů. Proto se hned od vyhlášení připojení Sýrie k SAR objevovala v interních československých dokumentech podezření, že by nové vedení země mohlo nepříznivě pohlížet na existenci Komunistické strany Sýrie a potenciálně perzekuovat její vedoucí představitele (NA 1961A: 1–3). Tyto obavy se následně potvrdily, protože skutečně došlo ke značným represím syrských komunistů, přičemž část z nich skončila ve vězení či v exilu (GINAT 2000: 156).

Na časté zatýkání a represe členů egyptské komunistické strany neustále upozorňovali ve svých pravidelných reportech členové diplomatického sboru na velvyslanectví v Káhiře (NA 1961A: 1–3). Navzdory všem rozporům nicméně vzájemná komunikace mezi SAR a východním blokem nikdy nedospěla do fáze otevřeného nepřátelství, někteří autoři hovoří spíše o určité neochotě ve vzájemných vztazích (DANNREUTHER 1998: 21). Například ve zprávě československého velvyslanectví v Káhiře z roku 1961 se objevuje značně kritická charakteristika Násirovy zahraniční politiky: „Jedním z projevů balancování je periodická aktivizace protikomunistické kampaně v tisku SAR, která se střídá s protizápadními prohlášeními Násira. Např. v roce 1955 byl Násir nucen přistoupit na hospodářskou a vojenskou spolupráci se socialistickými zeměmi v důsledku toho, že západní mocnosti zahájily hospodářskou blokádu Egypta a rovněž v souvislosti s těžkostmi při získání zbraní od Západu. Násir však zůstal antikomunistou“ (NA 1961B: 2–3).

Kromě represí komunistických stran vládními režimy v mnoha arabských státech na Blízkém východě, které bránily jejich legálnímu veřejnému působení a rozsáhlejším náborovým aktivitám, byla značnou komplikací jejich fungování též nízká míra podpory ze strany místního obyvatelstva. Zejména pro nábožensky orientované Arabů byla komunistická ideologie pro svůj důraz na ateismus považována za nepřijatelnou. Komunistická strana Izraele, která vedle Komunistické strany Libanonu jako jedna z mála komunistických stran na Blízkém východě mohla působit legálně, si sice kladla za cíl být společným politickým subjektem jak pro Židy, tak i pro Arabů, ale nikdy nedokázala překonat nedůvěru většiny arabského obyvatelstva, které ji považovalo za svého druhu sionistického agenta (AMZV 1959: 2). Jak Komunistická strana Izraele, tak Komunistická strana Libanonu nikdy v parlamentních volbách ve sledovaném období nezískaly významnější počet poslaneckých mandátů (NA 1965: 3).

Na počátku šedesátých let se nicméně vzájemné rozpory mezi východním blokem a Egyptem, resp. Sýrií, podařilo do značné míry uhladit, Československo mj. velmi pozitivně akcentovalo rozpad SAR v roce 1961, protože tento moment považovalo nejen za důkaz oslabení Násirova režimu, ale rovněž jako příležitost pro posílení pozic místních komunistů. Trend obnovení přátelských vztahů s Egyptem i Sýrií potvrdila každoročně narůstající politická, ekonomická, vojenská, kulturní a vzdělávací spolupráce. Kromě pokračujících dodávek zbraní a výcviku místních jednotek československými specialisty došlo k uzavření smluv o vybudování společných ryze civilních projektů. Z těch nejdůležitějších se jednalo např. o výstavbu ropné rafinérie v syrském Homsu v ceně více než 110 mil. Kčs (NA 1965: 3) nebo dodávky zařízení do elektrárny v egyptské Ismáílije (AMZV 1967A: 1). Dlouhodobě pak Československo projevovalo zájem o zpracování egyptské bavlny, přičemž o této otázce proběhla série vyjednání (AMZV 1967B: 1–3). Došlo též k zahájení mnoha projektů kulturní a vědecké spolupráce, za nejznámější z nich lze považovat aktivity Československého egyptologického ústavu a stipendijní programy pro arabské studenty v Československu (VÍCE VIZ HANNOVÁ 2014).

Zlepšení vzájemných vztahů mezi Egyptem a východním blokem potvrdila série státních návštěv na nejvyšší úrovni. Nejdůležitější z nich byl příjezd Nikity Chruščova do Káhiry v roce 1964, kde se mu dostalo velmi srdečného uvítání. Na československé straně rovněž došlo k početným

oficiálním schůzkám mezi nejvyššími představiteli obou zemí, které měly veřejně stvrdit vzájemné přátelství. Z těch nejvýznamnějších lze uvést návštěvu egyptského premiéra Alí Sabrího v září 1964, který v Československu během setkání se svým protějškem Jozefem Lenártem podepsal dohodu o zřízení výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci mezi oběma zeměmi. O rok později do Československa zavítala parlamentní delegace Egypta vedená jejím předsedou Anvarem Sádátem, na niž navázala několikadenní státní návštěva československého prezidenta Antonína Novotného v Egyptě v listopadu 1966 (AMZV 1966: 1-3).

Oproti tomu vztahy mezi Československem a Izraelem v šedesátých letech zůstaly velmi chladné, i když ve srovnání se situací v padesátých letech přece jen došlo k dílčímu posunu např. ve zvýšení počtů udělování výstupních víz československým občanům židovského původu, kteří si přáli emigrovat do Izraele. Vzájemné zastoupení obou států ale stále fungovalo jen na nižší diplomatické úrovni chargé d'affaires, ekonomická výměna dlouhodobě neprobíhala vůbec, agenda kulturních a vědeckých vztahů se realizovala pouze na minimálně nutné základní úrovni (AMZV 1965A: 1). Neskrývaná averze československého režimu k Izraeli se zřetelně projevila na počátku šedesátých let, kdy československá vláda jen velmi neochotně reagovala na izraelskou žádost o poskytnutí důkazních materiálů pro připravovaný soudní proces s nacistickým zločincem Adolfem Eichmannem. Po dlouhém váhání byly důkazy nakonec předány jen neoficiální cestou přes Svaz bojovníků proti fašismu, protože československá vláda nechtěla veřejně ani naznačit jakoukoliv formu spolupráce s Izraelem (AMZV 1961). Podobně chladný a nepřátelský postoj československé diplomacie vůči židovskému státu byl charakteristický po celá šedesátá léta.

Ve stejné době se začaly postupně budovat vazby mezi státy východního bloku a palestinskými nacionalisty. V roce 1959 se Jásir Arafat spolu s dalšími palestinskými nacionalisty v Kuvajtu podílel na založení Palestinského národně osvobozenického hnutí (známé pod akronymem Fatah). Fatah se od počátku profiloval jako sekulární národně osvobozenické hnutí, přičemž někteří jeho členové sice inklinovali k levicovým ideologiím či přímo k marxismu, ale řadu dalších, včetně Arafata a jeho blízkých spolupracovníků jako Farúk Kadúmní či Chálil al Wazír, lze považovat spíše za pragmatiky, kteří zahájili spolupráci s východním blokem v očekávání politické podpory a dalších potencionálních výhod (GHANEM

2013: 17–18). Původně samostatně působící jednotkou byla Organizace pro osvobození Palestiny (OOP) založená ve východním Jeruzalémě v červnu 1964 Arabskou ligu s výraznou podporou egyptského prezidenta Násira, který OOP chápal jako protiváhu politickému působení jordánského krále Husajna I. v palestinské záležitosti. Jejím prvním předsedou se stal Ahmad Šukejří, který OOP vedl první tři roky její existence, nicméně až do Šestidenní války organizace politicky značně podléhala právě egyptskému vlivu a nebyla fakticky nezávislým subjektem (IBID: 18).

Východní blok zpočátku pohlížel na palestinská nacionalistická hnutí jako potenciálně ideologicky nespolehlivě a v některých případech až příliš radikální skupiny. Během let však byl tento přístup postupně revidován a spolupráce s vybranými palestinskými skupinami se začala jevit spíše jako určitá příležitost k prosazování svého vlivu v oblasti mimo spolupráci s vybranými arabskými státy, přičemž zásadní roli v tomto názorovém posunu většiny zemí východního bloku sehrály události Šestidenní války (DANNREUTHER 1998: 30–31). Československo v této věci následovalo příklad Sovětského svazu, a především přes svou ambasádu v Bejrútu začalo komunikovat s představiteli Palestinců. Nakonec se nenaplnil původní předpoklad zaměřit spolupráci výhradně na palestinské komunisty, ale přesto postupně vzájemná komunikace ať už skrze ambasádu, nebo skrze rozvědku dosáhla značné intenzity.

Do jisté míry lze chápat rychlý rozvoj vztahů mezi československou diplomacií a zejména OOP jako v určitý protiklad ke stále chladným bilaterálním československo-jordánským stykům. Československý zástupce Josef Kalvoda, který zároveň působil jako velvyslanec právě na ambasádě v Libanonu, se akreditoval v Ammánu až v dubnu 1964. I po oficiálním navázání vzájemných diplomatických vztahů zůstal československý zastupitelský úřad jen minimálně personálně zastoupen a nevyvíjel tak v prvních letech existence zásadnější činnost, protože Československo nahlíželo na vládnoucí režim krále Husajna I. značně kriticky a nenacházelo spojující témata pro hlubší spolupráci (AMZV 1965B: 1–4).

Oproti tomu v srpnu 1964 došlo v Bejrútu k setkání mezi velvyslancem Kalvodou a předsedou OOP Šukejřím, který deklaroval svůj zájem podniknout v brzké době cestu do Sovětského svazu a dalších zemí východního bloku včetně Československa s cílem dojednat dodávky zbraní

pro OOP a vojenský výcvik pro členy této organizace. Byť Ministerstvo zahraničních věcí ČSSR tento požadavek interně předschválilo, nakonec po konzultaci se zástupci Sovětského svazu došlo k rozhodnutí Šukejriho návštěvu v Československu prozatím odložit (AMZV 1965C). Jednalo se nicméně o důležitý moment ve vzájemných vztazích svědčící o ochotě československé diplomacie podporovat OOP, na což v dalších letech palestiniští představitelé úspěšně navazovali.

REAKCE ČESKOSLOVENSKÉ DIPLOMACIE NA UDÁLOSTI ŠESTIDENNÍ VÁLKY

Šestidenní válka – neboli vojenský střet mezi Izraelem na jedné straně a Egyptem, Jordánskem a Sýrií na straně druhé, který proběhnul 5.–10. 6. 1967, – znamenala zásadní milník nejen s ohledem na další politický a bezpečnostní vývoj na Blízkém východě, ale rovněž pro soudobé mezinárodní vztahy. Z izraelského hlediska vítězství v Šestidenní válce přineslo významné územní zisky⁷ a nárůst vojenské prestiže, ale současně tento konflikt ve svých dlouhodobých důsledcích inicioval mnoho politických, diplomatických a v neposlední řadě bezpečnostních výzev nejen pro Izrael, ale též pro celý blízkovýchodní region (VÍCE VIZ LARON 2017).

Izraelská vláda od zahájení vojenských operací argumentovala nutností práva na sebeobranu s odůvodněním, že její tajné služby získaly informace o plánovaném útoku okolních arabských zemí na židovský stát. Část mezinárodního společenství nicméně rozporovala právo Izraele na preemptivní útok vůči Egyptu, Jordánsku a Sýrii s odůvodněním, že důkazy o připravované vojenské invazi těchto zemí nebyly dostatečné. Současně rezonoval argument porušení mezinárodního práva, protože dle výkladu Charty OSN izraelský postup v Šestidenní válce nenaplnil definici parametrů sebeobrany dle čl. 51 (UNITED NATIONS 1945). Tuto interpretaci událostí předkládaly nejen muslimské státy, které se vůči Izraeli ve většině případů ostře vymezovaly již od okamžiku jeho vzniku, ale postupně se k ní přiklonila většina států východního bloku včetně Československa.

Kritický postoj vůči izraelskému postupu v Šestidenní válce jasně ukázal projev nejvyššího představitele Sovětského svazu Leonida Brežněva pronesený na půdě Ústředního výboru Komunistické strany SSSR 20. 6. 1967. Dle Brežněva arabsko-izraelský konflikt měl obsahovat jak rysy boje

proti imperialismu a kolonialismu, tak prvky třídního boje. Z toho důvodu považoval za nutné, aby východní blok vyjádřil podporu arabským státům v jeho aktivitách proti Izraeli: „*S podporou dobře známých imperialistických západních kruhů, a prvořadě a především USA, tento případ izraelské agrese je dalším článkem v řetězu válekychtivé politiky mezinárodního imperialismu*“

(WILSON CENTER 1967).

Brežněvův projev tak jen oficiálně potvrdil předchozí stanovisko východního bloku, protože již 9. 6. 1967 se v Moskvě sešli představitelé SSSR, Bulharska, Československa, NDR, Maďarska, Polska, Rumunska a Jugoslávie, aby prodiskutovali společný postoj k událostem Šestidenní války. Na této schůzi se zástupci jednotlivých zemí, až na Rumunsko, dohodli na ostrém odsouzení izraelských vojenských aktivit a jednoznačné podpoře arabské protistrany. Rovněž během jednání odsouhlasili záměr vypovědět diplomatické vztahy s židovským státem, což v následujících dnech všechny výše uvedené státy s výjimkou NDR, která oficiální vztahy s Izraelem nikdy nenavázala, také učinily.

Jedinou výjimku mezi zeměmi východního bloku až do konce studené války představovalo Rumunsko, které se rozhodlo ponechat svou ambasádu v Tel Avivu otevřenou. Za rozhodnutím jít v případě reakce na Šestidenní válku do opozice proti oficiálnímu postoji Sovětského svazu je nutné vidět osobní iniciativu rumunského lídra Nicolae Ceausesca, který dlouhodobě usiloval o větší nezávislost Rumunska na sovětském vedení. V neposlední řadě mezi Izraelem a Rumunskem fungovala obchodní spolupráce, jež měla pro rumunskou ekonomiku nezanedbatelný význam

(STANCIU 2014: 782–783).

Z dostupných archivních dokumentů vyplývá, že Československo v reakci na Šestidenní válku v kontrastu s Rumunskem o jiné možnosti než přerušení diplomatických vztahů s židovským státem vůbec neuvažovalo. Československá diplomacie již v květnu 1967 varovala Izrael před zahájením vojenských operací a vyjádřila svou jednoznačnou podporu arabským státům: „*V souvislosti se současnou nebezpečnou situací na Blízkém a Středním východě je Ministerstvo zahraničních věcí zplnomocněno prohlásit, že vláda Československé socialistické republiky a její lid – stejně jako mírumilovné národy celého světa – má mimořádný zájem na zachování míru a bezpečnosti v této oblasti světa. Odsuzuje proto imperialistické intriky*

a válečné hrozby Izraele na adresu arabských zemí a vyslovuje arabskému lidu svou plnou solidaritu a podporu“ (NA 1967A: 2–3).

Hned první den vojenských operací, tedy 5. 6. 1967, československý prezident Antonín Novotný na sjezdu KSČ odsoudil izraelskou vojenskou operaci. O den později veřejně zaujala stejné stanovisko také československá vláda, která vyzvala Izrael k okamžitému uzavření příměří a zahájení vyjednávání o míru (AMZV 1967C: 2). Dne 7. června předal izraelský chargé d'affaires v Praze Jehuda Nassie zástupcům československého Ministerstva zahraničních věcí dopis izraelského premiéra Levyho Eškola adresovaný československému prezidentovi a předsedovi vlády. V tomto dopise Eškol uváděl důvody Izraele pro zahájení vojenské operace, které vysvětloval jako nutnou sebeobranu před plánovaným útokem Egypta, a zároveň žádal o širokou mezinárodní podporu (IBID: 1).

Českoslovenští představitelé však Eškolovy argumenty bryskně odmítli. V oficiální tiskové zprávě datované 8. 6. 1967 byl Izrael obviněn z agrese vůči arabským státům a nedodržování platných rezolucí OSN, což mělo ve svých důsledcích opravdu vést k vážnému ohrožení vzájemných vztahů s Československem (IBID: 3). V podobném duchu se nesl též dopis prezidenta Novotného svému egyptskému protějšku Gamálu Násirovi: „Agrese, kterou proti Vaší zemi i všemu arabskému lidu za podpory imperialistických kruhů a USA rozpoutal Izrael, vyvolala hluboké rozhořčení lidu i vlády ČSSR. Československý lid, který vždy stál na straně národů usilujících o svobodu, nezávislost a společenský pokrok, je přesvědčen, že lid Sjednocené arabské republiky i dalších arabských zemí zmaří za pomoci všech mírumilovných sil světa imperialistické spiknutí, jehož výrazem je izraelská agrese, a spravedlivá věc zvítězí. Jménem vlády a lidu ČSSR bych Vás chtěl ujistit naší solidaritou a plnou podporou“ (AMZV 1967D: 1).

V návaznosti na tuto diplomatickou komunikaci logicky následovaly další kroky československé diplomacie, jež 10. 6. 1967 zaslala izraelské vládě telegram *in claris*, ve kterém ji oficiálně informovala o přerušení vzájemných diplomatických vztahů. O den později byla z pražského ústředí zaslána depeše československému chargé d'affaires v Tel Avivu Jiřímu Skoumalovi s praktickými instrukcemi ohledně dalšího postupu. Prioritou byl okamžitý odlet veškerého personálu zastupitelského úřadu ze země a co nejrychlejší uzavření vyslanectví (AMZV 1967E). Po oficiálním přerušení diplomatických

vztahů Československo udržovalo kontakty s židovským státem na nejnižší možné úrovni, přičemž nutná základní vzájemná komunikace probíhala prostřednictvím zastupitelských úřadů Rakouska a Švédska.⁸

V souvislosti s Šestidenní válkou československé velvyslanectví v Damašku 24. 8. 1967 obdrželo diplomatickou nótu syrské vlády. Syrští představitelé v této nótě vyjádřili své poděkování za podporu, kterou se jim od socialistických zemí v době krize dostalo, a současně požádali o zastavení všech obchodních vztahů s Izraelem. Československo na tento apel reagovalo prohlášením, že jeho ekonomické vztahy s Izraelem jsou dlouhodobě na nulové úrovni, a proto by bylo možné uvažovat jedině o ukončení obchodní výměny mezi Československem a firmami vlastněnými židovskými majiteli v jiných státech (AMZV 1967F: 1–2). Již v říjnu 1967 pak na důkaz dobrých československo-syrských vztahů přijela do Československa syrská vojenská delegace vedená přímo ministrem obrany Hafízem Assadem, která kromě přijetí na nejvyšší úrovni předsedou vlády Jozefem Lenártem a ministrem národní obrany Bohumírem Lomským navštívila vojenskou akademii ve Vyškově a projevila zájem o dodávky zbraní a vojenského materiálu s cílem doplnit ztráty po Šestidenní válce, což bylo přislíbeno k dalšímu projednání (NA 1967B: 1–4).

V reakci na události Šestidenní války rovněž došlo k prohloubení emancipace palestinského národně osvobozenického hnutí na arabských státech, jež velká část palestinské veřejnosti vinila ze zodpovědnosti za drtivou porážku Izraelem. Šukejriho pozice ve vedení OOP se stala neudržitelnou. Byl vystřídán Jahjá Hamúdou a toho již v roce 1969 nahradil Jásir Arafat, který se postupně etabloval jako světově uznávaný symbol palestinského hnutí za nezávislost. Během Arafatova vedení došlo nejen k fúzi OOP s hnutím Fatáh, ale současně se OOP stala zastřešující platformou, v jejímž rámci se v období studené války volně integrovala další palestinská nacionalistická hnutí. V roce 1974 se pak OOP prohlásila za jedinou legitimní reprezentaci palestinského lidu a po několik dalších dekad zaujímal výsadní postavení s ohledem na reprezentaci Palestinců.

Navzdory dominantní roli OOP se po Šestidenní válce etablovaly další významné palestinské skupiny jako třeba marxistická Lidová fronta za osvobození Palestiny (LFOP) založená v létě 1967 Georgesem Habbášem. Od LFOP se v roce 1970 oddělilo její ultralevicové křídlo známé

pod označením Demokratická fronta za osvobození Palestiny (DFOP), která propagovala myšlenku vybudování samostatného palestinského státu prostřednictvím lidové revoluce. S těmito organizacemi československá diplomacie stejně jako s OOP a Fatáhem skrze své velvyslanectví v Bejrútu udržovala aktivní komunikaci a v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let jim poskytovala rozsáhlou diplomatickou, ekonomickou, vojenskou a v neposlední řadě také lékařskou asistenci. Vybraní představitelé těchto skupin Československo opakovaně navštěvovali buď s cílem dojednat konkrétní body spolupráce, nebo za účelem absolvování vojenského výcviku či léčebných pobytů. V květnu 1975 ÚV KSČ schválilo návrh na zřízení Kanceláře Organizace pro osvobození Palestiny v Praze v souvislosti s oficiální dvoudenní návštěvou Jásira Arafata v Československu, v únoru 1989 byla tato diplomatická mise v reakci na jednostranné vyhlášení nezávislosti Palestinského státu představiteli OOP v Alžíru oficiálně povýšena na velvyslanectví (AMZV 1975: 1).

ZÁVĚR

Izraelský postup v Šestidenní válce, a především ovládnutí nových území židovským státem dle očekávání okamžitě odsoudila většina muslimských zemí světa, současně se však jednalo o zlomový moment ve vztazích Izraele s řadou evropských států. Pro některé země západní Evropy v čele s Francií události Šestidenní války znamenaly potvrzení jejich příklonu k podpoře arabské strany konfliktu, evropské socialistické země, s výjimkou Rumunska, reagovaly okamžitým vypovězením diplomatických vztahů s Izraelem. Vzájemné vztahy s židovským státem v červnu 1967 vypovědělo rovněž Československo, je ale nutné konstatovat, že i když události Šestidenní války představovaly bezprostřední příčinu pro tento scénář, jednalo se spíše o vyústění dlouhodobých trendů československé blízkovýchodní politiky a o potvrzení postupných změn v přístupech československé diplomacie k jednotlivým účastníkům arabsko-izraelského konfliktu.

Krátkou etapu československo-izraelského přátelství již na počátku padesátých let v důsledku politických procesů v Československu vystřídal ve vzájemných vztazích mezi oběma státy chlad, paranoia a zejména z československé strany více či méně otevřeně vyjadřované nepřátelství. V roce 1952 dokonce českoslovenští představitelé vážně uvažovali

o vypovězení diplomatických vztahů s židovským státem v reakci na útoky na československou ambasádu v Tel Avivu provedenou radikální pravicovou sionistickou skupinou Království izraelské. Nakonec se ale rozhodli udržet vzájemné diplomatické vztahy aktivní i nadále především s ohledem na důležitou informační pozici československého vyslanectví v Izraeli při monitorování politického vývoje na Blízkém východě.

V souvislosti se změnami politických režimů v Egyptě a v Sýrii v důsledku vojenských převratů v padesátých letech byla zahájena etapa sbližování se těchto států s východním blokem. Sovětský svaz a jeho satelity dlouhodobě usilovaly o šíření socialistické ideologie a obecně sféry svého vlivu, přičemž region Blízkého východu byl s ohledem na své geostrategické charakteristiky považován za jedno z důležitých polí střetu mezi supervelmocemi v probíhající studené válce. Příklon k arabským státům lze s ohledem na dosavadní praxi východního bloku považovat za důležitou změnu nejen v kontextu revize vztahů s Izraelem, ale v zásadě i s ohledem na změnu přístupu k celému blízkovýchodnímu regionu. Snaha šířit principy socialismu a rozšiřovat síť svých satelitů ve světě byla pro sovětskou zahraniční politiku charakteristická dlouhodobě. Po komunistickém převratu v únoru 1948 tyto základní teze akcentovalo rovněž Československo.

Důležitá změna, která nicméně přišla v polovině padesátých let, souvisela se snahou vytvořit síť spřátelených zemí především nově dekolonizovaného tzv. Třetího světa, které by byly ochotné alespoň částečně aplikovat principy socialismu. V této době se jedním z hlavních partnerů východního bloku na Blízkém východě stal Egypt pod vedením Gamála Násira, což jednoznačně potvrdila smlouva z roku 1955 o rozsáhlých dodávkách československých zbraní a dalšího vojenského materiálu této zemi. O necelý rok později se československá diplomacie bezvýhradně postavila na stranu Egypta v průběhu Suezské krize, kdy východní blok okamžitě odsoudil vojenskou invazi Francie, Izraele a Velké Británie na Sinajský poloostrov v reakci na znárodnění Suezského kanálu. Vztahy s Egyptem, resp. následně Spojenou arabskou republikou, však prošly určitými zvraty, protože státy východního bloku opakovaně kritizovaly neochotu vedoucích představitelů SAR plně přijmout a aplikovat socialistickou ideologii stejně jako represe a věznění arabských komunistů.

Oproti tomu vztahy s Jordánskem a Libanonem po celé sledované období charakterizovala značná rezervovanost, a to zejména z toho důvodu, že tyto země byly známé svým prozápadním směřováním a úzkými vazbami na Velkou Británii a Francii, resp. USA. Československo tak oproti západním zemím nikdy nemělo rozsáhlejší formu komunikace s jordánským vedením reprezentovaným králem Husajnem I., jenž byl v této době obecně uznávaný jako hlavní reprezentant Palestinců. To však neznamená, že by palestinské otázky československá diplomacie nevěnovala bližší pozornost. Zejména po zhoršení vzájemných vztahů s Izraelem na počátku padesátých let se i tato linie československé blízkovýchodní politiky začala postupně rozvíjet.

Zpočátku se předpokládalo, že nástrojem pro vzájemné vztahy by se mohla stát společná platforma komunistických stran, z řady důvodů však tento typ spolupráce nikdy příliš nefungoval. Československo nakonec revidovalo myšlenku podporovat výhradně arabské komunisty a začalo se v šedesátých letech soustředit na rozvoj vztahů s postupně se emancipujícím palestinským osvobozeneckým hnutím. Československá diplomacie prostřednictvím svého zastupitelského úřadu v Bejrútu udržovala pravidelnou komunikaci jak s představiteli hnutí Fatah, tak zejména s OOP, která se později etablovala jako zastřešující organizace pro většinu palestinských národně-osvobozeneckých hnutí. Během relativně krátké doby pak palestinské národně osvobozenické hnutí získalo celosvětově politickou, ale často též velkou společenskou a mediální podporu, kdy se někteří představitelé palestinských organizací jako Jásir Arafat nebo Lejla Chálidová stali v mnoha zemích svého druhu populárními ikonami. V následujících letech byly československými představiteli opakovaně odmítány všechny izraelské apely na jakoukoliv formu zlepšení vzájemných vztahů, oproti tomu spolupráce se spřátelenými arabskými státy a vybranými palestinskými skupinami se krok za krokem stále více a více zintenzivňovala a byla považována za jednu z důležitých linií československé blízkovýchodní zahraniční politiky.

Definitivní diplomatický rozkol Československa s Izraelem pak přišel v roce 1967 v reakci na Šestidenní válku, kdy českoslovenští představitelé jednoznačně podpořili arabskou stranu konfliktu. Současně tento moment potvrdil zjevnou snahu československé diplomacie koordinovat své zásadní zahraničněpolitické kroky se Sovětským svazem. To na jednu

stranu není úplně překvapivé, protože následovat sovětský příklad se od satelitních států do značné míry automaticky očekávalo, na druhou stranu příklad rozkolu s Izraelem ukazuje, že tomu nemuselo být bezpodmínečně vždycky. V tomto kontextu je pozoruhodná pozice Rumunska, které jako jediný ze sovětských satelitů v reakci na Šestidenní válku diplomatické vztahy s Izraelem nejenže nevyprovědlo, ale dokonce je udržovalo aktivní po celé zbývající období studené války.

Jak ukazují dostupné archivní dokumenty, Československo o nějaké formě alternativního přístupu v této době ani neuvažovalo a přerušení vzájemných diplomatických vztahů s židovským státem vnímalo jako jedinou možnou reakci na události Šestidenní války, což byl ostatně stav, který přetrval, stejně jako výhradně pro-arabská orientace československé blízkovýchodní politiky až do pádu komunistického režimu v Československu v důsledku událostí Sametové revoluce v roce 1989. Výše uvedené skutečnosti poukazují na to, že československá diplomacie po celé sledované období následovala postoje Sovětského svazu a nejevila velkou snahu o rozvoj vlastních stanovisek ke klíčovým mezinárodním otázkám souvisejícím s arabsko-izraelským konfliktem. Tento stav zůstal zachován i v období šedesátých let, kdy v československé společnosti probíhal proces částečného politického a společenského uvolňování vrcholící procesem tzv. Pražského jara. Československé blízkovýchodní politiky se však tyto změny příliš nedotkly a v přístupu k jednotlivým aktérům arabsko-izraelského konfliktu tak zůstaly zachovány trendy předchozích let.

Současně je však nutné zdůraznit, že navzdory nezpochybnitelné sounáležitosti s prioritami sovětského přístupu vůči Blízkému východu v prvních dvou dekadách studené války, Československo představovalo v regionu důležitého a vlivného hráče, který se zde významně angažoval politicky, vojensky, ekonomicky, kulturně a v neposlední řadě též ideologicky. Největší pozornost pochopitelně získávaly československé aktivity, které přímo ovlivnily soudobé politické události jako např. československá pomoc při vzniku Státu Izrael, československo-egyptská smlouva z roku 1955 nebo pozdější dodávky vojenského materiálu některým arabským zemím. Československo se nicméně rovněž angažovalo v řadě dalších projektů souvisejících s ekonomickým rozvojem vybraných blízkovýchodních zemí, kulturními a vzdělávacími aktivitami. Bilaterální vztahy Československa s konkrétními blízkovýchodními aktéry během studené války tak měly

značnou důležitost pro vývoj nově dekolonizovaných států Blízkého východu a rovněž pro celkovou reputaci východního bloku v tomto světovém regionu.

POZNÁMKY

- 1 V posledních letech získaly značný ohlas např. kniha Philipa Muehlebecka *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968* (2015) a studie Jana Koury *Czechoslovakia and the 'Cyprus issue' in the Years 1960–1974: Secret Arms Deals, Espionage, and the Cold War in the Middle East* publikovaná v časopisu *Middle Eastern Studies* (2021).
- 2 Důležitými publikacemi z poslední doby k této problematice jsou např. kolektivní monografie *Warsaw Pact Intervention in the Third World: Aid and Influence in the Cold War* (2018) editovaná Philipem Muehlenbeckem a Natalii Telepnevou a článek Jana Koury *A Prominent Spy: Mehdi Ben Barka, Czechoslovak Intelligence, and Eastern Bloc Espionage in the Third World during the Cold War* zveřejněná v časopisu *Intelligence and National Security* (2020).
- 3 Československý konzulát v Jeruzalémě zahájil svou faktickou činnost v roce 1925 (AMZV 1952a: 1). Ve stejné době na Blízkém východě začaly fungovat také československé zastupitelské úřady v Káhiře (1923) a v Bejrútu (1926), v nearabských státech regionu pak československé zájmy diplomaticky zastupovala vyslanectví v Teheránu (1930) a diplomatická mise v Istanbulu (1925), později přesunutá do Ankary.
- 4 Prvním jordánským králem byl Abdalláh I. (1921–1951), po jeho zavraždění v Jeruzalémě jej krátce vystřídal jeho syn Talál (1951–1952). Ten však ze zdravotních důvodů po roce vlády rezignoval v prospěch svého syna Husajna I. (1952–1999). Husajn I. je považován za jednoho z klíčových blízkovýchodních politických představitelů, kteří se ve druhé polovině 20. století aktivně angažovali jak v palestinské věci, tak v průběhu arabsko-izraelského konfliktu.
- 5 Jednou z obětí politických procesů se mj. stal bývalý československý vyslanec v Izrael Eduard Goldstücker, což v Izraeli vzbudilo značnou pozornost. Goldstücker byl původně odsouzen na doživotí, ale postupně mu byl trest zmírňován (Goldstücker 2005: 58–62).
- 6 Československé velvyslanectví v Káhiře v letech 1951–1954 fungovalo jen sporadicky. Ambasáda nebyla schopná podávat průběžné informace ani o tak zásadní události, jakou bylo svržení krále Farúka I. v červenci 1952. Podobně po roce 1948 stagnovala diplomatická činnost československého vyslanectví v Bejrútu, větší aktivitu začal tento zastupitelský úřad vyvíjet až po personální konsolidaci v polovině padesátých let.
- 7 Jednalo se konkrétně o Západní břeh Jordánu, Pásmo Gazy, Sinaj a Golanské výšiny. Sinajský poloostrov byl navrácen Egyptu jako součást mírových dohod z Camp Davidu (1978), ostatní území jsou do současnosti pod izraelskou správou.
- 8 Rakousko oficiálně zastupovalo zájmy ČSSR v Izraeli, oproti tomu Švédsko zájmy Izraele v ČSSR.

ZDROJE

- A ABS (1953a): Vyšetřovací spis ORENSTEIN ŠIMON, karton č. 2, čj. ZV-171 MV, Praha, 7. 8. 1953.
- ABS (1953b): Zvláštní vyšetřovací spisy – archivní protokol, karton č. 1, čj. ZV-82, Praha, 9. 10. 1953.
- Adamec, Jan (2013): Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955–1989. *Les Cahiers Sirice*, Vol. 10, No. 1, 2013, s. 69–81.

- AMZV (1949a): Teritoriální odbory-obyčejné (TO-O), 1945–1954, Izrael, karton č. 10, čj. sine, Praha, 6. 1. 1949.
- AMZV (1949b), TO-T, 1945–1959, Palestina, karton č. 2, čj. 103532, Káhira, 17. 2. 1949.
- AMZV (1952a): TO-O, 1945–1959, Izrael, karton 9., čj. 106143, Praha, 27. 2. 1952.
- AMZV (1952b): TO-O, 1945–1959, Izrael, karton 2, čj. 141191, Praha, 6. 12. 1952.
- AMZV (1952c): TO-O, 1945–1954, Izrael, karton č. 1, čj. 139812, Tel Aviv, 6. 12. 1952.
- AMZV (1954a): Teritoriální odbory-tajné (TO-T), 1945–1954, Izrael, karton č. 1, čj. 421252, Praha, 3. 11. 1954.
- AMZV (1954b): TO-T, 1945–1954, Izrael, karton č. 1, čj. 414306, Tel Aviv, 5. 7. 1954.
- AMZV (1959): TO-T, 1955–1959, Izrael, karton č. 3, čj. 0233, Tel Aviv, 13. 9. 1959.
- AMZV (1960): TO-O, 1960–1964, Izrael, karton č. 1, čj. 129510, Praha, 11. 11. 1960.
- AMZV (1960): TO-T, 1960–1964, Libanon, karton 2, čj. 099, Bejrút, 14. 6. 1960.
- AMZV (1961): TO-T, 1960–1964, Izrael, karton č. 1, čj. 021664, Praha, 13. 1. 1961.
- AMZV (1964): TO-T, 1960–1964, Izrael, karton č. 1, čj. 029635, Praha, 12. 11. 1964.
- AMZV (1964): TO-T, 1960–1964, Libanon, karton č. 2, čj. 0122, Bejrút, 24. 6. 1962.
- AMZV (1965a): TO-T, 1965–1969, Izrael, karton č. 1, čj. 027302, Praha, 26. 8. 1965.
- AMZV (1965b): TO-T, 1965–1969, Libanon, karton č. 1, čj. 0102/65, Bejrút, 8. 6. 1965.
- AMZV (1965c): TO-T, 1965–1969, Libanon, karton č. 1, čj. 027387, Bejrút, září 1965.
- AMZV (1966): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 3, čj. 124635, Káhira, 6. 11. 1966.
- AMZV (1967a): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 1, čj. 132742, Praha, 24. 5. 1967.
- AMZV (1967b): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 1, čj. 1327, Praha, 11. 8. 1967.
- AMZV (1967c): TO-T, 1965–1969, Izrael, karton č. 1, čj. 024225, Praha, 8. 6. 1967.
- AMZV (1967d): TO-O, 1965–1968, Egypt, karton č. 3, čj. 111921, Praha, 11. 6. 1967.
- AMZV (1967e): TO-T, 1965–1969, Izrael, karton č. 1, čj. 024818, Praha, 12. 6. 1967.
- AMZV (1967f): TO-T, 1965–1969, Sýrie, karton č. 1, čj. 026044, Praha, 31. 8. 1967.
- AMZV (1975): TO-T, 1975–1979, Palestina, karton č. 1, čj. 016490, Praha, 20. 8. 1975.
- Avriel, Ehud (1975): *Open the Gates! The Dramatic Personal Story of 'Illegal' Immigration to Israel*. New York: Atheneum.
- B**
- Balfour-Paul, Glen (1994): *The End of Empire in the Middle East: Britain's Relinquishment of Power in Her Last Three Arab Dependencies*. Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press.
- Bareš, Ladislav – Gombár, Eduard – Veselý, Rudolf (2021): *Dějiny Egypta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Baumgarten, Helga (2005): The Three Faces/Phases of Palestinian Nationalism, 1948–2005. *Journal of Palestine Studies*, Vol. 34, No. 4, s. 25–48.
- Bečka, Jiří – Mendel, Miloš (1998): *Islám a české země*. Olomouc: Votobia.
- Č**
- Čejka, Marek (2013): *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno: Barrister & Principal.
- D**
- Dannreuther, Roland (1998): *The Soviet Union and the PLO*. London: Palgrave Macmillan.
- Dinkel, Jürgen – Skinner, Alex (2019): *The Non-Aligned Movement: Genesis, Organization and Politics (1927–1992)*. Leiden: Brill.
- Drda, Adam (2004): Černobílý šátek si Arafat nasadil poprvé v Praze. *BBC Czech*, <http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2004/11/041111_cz_arafat_pckg.shtml>.

- Dufek, Jiří – Kaplan, Karel – Šlosar, Vladimír (1993): *Československo a Izrael v letech 1947–1953. Studie*. Praha: Doplněk.
- G
- Ghanem, Asad (2013): Palestinian Nationalism: An Overview. *Israel Studies*, Vol. 18, No. 2, s. 11–29.
- Gilbert, Martin (2002): *Izrael. Dějiny*. Praha: BB art.
- Ginat, Rami (2000): The Soviet Union and the Syrian Ba'th Regime: From Hesitation to Rapprochement. *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 2, 2000, s. 150–171.
- Goldstücker, Eduard (2005): *Vzpomínky: 1945–1968*. Praha: G plus G.
- H
- Hahn, Peter L. (2004): *Caught in the Middle East: U.S. Policy toward the Arab-Israeli Conflict, 1945–1961*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Hannová, Daniela (2014): Problémoví elegantí. Arabští studenti v Praze v 50. a 60. letech 20. století. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, Vol. 54, No. 2, s. 105–125.
- Hazine (2017): *National Library in Jordan*, <<https://hazine.info/tag/jordan-en/>>.
- Hopkins, Michael F. (2007): Continuing Debate and New Approaches in Cold War History. *The Historical Journal*, Vol. 50, No. 4, s. 913–934.
- I
- Israeli State Archives (2018): *Publications*, <https://catalog.archives.gov.il/en/?page_id=5381>.
- J
- Johnson, Paul (1995): *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy.
- K
- Kamrava, Mehran (2005): *The Modern Middle East: A Political History since the First World War*. Berkeley: University of California Press.
- Kaplan, Karel (1992): *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta.
- Kian Byrne (2020): A Survey of Middle East Archives: Egypt. Wilson Center, <<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/survey-middle-east-archives-egypt>>.
- Koura, Jan (2019): První, druhý, třetí svět... Studená válka jako globální fenomén. *Dějiny a současnost*, Vol. 41, No. 5, s. 16–18.
- Koura, Jan (2020): A Prominent Spy: Mehdi Ben Barka, Czechoslovak Intelligence, and Eastern Bloc Espionage in the Third World during the Cold War. *Intelligence and National Security*, Vol. 36, No. 3, s. 318–339.
- Koura, Jan (2021): Czechoslovakia and the 'Cyprus Issue' in the years 1960–1974: Secret Arms Deals, Espionage, and the Cold War in the Middle East. *Middle Eastern Studies*, Vol. 57, No. 4, s. 516–533.
- Krammer, Arnold (1974): *The Forgotten Friendship. Israel and the Soviet Bloc 1947–53*. Chicago: University of Illinois Press.
- L
- Laron, Guy (2017): *The Six-Day War: The Breaking of the Middle East*. New Haven: Yale University Press.
- M
- Mendel, Miloš – Ostřanský, Bronislav – Rataj, Tomáš (2007): *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia.
- Morris, Benny (2011): *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–1998*. New York: Alfred A. Knopf.
- Muehlenbeck, Philip (2015): *Czechoslovakia in Africa, 1945–1968*. New York: Springer.
- N
- NA (1955): Ústřední výbor Komunistické strany Československa, kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného-II (ÚV KSČ KTAN-II), 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. M-006530-1955, Praha, 16. 11. 1955.
- NA (1956): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. M-002790-56, Praha, 19. 5. 1956.

- NA (1961a): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. sine, Damašek, 4. 12. 1961.
- NA (1961b): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Egypt, karton č. 7, čj. sine, Káhira, 1961.
- NA (1965): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Sýrie, karton č. 3, č. j. 022025, Damašek, 1965.
- NA (1967a): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Izrael, karton č. 109, čj. 111454, Praha, 25. 5. 1967.
- NA (1967b): ÚV KSČ KTAN-II, 1945–1989, Sýrie, karton č. 3, čj. 3306, Praha, 9. 11. 1967.
- R
- Rabinovich, Itamar – Reinhartz, Jehuda (2008): *Israel in the Middle East: Documents and Readings on Society, Politics, and Foreign Relations, Pre-1948 to the Present*. Waltham, Massachusetts: Brandeis University Press.
- Richterova, Daniela – Pešta, Mikuláš – Telepneva, Natalia (2021): Banking on Military Assistance: Czechoslovakia's Struggle for Influence and Profit in the Third World 1955–1968. *The International History Review*, Vol. 43, No. 1, s. 90–108.
- Rucker, Laurent (2001): *Stalin, Izrael a Židé*. Praha: Rybka Publishers.
- S
- Sanjian, Ara (1997): The Formulation of the Baghdad Pact. *Middle Eastern Studies*, Vol. 33, No. 2, s. 226–266.
- Smolansky, Oles M. (1965): Moscow and the Suez Crisis, 1956: A Reappraisal. *Political Science Quarterly*, Vol. 80, No. 4, 1965, s. 581–605.
- Stanciu, Cezar (2014): Romania and the Six Day War. *Middle Eastern Studies*, Vol. 50, No. 5, s. 782–783.
- Ströbinger, Rudolf (1991): *Vražda generálního tajemníka: poslední Stalinův exemplární proces, soud s Rudolfem Slánským*. Brno: Petrov.
- U
- United Nations (1945): *United Nations Charter (full text)*, <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>>.
- ÚSTR (2018): *Chceme zpřístupnit ruské archivy, nelegitimizovat ruskou politiku*, <<https://www.ustr.cz/chceme-zpristupnit-ruske-archivy-ne-legitimizovat-ruskou-politiku/>>.
- V
- Veyne, Paul (2010): *Jak se píšou dějiny*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Vyhlídal, Milan (2010): Češi v Káhiře. Aktivní pomoc Vojenské akademie Antonína Zápotockého v Brně při budování Military Technical College v Káhiře. *Historica Olomucensia*, Vol. 38, s. 99–112.
- W
- Wein, Martin (2019): *A History of Czechs and Jews: A Slavic Jerusalem*. London: Routledge.
- Westad, Odd Arne (2000): *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*. London: Routledge.
- Westad, Odd Arne (2002): The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms. *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 4, s. 551–565.
- Wilson Center (1956): *Khrushchev's Secret Speech, 'On the Cult of Personality and Its Consequences', Delivered at the Twentieth Party Congress of the Communist Party of the Soviet Union*, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/115995.pdf?v=3c22b71b65bcbb9fdafadead9419e995>.
- Wilson Center (1967): *On Soviet Policy Following the Israeli Aggression in the Middle East*, <<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112654>>.
- Z
- Zbořil, František (2010): *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*. Praha: Leges.
- Zelikow, Philip D. – May, Ernest (2018): *Suez Deconstructed: An Interactive Study in Crisis, War, and Peacemaking*. Washington, D. C.: Brookings Institution Press.
- Zídek, Petr – Sieber, Karel (2009): *Československo a Blízký východ v letech 1948–1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

NOTE

I would like to take this opportunity to thank the reviewers and the editors of the Czech Journal of International Relations whose comments helped to improve this article. This publication was made possible due to the support of the long-term conceptual development by the research organization Institute of Contemporary History of the Czech Academy of Sciences, RVO: 68378114.

AUTHOR BIOGRAPHY

Eva Taterova is a researcher at the Institute of Contemporary History of the Czech Academy of Sciences, Czech Republic. She earned her PhD in International Relations from Masaryk University, Czech Republic, and her M.A. degree in Middle Eastern Studies from Ben-Gurion University of the Negev, Israel. In the spring semester of 2017 she taught Czech history within the Frank A. Belousek Fellowship Program at the University of Nebraska-Lincoln, USA in the capacity of a visiting scholar. Her research interests include foreign policy and diplomacy of Czechoslovakia during the Cold War, the Arab-Israeli conflict, politics and history of the Middle East, and anti-Semitism in Central Europe.

Recenze

Blanka Knotková-Čapková – Aleš Karmazin a kol.: Asijské hierarchie v postkoloniálním kontextu: politické, sociální a kulturní dimenze

1. VYDÁNÍ. PRAHA: TOGGA – METROPOLITNÍ UNIVERZITA PRAHA, 2020, 246 STRAN,
ISBN: 978-80-7476-198-0

ZDEŇKA P. KYSELOVÁ

Palacký University Olomouc, Czech Republic

E-MAIL

z.kyselova10@gmail.com

ORCID

<https://orcid.org/0000-0002-2187-989X>

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1855>

V České republice najdeme jen hrst odborníků, kteří se věnují postkoloniálním studiím. Naštěstí se v posledních letech téma orientalismu v pojetí Edwarda Saida objevuje na akademické půdě čím dál častěji. Ústav asijských studií Univerzity Karlovy spolu s členy spolku Orientalistický expres vydávají podcast *Steppin into Asia*, který se opírá o mezioborovost vyplývající z postkoloniálních přístupů. Katedra asijských studií Univerzity Palackého Olomouc již podruhé vydala číslo časopisu *Dálný východ* s téměř výhradním zastoupením tematiky orientalismu.

K součtu odborných českých publikací věnujících se postkolonialismu by nám ale vystačily prsty jedné ruky. Tuto významnou mezeru vyplňuje kniha *Asijské hierarchie v postkoloniálním kontextu: politické, sociální a kulturní dimenze* z pera kolektivu autorů a autorek shromážděných kolem editorského týmu Aleše Karmazina a Blanky Knotkové-Čapkové z Katedry asijských studií Metropolitní univerzity Praha. Celkem osm kapitol zabírá adekvátní rozsah bezmála dvou set stran. Strukturou pak kniha představuje spíše sborník, kdy jednotliví autoři a autorky kapitol (kromě 1., 2. a 8., které zastupují úvod, teoreticko-metodologická východiska a závěr) analyzují konkrétní postkoloniální situaci v jedné zemi či oblasti zájmu. Jak již z podstaty asijských a postkoloniálních studií vyplývá, lze k nim přistoupit z široké škály úhlů a vědních disciplín. Různé akademické zázemí autorů a autorek tento důležitý faktor zohledňuje.

Úvodem editoři knihy vysvětlují záměr knihy, jejíž vznik podnítily úvahy o interdisciplinaritě. Vymezuji hledisko regionální (Asie) a teoretické (postkoloniální studia) s přesahem do široké škály humanitních a společenskovedních disciplín, které jsou na sobě vzájemně závislé. Postkoloniální studia, o jejichž podstatě a historii autoři dále diskutují, pak mají zastřešující funkci, která se více či méně promítá do jednotlivých kapitol. Jak Knotková-Čapková a Karmazin nastiňují, navzájem prolnuté koncepty norem, hranic a identit v této knize vycházejí z konstruktivistických teorií. Tyto tři koncepty pak provázejí knihu jako celek a v úvodní části jsou zdařile vymezeny a ukázány na dílech předních postkoloniálních autorů a autorek. Hlavním cílem publikace je nalézt most mezi různými kulturami, díky kterému dochází k oboustrannému obohacování, a tím se vymezit vůči plochému obrazu jiných kultur. První úvodní kapitola je pochopitelným představením základních tezí naplňujících podstatu postkoloniálních a asijských studií.

Autorem druhé kapitoly, jež pojednává o teoreticko-metodologických východiscích asijských studií, je Dalimír Hajko, slovenský filozof, literární kritik a esejista, který působil ve Slovenské akademii věd a na několika slovenských univerzitách. Dodnes je aktivním přispěvatelem do několika literárních a filozofických periodik. Mimo jiné je jeho zaměřením také indická filozofie a náboženství. Právě Indie je bezesporu kolébkou mnoha postkoloniálních směrů a zvučných jmen v tomto oboru (např. Gayatri Ch. Spivak, Homi K. Bhabha, Partha Chatterjee, aj.). Ústřední myšlenkou Hajkova příspěvku je důraz na multidisciplinární přístup ve výzkumu asijských studií a správný a důsledný výklad nabytých znalostí, jako jediný způsob skutečného pochopení jevů. V procesu bádání Hajko zcela nezavrhuje spekulativnost, ale naopak poukazuje na její možný přínos v podobně inspirací a invencí. Podobně pak nahlíží i na subjektivitu a vymezuje se vůči spoléhání na ryze kvantitativní data. Nejenže Hajko navázal a rozvedl stěžejní myšlenky úvodní části knihy, ale velmi srozumitelně nastínil hlavní úskalí výzkumu asijských studií a možná východiska.

Následujících pět kapitol představuje konkrétní postkoloniální situace v Kazachstánu a Uzbekistánu, Číně, Madagaskaru, Japonsku a Indii. Postkoloniální transformací prvních dvou zmíněných zemí se v knize zabývá Martina Varkočková, která působí na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií při Metropolitní univerzitě Praha. Jejím primárním zaměřením jsou mezinárodní vztahy v oblasti Střední Asie. V případě této knižní kapitoly si Varkočková zvolila koncept *provincionalizace* Evropy, jak jej představil Dipeshe Chakrabarty. Teorii pak následně aplikuje na vymezování vůči Evropě v projevech prvních prezidentů Kazachstánu a Uzbekistánu po rozpadu SSSR. Varkočková definuje několik nástrojů k *provincionalizaci* Evropy. Pro příklad zde uvedme odmítnutí univerzality konceptů, které vznikly v Evropě, tedy v jiném prostředí za jiných okolností, či poukázání na mezery evropských teorií. Kapitola tak velmi srozumitelným jazykem vystihuje počáteční situaci ve vybraných středoasijských zemích, jež dozajista nebyla nepodobná situaci postkoloniální. Autorka se v závěru zamýšlí i nad možnými důsledky pro zahraniční politiku. Právě zavržení nadřazenosti evropských tradic tak dle Varkočkové snáz svede náklonnost Kazachstánu a Uzbekistánu k Číně, popř. Rusku. Zároveň upozorňuje i na nedostatky v počátcích reforem obou zemí, které mohly vést k určité demagogii vůči Evropě. Zhodnocení možných důsledků transformace a spekulace nad dalšími pravděpodobnými příčinami *provincionalizace* Evropy považují za velký

přínos této kapitoly, neboť otevírá prostor k dalšímu bádání. Lze tím také odkázat na slova D. Hajka v předchozí kapitole.

Třetí kapitola Aleše Karmazina, pojednávající o normativních překryvech mezi Čínou a západním mezinárodním řádem, představuje další zdařilý příklad záměru celé knihy. Autor působí na Katedře asijských studií při Metropolitní univerzitě Praha a také externě v Institutu politologických studií Univerzity Karlovy. Jeho dlouhodobým akademickým zájmem je mezinárodní řád a suverenita, geograficky se zaměřuje především na Čínu či Indii. Ve své kapitole přichází s vlastním termínem „normativní pivot“, představující pomyslný most mezi různými entitami, díky kterému lze nalézt určité normativní podobnosti ve vnímání politiky. Takovýmto pojetím je podle autora *developmentalismus*, který má představovat normativní pivot mezi Čínou a mezinárodním společenstvím. *Developmentalismus* se ve smyslu socio-ekonomického a materiálního rozvoje a posilování postavení Číny stal hlavním principem politiky. Karmazin argumentuje, že čínský *developmentalismus* představuje hlavně reakci na globalizaci, ale také ryze čínský přístup k rozvoji, jehož průniky se západním liberalismem lze částečně pozorovat např. v nutnosti sociální podpory ze strany státu. Kapitola velmi zevrubně nastiňuje teoretická východiska mezinárodního řádu a konceptualizaci pojmu *developmentalismu*, čímž pozvedla akademickou úroveň celé knihy, ale zároveň tím může čtenáři s více generickým zájmem o asijská studia bez politologického zaměření poněkud zkomplikovat chápání a v konečném důsledku i odradit. Překonání této úvodní části se však dozajista vyplatí, protože Karmazin se následně dostává jednak k historickému základu čínského *developmentalismu*, který sahá až do 19. století, jednak ukazuje integrační proces Číny jako jeden z principů *developmentalismu* a v závěru se také zaobírá lidskými právy. Právě i natolik nepravděpodobný jev, jako jsou lidská práva, může dle autora, byť omezeně, představovat normativní pivot mezi Čínou a mezinárodním řádem.

Autorem následující kapitoly, jež se zabývá různými fázemi dějinného kolonialismu a jeho důsledky na Madagaskaru, je etnolog Marek Halbich působící na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Halbich strávil na Madagaskaru tři roky terénním výzkumem etnické skupiny Betsimisaraka, z něhož čerpá i ve své kapitole. Proč právě Madagaskar zaujal pozici v knize se zaměřením na asijská studia? Přes geografickou náležitost k africkému kontinentu má tato ostrovní země, a především její

obyvatelstvo, značnou spojitost s jihovýchodní Asií. Právě původ Malgašů je dosud diskutovanou otázkou a Halbich tak svou kapitolou vnáší toto téma i do českého prostředí. Autor si stanovil za cíl poukázat na koloniální, postkoloniální a globální situace v Madagaskaru, které se dosud prolínají. Vedle podrobné analýzy původu malgašského obyvatelstva seznamuje Halbich čtenáře s konkrétními předpoklady koloniální situace, způsobené nejen několika migračními vlnami z oblasti Asie, ale především francouzskou nadvládou. Velmi zajímavý je také vhléd do terénního výzkumu, ve kterém se zaměřil především na kolektivní paměť. Pro udržení celistvosti by čtenáři uvítali komplexní shrnutí kapitoly a jejích cílů. I přes obsahově velmi pestrou kapitolu knihy se však autor v závěru zabývá prakticky výhradně její poslední částí analyzující současnou globální situaci v souvislosti s důlní společností Ambatovy, jež má významný dopad na obyvatelstvo východního Madagaskaru. Z této kapitoly je patrné, že se autor pokusil vysvětlit mnoho jevů a okolností ovlivňujících současný Madagaskar v rámci omezeného rozsahu. Například důsledky operací společnosti Ambatovy by mohly být zřetelnější, pokud bychom se v kapitole dočetli více o jejím vzniku, původu a hlavních motivech.

Své místo v knize má také Japonsko, jehož mediálním obrazem se dlouhodobě zabývá Igor Pruša, japanolog a odborník v oblasti mediálních studií. Jak sám autor podotýká, kapitola sama o sobě příliš nesouvisí s kontextem celé knihy, ale představuje podobný koncept, jenž se snaží o porozumění mediálních jevů mimo tradiční oblasti zkoumání. Za tímto účelem aplikuje Pruša pojem *dewesternizace*, který ve vztahu k médiím hojně využívá především v posledních letech. Prostřednictvím vybraného případu – drogového skandálu japonské zpěvačky, tak Pruša ukazuje nejen specifika japonské mediální krajiny, ale i rysy japonské společnosti. Za pomoci mediálního rámování vysvětluje, jak některé události, jež by v evropském kontextu nejspíš obsadily místo spíše v bulvárních plátcích, mohou v japonském prostředí vyvolat seriózní diskusi, což poukazuje na silnou praxi dodržování norem v rámci japonské společnosti. Je nutno podotknout, že Prušova kapitola z celé knihy poměrně výrazně vybočuje, zároveň však nabízí alternativní přístup v oblasti asijských studií. Prušovi rozhodně nelze vytknout srozumitelnost a vysokou míru atraktivity psaného projevu.

Poslední kapitola se zabývá průniky genderové a postkoloniální analýzy na příkladu básně „Santálská žena“ od bengálského umělce a myslitele Rabíndranátha Thákura, který byl také významným kritikem diskriminace žen. Autorkou kapitoly není nikdo jiný než přední česká indoložka se specializací na Bengálsko, kulturoložka a odbornice na genderová studia Blanka Knotková-Čapková. Úvod kapitoly velmi umě navazuje na celý koncept knihy, přičemž se čtenář dozvídá především o genderových aspektech přítomných v orientalismu. Teoretickým východiskem této kapitoly je intersekcionalita, tedy „křížení nerovností různých kategorií“ (s. 177), jako je gender, rasa či společenská třída. Právě intersekcionalita je velmi vhodným konceptem, který zcela odpovídá situaci hlavní postavy vybrané básně. Autorka pomocí metod vzdorného a pozorného čtení analyzuje konkrétní reprezentace feminity a koloniality, a zároveň interpretuje a ukazuje na členění hned několika způsobům diskriminace. Hlavní postava básně je žena, která je příslušnicí santálské etnické skupiny, jež podobně jako další kmenové komunity patří na nejnižší úroveň v kastovním systému. V básni je vyobrazena, jak vykonává namáhavou práci na stavbě, a je pozorována vypravěčem, který si ji pro práci najal. Nejedná se tak o plochou analýzu básně, ale důmyslnou interpretaci s dosazením do kulturního i dobového kontextu. Celkový přínos kapitoly spočívá nejen v rozšíření a zdůvodnění interdisciplinárního přístupu k asijským studiím, jenž je za potřebí pro skutečné pochopení reality, ale také v jeho zdařilé demonstraci v podobě literární analýzy.

Kniha *Asijské hierarchie v postkoloniálním kontextu* ve své podstatě představuje spíše sborník, jehož autoři poukazují na vybrané postkoloniální situace v konkrétních zemích. Hlavní pilíře knihy – normy, hranice a identity – tak ve všech kapitolách našly své uplatnění. Publikace je přínosem především z hlediska teoretického a geografického vymezení, čímž přispěla k poměrně zanedbané oblasti výzkumu v českém prostředí. Jednotlivé kapitoly se však zdají celkově nekonzistentní co do struktury a hloubky teoretizace. Zatímco Karmazinova kapitola představuje silně teoretizující příspěvek, kapitoly ostatních autorů jsou postavené primárně na analýze vybraného jevu. To však může být dáno rozličným akademickým prostředím, v rámci kterých se autoři a autorky profilují.

Z jistého pohledu by se dalo pochybovat o patřičnosti dvou kapitol v kontextu celé knihy, konkrétně o Halbichově příspěvku o Madagaskaru a o mediálních skandálech v Japonsku od I. Pruši. V prvním případě však autor sám poukázal na problematiku národní identity, která je u Malgašů velmi nejednoznačná a do značné míry ovlivněná migrací z Asie. V případě Prušovy kapitoly však pochybnosti poněkud převládají.

Z formálního hlediska by si kniha zasloužila ještě jedno kolo korektury. Poněkud zvláštní je také struktura kapitol, kdy kapitolu 1 představuje úvod. Standardně se číslují kapitoly až po úvodní části knihy. Čtenář se navíc dozvídá jména autorů a autorek až v samotném závěru celé knihy nebo v tiráži. Mohlo by být příhodné uvést jména u každé kapitoly nebo alespoň v obsahu knihy.

I přes zmíněné nedostatky však kniha přináší vhled do problematiky, jež své místo v českém prostředí teprve nachází. Dozajista je přínosem nejen pro ty, kteří se zabývají pouze jednou ze zkoumaných oblastí či jedním tématem. Všechny jednotlivé kapitoly představují inspirativní pohled a odlišný způsob nazírání na postkoloniální situace.

AUTHOR BIOGRAPHY

Zdeňka P. Kyselová graduated from Palacky University Olomouc, where she majored in Japanese Studies, and Metropolitan University Prague, where she majored in International Relations and Asian Studies. In her research, she focuses on Japanese domestic and foreign policy, and international relations in East Asia. Currently, she is a PhD student at Palacky University Olomouc.

Jan Hornát – Lucie Kýrová (eds.): America First: Příčiny a kontext volebního vítězství Donalda Trumpa

1. VYDÁNÍ. PRAHA: KAROLINUM, 2020, 278 STRAN,
ISBN 978-80-246-4606-0

MICHAL HIMMER

University of West Bohemia, Pilsen, Czech Republic

E-MAIL

majkl37@kap.zcu.cz

ORCID

<https://orcid.org/0000-0002-9076-0390>

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1856>

Vítězství republikánského kandidáta Donalda Trumpa v amerických prezidentských volbách v roce 2016 bylo pro mnoho analytiků, politiků a velkou část světové veřejnosti velkým překvapením. Trump, jemuž nebyl předpovídán ani úspěch v republikánských primárkách, se najednou stal nejmočnějším mužem na světě. Jak k něčemu takovému mohlo dojít? Čím zaujal americké voliče? Kdo Trumpa vůbec volil? Těmito a mnohými dalšími otázkami se ve své publikaci *America First: Příčiny a kontext volebního vítězství Donalda Trumpa* zabývá kolektiv autorů v čele s Janem Hornátem a Lucií Kýrovou. V celkovém součtu se na knize podílelo celkem jedenáct akademiků, přičemž většina z nich má či měla vazbu na Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (IMS FSV UK). Rizikem většího počtu autorů občas bývá nesourodost knihy způsobená jinými publikačními styly každého z nich, v této knize tomu tak ale nebylo. Ačkoliv se některé z kapitol lišily např. metodologicky – využití kritické diskurzivní analýzy v kapitole Kryštofa Kozáka týkající se imigračního diskurzu (počátek na s. 189) či kvantitativní obsahové analýzy v kapitole Alice Rezkové (počátek na s. 214) – publikace tím netrpěla. Pro čtenáře se naopak jednalo o zajímavé zpestření.

Cíl knihy si její autoři definovali následovně: „*popsat a analyzovat jednotlivé stránky společenské situace ve Spojených státech kolem roku 2016 a objasnit strategii a postupy, jimiž se Donaldu Trumpovi podařilo využít trhlin v socioekonomické a kulturně identitní soudržnosti Američanů k dosažení volebního vítězství*“ (s. 7). K naplnění daného cíle měla autorům posloužit analýza kontextu voleb v roce 2016 a zároveň stěžejních témat, jež měly velký vliv na to, jakým způsobem celé volební klání dopadlo. Autoři se při výběru rozebíraných okruhů, a to jak v rámci první části knihy věnující se kontextu voleb, tak v rámci druhé části týkající se konkrétních témat, řídili specifickým klíčem. Nehledali témata, která tvořila pouhou epizodu zkoumaného volebního klání, ale spíše se zaměřili na aspekty a trendy, jež jsou v americkém sociálně-kulturním a politickém prostředí přítomny dlouhodobě. Chtěli totiž poukázat na to, že D. Trump nebyl kandidátem, který by nastoloval dosud neřešená a nediskutovaná témata nebo přišel s novým politickým směrem, nýbrž se mu „pouze“ podařilo umně propojit témata již existující, čímž oslovil různé skupiny amerických voličů. Jednotlivé kapitoly publikace proto nezkoumaly pouze období 2015–2016, tj. od oznámení kandidatury Trumpa až po volební rok, ale vracely se do minulosti, kde pátraly po počátcích a evoluci jednotlivých analyzovaných témat.

Vzhledem k tomu, že kniha vznikala v průběhu let 2017 a 2018, měli autoři možnost zabývat se také prvními 100 dny Trumpa v prezidentském úřadě. Díky tomu mohli posoudit, jakým způsobem se mu podařilo naplnit předvolební sliby a zda se opravdu uchýlil ke všem deklarovaným opatřením.

Autoři se v první části knihy snaží čtenáři přiblížit samotnou osobu Donalda Trumpa jakožto kandidáta na prezidenta a dále situaci na společenské a politické scéně roku 2016. Ačkoliv Trump mohl vyvolávat dojem někoho, kdo nemá s politikou nic společného, o post prezidenta se chtěl ucházet už na počátku milénia. Zajímavou skutečností představuje rovněž jeho stranická nestálost, v jejímž rámci v průběhu své politické kariéry vystřídal celkem tři strany (s. 11–12). Publikaci se daří poukázat na fakt, že diskutované fenomény, tj. krize stranického systému, průmyslová krize amerického středozápadu, vliv hnutí Tea Party, fenomén alternativních faktů a role menšin, nejsou v americké společnosti ničím novým. Postupné vzdalování se obou hlavních politických stran a jejich střídavé úspěchy a neúspěchy lze sledovat dlouhodobě (s. 39–49); počátek úpadku průmyslu na středozápadě se datuje ke konci šedesátých let (s. 53); neformální skupina známá jako Tea Party se do celonárodního povědomí dostala již v roce 2009 (s. 77); o fenoménu využívání alternativních faktů a manipulování s pravdou se v americkém kontextu hovoří od šedesátých let 20. století (s. 92) a role menšin je tématem už od politik Abrahama Lincolna v šedesátých letech 19. století (s. 111–112). Otázkou zůstává, zda se tato strategie na určitých místech neminula účinkem. Jako příklad lze uvést kapitolu věnující se roli menšin. Po historické reflexi, která diskutuje proměňující se přízeň dílčích minorit a různorodé strategie, jež vůči nim byly ze strany republikánů a demokratů uplatněny, se autorky kapitoly dostávají k Trumpovi, u něhož diskutují situaci v roce 2016. Do minulosti se v následném textu téměř nevrací, a pokud ano, ve většině případů je reflektována jen administrativa Baracka Obamy. Historizující část kapitoly tak v podstatě „pouze“ potvrdila skutečnost, že se daný fenomén vyskytoval už v minulosti, a byť nabídla zajímavé informace a fakta (např. změny strategií republikánů a demokratů v otázce oslovování menšin), k řešeným volbám v roce 2016 nikterak výrazně nepřispěla.

Ze čtenářského pohledu sráží první část knihy rozdrobenost některých kapitol a stylistická nedotaženost. První jmenovaný problém lze demonstrovat na kapitole týkající se krize stranického systému. Danou

kapitulu tvoří 20 stran textu rozdělených do celkem 12 kapitol či podkapitol, přičemž některé z nich nemají ani stranu. S nadpisem má čtenář pocit, že začíná novou a specifickou část textu, ačkoliv se v konečném důsledku jedná o pokračování předchozí myšlenky. Jednotlivé subkapitoly zároveň nejsou zaneseny v obsahu, což ztěžuje orientaci v knize. Druhá výtka se týká zejména opakování stejných slov či slovních spojení ve vzájemné blízkosti (např. slovní spojení „dochází k závěru“ ve dvou větách po sobě na s. 52; sloveso „vykreslit“ ve dvou větách po sobě na s. 66; použití slovního spojení „Donald Trump“ či slova „Trump“ devětkrát v pouhých dvou po sobě jdoucích odstavcích na s. 88) a nadužívání zájmena „který“ (např. použito čtyřikrát ve dvou po sobě jdoucích souvětích na s. 65, málokdy bylo alternováno se synonymickým výrazem „jenž“). V souvislosti s výše uvedenými nedostatky je však nutné dodat, že čtenáře nerušily do takové míry, že by mu výrazně ztížily přijímání nových informací a pochopení textu.

Jak je uvedeno výše, druhá část knihy byla namísto kontextu voleb tvořena stěžejními tématy, jež se v jejich průběhu řešila. Autoři se proto zabývali obchodním protekcionismem, pohledem na EU a transatlantické vztahy, imigračním diskurzem a vztahem mezi Spojenými státy a Čínou. Jednotlivé kapitoly svou strukturou i obsahem do velké míry kopírovaly kapitoly z první části, tj. i zde se objevovala historická geneze tématu, diskuze nad jeho použitím v rámci Trumpovy kandidatury a dílčí závěr shrnující obsah kapitoly. Z logiky věci je jasné, že zkoumaná témata přímo navazují na socio-ekonomický a politický kontext prezidentských voleb z roku 2016, jelikož se jedná o otázky, které společností a politikou v daném roce hýbaly. Autoři tedy v jednotlivých kapitolách představili Trumpův náhled na dotčená témata, přičemž se jim dobře podařilo zachytit jeho rétorickou sílu, díky níž byl schopen nastavit agendu tak, jak on sám chtěl. Příkladem tohoto tvrzení budiž Trumpův imigrační diskurz. Nejen, že se mu díky jeho projevům a aktivitám podařilo vytvořit z migrace jedno z klíčových témat prezidentských voleb, ale zároveň jej dokázal rámovat takovým způsobem, který podporoval jeho vizi migrace jakožto problému. Spojené státy byly dle Trumpova názoru ohroženy nejen ilegální migrací proudící zejména z Mexika, ale rovněž legální migrací přicházející ze zemí Blízkého východu. Právě migrace přináší Spojeným státům komplikace ve formě rostoucí kriminality, rizik teroristických útoků, zvyšujícího se množství drog na území atd. Daná kapitola dobře

poukazuje na skutečnost, že se Trumpovi povedlo vytvořit dichotomii my vs. oni, na jejímž základě se snažil generovat hlasy voličů.

V podobném duchu se autorům podařilo nenásilně demonstrovat, jakým způsobem pracoval Trump s úbytkem pracovních míst, čímž reagoval na průmyslovou krizi na středozápadě. V důsledku daného úbytku oprášil klasickou vizi amerického protekcionismu a izolacionismu, kterou shrnul do svého volebního hesla *America First*. Mizící pracovní místa zároveň spojil s čínskou ekonomickou expanzí, což mu poskytlo další argument ke kritice Číny. Druhá část knihy tedy dobře navazuje na její první část a propojuje jednotlivá témata mezi sebou. Díky tomu prezentuje obraz ucelené Trumpovy strategie, kterou ve volbách v roce 2016 použil.

Publikace *America First: Příčiny a kontext volebního vítězství Donalda Trumpa* poskytuje čtenáři rozmanité informace obklopující americké prezidentské volby z roku 2016. Cíle, které si autoři knihy vytyčili, se jim podařilo naplnit – popsali a analyzovali kontext voleb a témata, jež o jejich výsledku rozhodla. Sama publikace nepřináší žádné převratné závěry, které by obrátily vnímání diskutovaných prezidentských voleb naruby, ani nevyvolává diskuzi, jež by měla alternovat pohled oboru politologie či mezinárodních vztahů na postavu Donalda Trumpa. O to se však ani nesnažila. Její síla spočívá v množství poskytnutých informací, demonstraci Trumpových schopností nastolovat a rámovat témata a ukázce historického podhoubí jednotlivých trendů hýbajících socio-ekonomickým, kulturním a politickým životem Spojených států v roce voleb. Ve způsobu výběru témat knihy, tj. koncentraci na aspekty, které se objevovaly již v historii a nejsou tak pro americkou společnost ničím novým, a následném historizujícím pohledu na dané aspekty však lze spatřovat i největší slabinu publikace. Kvůli upřednostnění dějinného kontextu kniha opomíjí případná dílčí témata voleb, jež se v historii neobjevovala, ale byla specifická pouze v případě analyzovaného volebního klání. I v situaci, kdy by žádná taková témata neexistovala, si je možné představit, že by autoři namísto historického kontextu nabídli čtenáři více informací např. o Trumpově týmu poradců, který ve volbách určitě sehrál podstatnou roli, nebo jeho protikandidátce Hillary Clintonové, jež špatným uchopením své kampaně a nejasnou sebe prezentací Trumpovi k volebnímu vítězství dopomohla. Lehká výtka směřuje rovněž k rozdrobenosti některých kapitol a občasné stylistické těžkopádnosti.

I přes dílčí kritiku je však závěrem nutné uvést, že výše zmíněné kniha rozhodně stojí za přečtení. Publikace přináší ucelený souhrn týkající se kontextu voleb a témat, jež měla zásadní vliv na jejich výsledek. Svým obsahem osloví převážně čtenáře, kteří se zajímají o Spojené státy americké, Donalda Trumpa a historický kontext současných fenoménů, ale nemají čas a prostor si jednotlivé informace zjišťovat z dílčích zdrojů. V neposlední řadě kniha čtenáři pomůže lépe se zorientovat v „rozbouřených vodách“, kterými se americké prezidentské volby v roce 2016 staly.

AUTHOR BIOGRAPHY

Michal Himmer completed his master's studies in Law and International Relations at the University of West Bohemia in Pilsen. He is currently pursuing a PhD degree in International Relations at the same university. His academic interests consist of conflict resolution, foreign policy motivation, and the PRC in international affairs.

Ivan Krastev: Už je zítra? Aneb jak pandemie mění Evropu

1. VYDÁNÍ. PRAHA: KAROLINUM, 2020, 58 STRAN,
ISBN 978-80-246-4647-3

DAVID JÁGR

Charles University, Prague, Czech Republic

E-MAIL

david.jagr@fsv.cuni.cz

ORCID

<https://orcid.org/0000-0002-2206-3024>

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv-cjir.1857>

Psát obšírně o tom, kdo je Ivan Krastev a jakou vůdčí roli zaujímá mezi současnými evropskými intelektuály, by bylo zřejmě nošením vody do Dunaje. Respekt chovaný k osobě jednoho z nejznámějších politologů současnosti s kořeny v Bulharsku (a stejně tak i k jeho erudici) vyplývá již z jeho porozumění rozdílným myšlenkovým světům na obou stranách bývalé železné opony. Rozdíly totiž existují i po formálním sjednocení Evropy, a to minimálně právě v odlišném uvažování či ve výplatních páskách. Je to právě Krastev, který tyto dva světy spojuje, když dokáže reflektovat vnímání Evropy z pohledu obyvatel Sofie i Vídně.

Kniha, jež se žánrově nejspíš blíží eseji, je svým rozsahem útlá a tedy ekologická, když šetří slova i lesy. Přesto je vzhledem ke své aktuálnosti a zároveň i nadčasovosti plná ostrých nábojů v podobě argumentů, které si zaslouží pozornost. V jejím případě lze varovat před pesimistickým čtením, což vyplývá jednak z faktu, že byla psána během prvních měsíců světové pandemie COVID-19, ale rovněž i ze skutečnosti, že pandemie veselou a oblíbenou problematikou zkrátka být ani nemohou (zvláště pokud v její přítomnosti stále žijeme). Strukturu knihy pak lze zjednodušit na čtyřchodové menu (úvod, dvě kapitoly a závěr), přičemž zřejmě největší delikatesou pro mysl čtenáře je úvodní část s poetickým názvem Šedá labuť. Ta odkazuje na teorii o šedivé labuti označující něco vysoce pravděpodobného, co by mohlo náš svět obrátit vzhůru nohama, přesto to ale při svém příchodu způsobí obrovský šok. A právě pandemie koronaviru je dle Krasteva příkladem takto zbarvené labutě.

Krastevův text vznikl během úvodních měsíců pandemie na jaře 2020, kdy musel být jeho autor podobně jako mnozí další Evropané izolován doma. Kosmopolita žijící ve Vídni pro tyto chvíle asociálnosti volil bulharský venkov, kde se vypořádával s novou životní situací prostřednictvím psaní. Krastev v textu ostatně poznamenává, že v Evropě jsou venkovská sídla dědictvím epidemií moru (s. 27–28). Při čtení textu je tedy třeba nezapomínat, že práci tvořil v době, kdy se občané uchýlili do bezpečí národních států, ať už to znamená cokoliv. Tedy v době, kdy se Evropa zastavila a kdy byla do jisté míry pozdržena i demokracie – ve většině evropských zemích totiž došlo k zavedení nouzové legislativy, odložení voleb či postavení demonstrací mimo zákon. O rozsahu omezení vypovídá i skutečnost, že v dubnu 2020 byly parlamenty pozastaveny v zemích s více než dvěma

miliardami obyvatel. Pravděpodobně nejvýstižnější ilustrací tohoto specifického období byl zákaz procházení se v parcích.

Přestože autor své dílo připravoval v rané a divoké fázi krize, jsou jeho výhledy a teze většinou platné i po velmi dlouhém vývoji pandemie a po všech změnách a mutacích koronaviru COVID-19. Mnohé se ale posunulo dále, občané se již v dalších letech boje s koronavirem např. nemuseli obávat toho, že by neměli možnost setkávat se ve větším počtu než 50 osob či že by nemohli demonstrovat, jak se Krastev původně obával. Demonstrace proti opatřením zavedených vládami v souvislosti s koronavirem se během pandemie naopak vyprofilovaly v poměrně charakteristický prvek doby.

Autorovou ambicí nicméně nebylo předvídat, jak bude vypadat svět po pandemii. Jeho jedinou a upřímnou snahou byl pokus o analýzu pandemie koronaviru jakožto nového fenoménu. V součtu se tedy jedná o jakési zhodnocení situace na bojišti a zachycení paradoxů velmi specifické doby. Přesto se náznakům předpovědi neubráníl, a to včetně úvah o Evropské unii (EU). V této souvislosti pandemii vnímá jako předeheru transformace evropského snu a domnívá se, že Unie riskuje svůj územní rozpad a propad do bezvýznamnosti. Navazuje tak na svou nejnámější práci s názvem *After Europe* z roku 2017.¹ Krastev ovšem myšlenku evropského projektu jako takového nekritizuje a ani si konec EU nepřeje. Pouze naznačuje, že její nenápadnost v počátcích boje s novým virem přinesla další prostor pro kritiku a příležitosti pro národní vlády. Sám nicméně dodává, že zdravotnictví v EU vždy spadalo do kompetencí národních vlád. Zároveň si ale neodpouští hyperbolu, že EU připomíná Svatou říši římskou ve svých posledních desetiletích, kdy lidé žijící na území říše ani nevěděli, že jsou její součástí.

Ale zpět k pandemii. Ta z perspektivy Krasteva nebude dočasnou záležitostí, která se objeví a zase zmizí. Svět naopak změní tak, že bude po jejím konci jiný. Krastev se nám tak pokouší naznačit, že se již nebudeme moci vrátit zpět. Přejde nová normalita. Proto konstruuje tzv. Generaci C, jež je utvářena pandemií a bude vyrůstat v katastrofické recesi (s. 31).

Pandemie ve své analýze řadí hned vedle válek a revolucí, které vždy provádějí restart světa. Zde ovšem upozorňuje, že války a revoluce si lidé

pamatují, avšak pandemie již nikoliv. Paradoxně na ně zapomínají i historici, což dokládá srovnáním množství literárních děl o světových válečných konfliktech a o španělské chřipce. Přitom nejtragičtější událostí 20. století byla právě pandemie španělské chřipky, jež nakazila třetinu světové populace (500 milionů lidí) a přinesla 50 až 100 milionů obětí. Španělská chřipka tak pravděpodobně způsobila shodný počet úmrtí jako dvě světové války dohromady. Neschopnost pamatovat si epidemie má dle Krasteva možná co do činění s obecnou averzí lidí ke smrti a utrpení, ač je smrt všudypřítomná (minimálně v televizních pořadech). Válka navíc nabízí prostor pro hrdiny a vlastenecké narativy. Smrt v pandemii je naopak smrtí nedůstojnou. Morové sloupy, připomínky dávných vítězství nad pandemií moru, nalezneme téměř v každém větším městě. Památníky po koronaviru ale zatím symbolizují primárně nanoroušky pohozené v přírodě. Jisté je, že tu zůstanou ještě dlouho.

Ač Krastev deklaruje, že jeho text je analýzou, a nikoliv pokusem o věštbu, odhadům a soudům se nevyhýbá. Obecně k předpovědím trefně poznamenává, že naše předpovědi jsou ještě méně spolehlivé než testy na koronavirus, jež byly k dispozici v prvních dnech pandemie. Jednou z jeho odvážných tezí, kterou ověří až čas, nicméně je, že pandemie ukončí globalizaci (respektive její podobu, kterou jsme znali) a vyvolá pandemii nostalgie. Jakmile tedy řádění koronaviru skončí, budou lidé údajně pociťovat nostalgii po nenávratně zmizelé době, kdy mohli snadno létat prakticky kamkoliv po světě a kdy byly restaurace přeplněné až k prasknutí. Již druhý pandemický rok se autor mohl podívat nad tím, jak rychle se svět otevřel z pohledu cestování i restauračních zařízení, podobně s jakou rychlostí lidé zapomněli, že ještě před pár měsíci nemohli opustit ani perimetr svého okresu, města či vesnice. Lidé zkrátka vytěšňují zlé. V případě válek a revolucí pak snáze nalézají křivdy i hrdinství, které mají potřebu připomínat a žít ve své paměti, a to více než boj s těžko identifikovatelným nepřitelem.

Krastev podobně jako další autoři z období první vlny chápal pandemii jako něco, co zesílí a vyostří negativní trendy a konflikty.² Obdobně se ve svém výčtu nevyhnul ani osobě Carla Schmitta a jeho pojetí výjimečného stavu, tedy polemice sporné a hojně diskutované.³ Na druhou stranu nastiňuje, že globální reakce na koronavirus rozostřila hranice mezi různými typy režimů. Demokratické režimy byly ochotné narušovat

soukromí svých občanů stejně jako režimy autoritářské, autoritářští vůdci se zase zajímali o reakci veřejnosti obdobně jako politici demokratičtí obávající se dalších voleb. Ale např. zde již nepřipomíná, že autoritářské režimy mají sklony k falšování statistik či k umlčování kritiky. Rovněž ale otevřel klíčovou otázku důvěry veřejnosti v instituce. Praxe ukazuje, že ta je pro zvládnutí pandemie naprosto zásadní. Krastev rovněž identifikoval karanténní nacionalismus, jenž v Evropě vystřídal stávající model spolupráce. V krizových momentech ovšem může být egoistický přístup krátkodobě výhodnější a zejména jednodušší.

V jedné z kapitol se pak věnuje blíže i ekonomice a ekonomickým stimulům. Uvádí, že pokud v případě finanční krize z let 2008 až 2009 nedůvěra v trhy nevyústila v tlak po větších vládních intervencích, v době pandemie již vítězil opačný přístup, než byla nepopulární politika austerity z poslední krize. Vládní vměšování do ekonomických trhů tak bylo během pandemie největší od roku 1989. Do období světové hospodářské krize z počátku 21. století pak časově zařazuje počátky trendu deglobalizace, který pandemie ještě urychlila. Autor ovšem ignoruje sílící nadnárodní korporace, růst migrace či uniformitu kultury. Na jiném místě zase uvádí, že se lidé během pandemie stávají snad ještě většími kosmopolity než dříve, protože lidé z celého světa řeší obdobné obavy.

Krastev se ve svém textu rovněž zamýšlí nad tím, zda lze koronavirus chápat jako egalitářský či nikoliv (s. 29). Nejprve argumentuje, že vir nerozlišuje a útočí stejně na chudé i bohaté. To ale vyvrací již situace, jako jsou preventivní podávání monoklonálních protilátek prominentům států, jako tomu bylo v případě pozitivního testu u českého prezidenta Miloše Zemana. Při bližším prozkoumání ale Krastev nabízí obraz podobný dopadům klimatických změn, tedy že změny klimatu ohrožují obyvatele světa různě.

Silnými stránkami textu je autorova touha vidět věci tak, jak jsou, a shromáždit fakta pro budoucí pokolení. V dynamické době plné informací se totiž na mnohé důležité momenty i paradoxy snadno zapomene. Zapadnout by neměl třeba Krastevův postřeh, že v počátcích pandemie slavily úspěch vlády a nikoli populistická rétorika. Vysvětlením počátečních národních sjednocení, jež mnohé společnosti nezažily řadu let, byla dle něho právě intenzita strachu. Dezinformační narativy se obecně začaly objevovat silně až na podzim roku 2020. Ilustrativní je i příklad z ČR,

konkrétně hvězdné okamžiky ministra vnitra Jana Hamáčka (ČSSD) z jara 2020. Jeho červený svetr se stal symbolem společného zvládnutí prvotní fáze pandemie, na podzim roku 2021 ovšem jeho strana po třech dekádách demokratického vývoje ČR vyklidila malostranské paláce. Na základě jedné vlny tedy nelze hodnotit výkony vlád. Dle Krasteva navíc musely vlády v nepředvídatelné situaci z počátku pandemie konat tak, jako konaly vlády ostatní, a to z důvodu, aby vytvářely dojem, že mají věci pod kontrolou. Krastev si nicméně zachovává nadhled a uvádí, že zavedení nouzového stavu nebylo známkou krize demokracie, ačkoliv lidé v prvních fázích krize udělovali svým vládám výjimečné pravomoci až příliš ochotně. Stejně tak vyjadřuje naději, že liberální demokracie mohou ze svého úspěšného a účinného jednání dokonce vyjít posíleny.

Pandemie dle bulharského politologa rovněž odhalila ošklivou tvář Číny. Svět po koronaviru by tak měl být méně vstřícný vůči globálním ambicím Pekingů. Krastev si ale neuvědomuje závislost světa na Číně během pandemie i jindy. Většina zdravotnického materiálu potřebného pro zvládnutí pandemické situace pocházela právě z Číny, země čínského draka navíc vzešla z pandemie reálně méně ekonomicky oslabena než např. starý kontinent. I krize se subdodavatelskými řetězci napovídá, že závislost na Číně snadno nezmizí. Bez této velmoci navíc nelze bojovat ani proti klimatickým změnám.

Na závěr autor připomíná román José Saramaga *Slepota*. Saramago nevěří, že by epidemie nějak transformovaly společnost, z jeho pohledu nám pouze napomáhají vidět pravdu o našich společnostech. Krastev uvádí, že má-li Saramaga pravdu, bude důležité, abychom pochopili, čeho jsme byli v případě koronavirové pandemie svědky. Pandemie koronaviru navíc dle Krasteva zakládá naději lidstva ve vědu a racionalitu.

Knihu lze doporučit intelektuálním kruhům i nejširší veřejnosti, protože všem v době informačního zahlcení připomíná, jak dynamickým obdobím koronavirová pandemie byla a je. Některé věci z počátku pandemie zůstávají platné i pro její další fáze, u jiných ale přemítáme, co vše jsme už museli prožít a zní až neuvěřitelně, že jsme u toho byli. Krastev ve svém zamyšlení sdílí zážitek, o němž se domnívá, že by neměl být zapomenut. Jde o cennou zkušenost, která nezapadne a její přínos bude s odstupem ještě nabývat na hodnotě. Věřím, že by tento bulharský autor již s dvouročným

odstupem od svého vydání textu souhlasně vrtěl hlavou do stran, jak mají Bulhaři ve zvyku. Psát o živé a nepopsané problematice si vždy žádá odvahu, protože výsledek je příliš nejistý. Autor odvahu v počátku pandemie našel a tato odvaha se vyplatila.

POZNÁMKY

- 1 V souvislosti s brexitem předkládal obdobné kritické scénáře týkající se evropského projektu i další významný myslitel – ekonom Joseph Stiglitz. Viz Stiglitz – Zatloukal (2017).
- 2 Jde např. o texty těchto autorů: Afsahi – Beausoleil – Dean – Ercan – Gagnon (2020); Guasti (2020); Bar-Siman-Tov (2020).
- 3 V sousedním Německu tuto debatu např. rozvinul Wolfgang Merkel, viz Merkel (2020).

ZDROJE

- A Afsahi, Afsoun – Beausoleil, Emily – Dean, Rikki – Ercan, Selen A. – Gagnon, Jean-Paul (2020): Democracy in a Global Emergency: Five Lessons from the COVID-19 Pandemic. *Democratic Theory*, Vol. 7, No. 2, s. v–xix, <<https://doi.org/10.3167/dt.2020.070201>>.
- B Bar-Siman-Tov, Ittai (2020): Covid-19 meets politics: the novel coronavirus as a novel challenge for legislatures. *The Theory and Practice of Legislation*, Vol. 8, No. 1–2, s. 11–48, <<https://doi.org/10.1080/20508840.2020.1800250>>.
- G Guasti, Petra (2020): The Impact of the COVID-19 Pandemic in Central and Eastern Europe: The Rise of Autocracy and Democratic Resilience. *Democratic Theory*, Vol. 7, No. 2, s. 47–60, <<https://doi.org/10.3167/dt.2020.070207>>.
- K Krastev, Ivan (2017): *After Europe. Philadelphia*: University of Pennsylvania Press.
- M Merkel, Wolfgang (2020): Who Governs in Deep Crises? *Democratic Theory*, Vol. 7, No. 2, s. 1–11, <<https://doi.org/10.3167/dt.2020.070202>>.
- S Saramago, José: (2010): *Slepota*. Praha: Albatros.
- Stiglitz, Joseph E. – Zatloukal, Jiří (2017): *Euro: společná měna jako hrozba pro budoucnost Evropy*. Praha: Knižní klub.

AUTHOR BIOGRAPHY

David Jágr is a PhD candidate at the Institute of Political Studies, the Faculty of Social Sciences, Charles University. His main research interests are political expertise, parliamentary representation, and Czech politics.

MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST / VOJENSTVÍ

63 826

Allen, John R., 1953–

Future war and the defence of Europe / John R. Allen, F. Ben Hodges, Julian Lindley-French. – New York, NY: Oxford University Press, 2021. – xviii, 326 stran.

Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021).

ISBN 978-0-19-885583-5 (vázáno).

63 839

Boyle, Michael J., 1976–

The Drone age: how drone technology will change war and peace / Michael J. Boyle. – New York, NY: Oxford University Press, 2020. – xi, 387 stran.

Perspectives on Politics, Vol. 19, Is. 3 (September 2021), s. 958–960. ISBN 978-0-19-063586-2 (vázáno).

De 63 808

Caplan, Richard

Measuring peace: principles, practices, and politics / Richard Caplan. – New York, NY: Oxford University Press, 2021. – ix, 150 stran. Perspectives on Politics, Vol. 19, Is. 2 (June 2021), s. 592–594. ISBN 978-0-19-886770-8 (brožováno).

63 915

Plokh, Serhii, 1957–

Nuclear folly: a new history of the Cuban missile crisis / Serhii Plokh. – New York, NY: W.W. Norton & Company, 2021. – xviii, 444 stran.

ISBN 978-0-393-54081-9 (vázáno).

MEZINÁRODNÍ EKONOMIKA

63 874

Davis, Jessica, 1980–

Illicit money: financing terrorism in the twenty-first century / Jessica Davis. – Boulder; London: Lynne Rienner Publishers, 2021. – x, 265 stran.

ISBN 978-1-62637-982-4 (vázáno).

63 875

Dependent

Dependent capitalisms in contemporary Latin America and Europe / Aldo Madariaga, Stefano Palestini, editors. – Cham: Palgrave Macmillan, 2021. – xxi, 272 stran. – (International political economy series).

ISBN 978-3-030-71314-0 (vázáno).

63 905

Energy

Energy: crises, challenges and solutions / edited by Pardeep Singh, Suruchi Singh, Gaurav Kumar, Pooja Baweja. – Hoboken, N.J.: Wiley Blackwell, 2022. – xviii, 328 stran.

ISBN 978-1-119-74144-2 (vázáno).

63 904

Energy

Energy transitions and the future of the African energy sector: law, policy and governance / Victoria R. Nalule, editor. – Cham: Palgrave Macmillan, 2021. – xxxv, 477 stran.

ISBN 978-3-030-56851-1 (brožováno).

63 882

King, Sam

Imperialism and the development myth: how rich countries dominate in the twenty-first century / Sam King. – Manchester: Manchester University Press, 2021. – xiii, 296 stran. – (Progress in political economy).

ISBN 978-1-5261-5901-4 (vázáno).

63 877

Tooze, J. Adam, 1967–

Shutdown: how COVID shook the world's economy / Adam Tooze. – New York: Viking, 2021. – xiv, 354 stran.

ISBN 978-0-593-48934-5 (brožováno).

MEZINÁRODNÍ POLITIKA / VZTAHY

63 938

Ball, Desmond

Asia's new geopolitics: military power and regional order / Desmond Ball, Lucie Béraud-Sudreau, Tim Huxley, C. Raja Mohan, Brendan Taylor. – Oxon: Routledge; London: International Institute for Strategic Studies, [2021]. – 233 stran. – (Adelphi series, ISSN 1944-5571; 478–480).

ISBN 978-1-032-18736-5 (brožováno).

63 941

Browning, Christopher S.

Vicarious identity in international relations: self, security, and status on the global stage / Christopher S. Browning, Pertti Joenniemi, and Brent J. Steele. – New York, NY: Oxford University Press, 2021. – xii, 240 stran.

ISBN 978-0-19-752638-5 (vázáno).

63 917

Burns, William J., 1956– (William Joseph)

The Back channel: American diplomacy in a disordered world / William J. Burns. – London: Hurst & Company, 2021. – 501 stran. ISBN 978-1-78738-552-8 (brožováno).

63 883

Buzan, Barry, 1946–

Re-imagining international relations: world orders in the thought and practice of Indian, Chinese, and Islamic civilizations / Barry Buzan, Amitav Acharya. – Cambridge; New York, NY; Port Melbourne, AU; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2022. – 188 stran.

ISBN 978-1-00-907491-9 (brožováno).

- 63 836
Ellermann, Antje, 1971–
The Comparative politics of immigration: policy choices in Germany, Canada, Switzerland, and the United States / Antje Ellermann. – Cambridge; New York, NY; Port Melbourne, AU; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2021. – xv, 435 stran. – (Cambridge studies in comparative politics).
Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021).
ISBN 978-1-316-60161-7 (brožováno).
- 63 884
Empire
L'Empire qui ne veut pas mourir: une histoire de la Françafrique / sous la direction de Thomas Borrel, Amzat Boukari-Yabara, Benoît Collombat, Thomas Deltombe. – [Paris]: Seuil, 2021. – 992 stran.
ISBN 978-2-02-146416-0 (brožováno).
- 63 862
Fix, Liana
Germany's role in European Russia policy: a new German power? / Liana Fix. – Cham: Palgrave Macmillan, 2021. – xix, 227 stran.
International Affairs, Vol. 97, Is. 6 (November 2021), s. 2007–2008.
ISBN 978-3-030-68225-5 (vázáno).
- 63 829
Chung, Erin Aeran
Immigrant incorporation in East Asian democracies / Erin Aeran Chung. – Cambridge; New York; Port Melbourne, AU; New Delhi; Singapore: Cambridge University Press, 2020. – xvi, 261 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021).
ISBN 978-1-107-61696-7 (brožováno).
- 63 914
Indyk, Martin
Master of the game: Henry Kissinger and the art of Middle East diplomacy / Martin Indyk – New York: Alfred A. Knopf, 2021. – 672 stran.
ISBN 978-1-101-94754-8 (vázáno).
- 63 830
Jarausch, Konrad Hugo, 1941–
Embattled Europe: a progressive alternative / Konrad H. Jarausch. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2021. – ix, 330 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021).
ISBN 978-0-691-20041-5 (vázáno).
- 63 833
Mazzuca, Sebastián
Latecomer state formation: political geography and capacity failure in Latin America / Sebastián Mazzuca. – New Haven; London: Yale University Press, [2021]. – xii, 448 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021).
ISBN 978-0-300-24895-1 (vázáno).
- 63 934
Monaghan, Andrew
Dealing with the Russians / Andrew Monaghan. – Reprinted. – Cambridge; Medford, MA: Polity Press, 2020. – xvii, 164 stran.
ISBN 978-1-5095-2762-5 (brožováno).
- 63 896 PK
Policy-making
Policy-making in the European Union / edited by Helen Wallace, Mark A. Pollack, Christilla Roederer-Rynning, and Alasdair R. Young. – Eighth edition. – Oxford: Oxford University Press, 2020. – xxxiii, 585 stran. – (The New European Union series).
ISBN 978-0-19-880760-5 (brožováno).
- 63 810
Rethinking
Rethinking American grand strategy / edited by Elizabeth Borgwardt, Christopher McKnight Nichols, Andrew Preston. – New York, NY: Oxford University Press, 2021. – xv, 483 stran.
ISBN 978-0-19069567-5 (brožováno).
- 63 888
Socher, Johannes
Russia and the right to self-determination in the post-Soviet space / Johannes Socher. – New York, NY: Oxford University Press, 2021. – xxiv, 250 stran.
ISBN 978-0-19-289717-6 (vázáno).
- 63 906
Van de Graaf, Thijs
Global energy politics / Thijs Van de Graaf, Benjamin K. Sovacool. – Reprinted. – Cambridge; Medford, MA: Polity Press, 2021. – xiii, 298 stran.
ISBN 978-1-5095-3049-6 (brožováno).
- 63 880
Young, Oran R., 1941–
Grand challenges of planetary governance: global order in turbulent times / Oran R. Young. – Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing, [2021]. – viii, 169 stran.
ISBN 978-1-80220-071-3 (vázáno).
- STÁT / SPOLEČNOST
- 63 940
Collier, Stephen J.
The Government of emergency: vital systems, expertise, and the politics of security / Stephen J. Collier and Andrew Lakoff. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2021. – xxi, 447 stran. – (Princeton studies in culture and technology).
ISBN 978-0-691-19928-3 (brožováno).
- 63 912
Everybody's
Everybody's war: the politics of aid in the Syria crisis / edited by Jehan Bseiso, Michiel Hofman, and Jonathan Whittall; with a foreword by Amani Ballour. – New York, NY: Oxford University Press, [2021]. – xviii, 220 stran.
ISBN 978-0-19-751464-1 (vázáno).
- 63 835
Jaffrelot, Christophe
Modi's India: Hindu nationalism and the rise of ethnic democracy / Christophe Jaffrelot; translated by Cynthia Schoch. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2021. – xiv, 639 stran.
Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021). Originál: L'Inde de Modi.
ISBN 978-0-691-20680-6 (vázáno).
- 63 894
Knotková-Čapková, Blanka, 1958–
Indie z vnitřní i vnější perspektivy / Blanka Knotková-Čapková a kol. – Praha: Metropolitan University Prague Press, 2020. – 249 stran.
ISBN 978-80-7638-008-0 (brožováno).

63 827

Nugent, Elizabeth R.

After repression: how polarization derails democratic transition / Elizabeth R. Nugent. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2020. – xvi, 298 stran. – (Princeton studies in political behavior).

Foreign Affairs, Vol. 100, No. 5 (September/October 2021).

ISBN 978-0-691-20305-8 (brožováno).

63 907

Saikal, Amin, 1950–

Iran rising: the survival and future of the Islamic Republic / Amin Saikal. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2021. – xvi, 326 stran.

ISBN 978-0-691-21687-4 (brožováno).

63 911

Wozniak, Jesse S. G., 1982–

Policing Iraq: legitimacy, democracy, and empire in a developing state / Jesse S.G. Wozniak. – Oakland: University of California Press, 2021. – ix, 241 stran.

ISBN 978-0-520-35571-2 (brožováno).

63 942

Yablokov, Ilya, 1984–

Russia today and conspiracy theories: people, power and politics on RT / Ilya Yablokov and Precious N Chatterje-Doody. – London; New York: Routledge, 2022. – 108 stran.

ISBN 978-0-367-22467-7 (vázáno).

